

Irodalmi Jelen

XXV. évfolyam, 280. szám

2025. FEBRUÁR

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **NÉMETH ISTVÁN PÉTER** *fotója*

200 ÉVE SZÜLETETT JÓKAI MÓR

Böszörményi Zoltán

Jókai

*tudja Mester
idén
egész évben magát emlegetjük
magát ünnepeljük
magára emlékezünk
s szobrokat
szószobrokat állítunk Önnek
és kilépünk a történelmiből
a meghitt végtelenbe
ahol nem érzékeljük az anyatestből
kitépott részeket
mintha ezeket az időtlenség
még ma sem rögzítette volna
az elmúlt évszázad retinájára
a sorscsapásokat ma már
fogcsikorgatás nélkül
de eleven fájdalommal viseljük*

*Ön is szenvedett
az elveszett forradalom félelme
irodalmunk három Krózusát
Aranyt Petőfit és Önt egyaránt meggyötörte
bennünket másként büntetett a Fennvaló
hiábavalónak bizonyult
értelmünk vállalkozó kedve
a történelem homályában daccal guggolunk*

*pedig erős várakozással néztünk
az idővel farkasszemet
vártuk a feloldozást
ereinkben a pezsdülő reményt
fohászaink beteljesülését
a haditényt
az ágaskodó csattogó
repkedő örömet*

*aztán másként alakult minden
a kereszténység megkopott
számolják fel a templomokat Európában
pogányok virágait szórja a szél
az Atlanti-óceánba
a globalizált világ
bakancsa kopog az utcaköveken*

*a gyámoltalanság omladékain
a magyar gond is őrt áll
mint a meghökkenés
a válságos pillanatokban
az akarat rohamkését
lengetjük kezünkben
mi
Timár Mihályok a Senki szigetén
mert ennyi maradt nekünk
csak ennyi
a nyelv
a magyar nyelv a mindenünk*

Praznovszky Mihály

Leánykérés a füredi sétányon

Megtaláltam képzeletbeli ügyvéd nagyapám (1860–1932) irathagyatékát. Abban is egy iratköteget, ezzel a felirattal: Emlékeim Jókai Mórról. Az öregúr Balatonfüreden volt villatulajdonos, jól ismerte Jókait, a családot és a füredi életet. Hitelesnek tűnik minden, amit leírt, de kénytelen voltam egy-két helyen pontosítani a szövegét. – P. M.

Ez már második leánykérése volt Jókainak. Az igaz, az első jó régen volt, még a forradalom idején, s azt sem tudom, hogy az leánykérés volt-e, vagy legénykérés, mert amilyen amazonnak írták le nekem Laborfalvi Rózát, el tudom képzelni, hogy ő vette a kezébe a megkötendő házasság irányítását. Hiszen már az, hogy a szóbeszéd szerint többek szeme láttára megcsókolja a fiatal Móricot a Nemzeti Színházban azon a márciusi estén, mutatja, hogy nem volt szívba-jos. Leány lehetett a talpán! Szóval ebből lett az első házasság, amely tartott vagy negyven évig. Ám Róza asszonyt némileg váratlanul – az igaz, hogy már idősöcske volt ekkoriban, hetven fölött járt –, 1889 őszén elvitte egy tüdőgyulladás pesti otthonában.¹

Mindenki sajnálta, nagyon nagy színésznő volt, alig akadt párja akkoriban, noha Jászai Mari lassan már méltósággal töltötte be a helyét. Szóval nagy nemzeti gyász volt ez, de leginkább persze Jókai búsult. Nagyon egyedül maradt. Mondtam a Gyönyörde teraszán a következő évben Károly bátyámnak:²

– Nagyon egyedül lesz ez a Jókai, csak nehogy valami búskomorság törjön ki rajta!

– Már miért lenne egyedül? Van neki családja.

¹ Laborfalvi Róza 1817-ben született.

² Csemegi Károly, a híres jogtudós, aki sok nyarat töltött szintén a füredi villájában.

– Van ám, de elég érdekes család ez, hiszen tudod, neki nem volt gyermeke. Laborfalvi leánya, az amúgy törvénytelen Róza – a második Róza –, fiatalon halt meg, ráadásul nem volt valami erényes hölgy. Hagyott hátra egy kis leánykát, apa nélkül. Ő lett a kis Róza.

– Hogyne lett volna apja, minden gyereknek van apja. Legfeljebb ura nem volt az anyjának. Bár azt mondják, az Andrassy fiú eredményes közbeavatkozása van a dolog mögött...

– Ez csak szóbeszéd, én soha nem hittem el. Végül a harmadik Róza Feszty Árpád felesége lett. Jó fiú volt az Árpád, elég tehetséges piktor, de Róza is festegetett – igaz, kevésbé tehetségesen. Szóval ez az a család, amelyik mégsem teljesen Jókai családja.

– Majd megoldódik ez is – folytatta Károly barátom –, elvégre Jókai már túl van a hatodik ikszen, biztos belenyugszik majd az egyedüllétbe. Ámbár sohasem lehet tudni, hiszen ahogy mondják: öreg ember nem vén ember.

Mintha valami jövendőmondó szólt volna belőle, nem véletlenül olyan hatalmas koponya ez a Csemegi Károly.

Hogy hogyan élt aztán a nagy mesemondó, én bizony részleteiben nem tudom, Pesten volt lakása, azután összeköltözött Fesztyékkel egy nagy belvárosi villában, valahol a Sugár út környékén,³ s úgy hallottam, jól megvannak egymással. Nagy társasági élet zajlott, híres festők, művészek szinte egymásnak adták ott a kilincset, egy-egy estélyük valóságos hírlapi szenzációszám-ba ment, Jókai is részt vett ezeken, de azért dolgozott szorgalmasan tovább, úgy látszott, fantáziája és ereje örök életű lesz.

Nem is csodálkoztam hát, amikor 1899 nyarán – talán július lehetett? – szembe jött velem a füredi Deák sétányon. Elegáns öregúr volt, mindig sokat adott az öltözetére, ezüst fogantyús sétabot volt a kezében (valami kutyafej volt reá illesztve), s a „nyári fejét” használta. Ő nevezte így, nekem is elmesélte, hogy igazi bánata, hogy már ifjúkorában kopaszodni kezdett, s ezt nagyon szégyellte, ezért is viselt parókát.

³ A nagyapám nem szokta meg a gyakori utcanév-változtatásokat, neki az Andrassy út örökre Sugár út maradt.

– Tudod – mesélte –, hiú ember voltam én mindig. De hát akkoriban mindenki jól öltözködött a társaságunkban, hiába voltunk mi rebellis ifjak akkoriban. Egyedül Sándor volt képtelen valami normális öltözetet venni, ebben is extrém személyiség volt – húzta össze a szemöldökét mérgelődve Jókai. Volt valami, ami nem tetszett neki Petőfiben, de erről a nyilvánosság előtt soha nem beszélt. Ezt a furcsa érzését átvitte aztán Szendrey Júliára, nem tudta neki megbocsátani, hogy másodszor is férjhez ment, nem is igen találkozott vele többet. Mondogatta is a családban: „Aki özvegy lett, maradjon özvegynek. Ha az Úristen úgy rendelte, hogy egyik hamarabb elviszi a ládáját, mint a másik, hát várja meg a kapuban, míg a másik is megérkezik a ládával, és együtt kérjék Pétert, hogy adjon nekik szállást.” (No hiszen, ő sem így cselekedett...)

Sétált tehát Jókai Füreden, jobbján pedig belé karolva egy dús idomú ifjú hölgy jött. Nem ismertem, soha addig nem láttam, illendően köszöntem nekik, mire Jókai így szólt a hölgyhöz:

– Kisasszony, engedje meg, hogy bemutassam a barátomat...

– Nagy Bella⁴ színésznő vagyok – válaszolta ez az üde jelenség, mert meg kell valljam, felettébb csinos volt, én magam is szívesen sétáltam volna vele a Gyógyforrás felé.

Nem csatlakoztam hozzájuk, az illem nem engedte volna, de aztán a következő hetekben többször is találkoztunk, néha már közvetlenül több szót is váltottunk, kedvesen csacsogott, nem volt ellenemre soha.

Csak azt nem tudtam mire vélni, mit keres egy ismeretlen színésznő Jókai oldalán. Ráadásul egy ilyen látványosan fiatal színésznő. Jókai ezek szerint – füstölögtem magamban nem minden ironia nélkül – továbbra is nagy barátja a honi színi művészetnek. Ismertem Laborfalvi Rózát a színpadról is, igaz, már csak egy-egy szavalat erejéig jelent meg Füreden a nyári színpadkörben, de valamiféle szállongó pletykát hallottam egyik-másik korábbi színésznőről is, akiket viszont soha nem ismertem.

S mivel nem vagyok kibeszélője a dolgoknak, nekem Blaha Lujza mesélte el a füredi villája teraszán, nővére társaságában

⁴ Nagy Bella, született Grósz Bella, 1879–1947.

egy délutáni kávézás során azt a történetet, amelyben egy ifjú színinövendék szerepel. Hogy hihető, vagy sem, én nem tudom, Lujza néni minden kisebb-nagyobb színházi pletykát felszedett az öltözőkből, s mint valami kis cifra gombolyagot eltette emlékeinek díszes kosárájába.

– Egy ’48-as honvédtiszt félárva gyermeke volt az illető leányzó, akit az anyja elvitt egyszer Jókaihoz, hogy hallgassa meg ezt a bizonyos Ottiliát, alkalmas lesz-e a színi pályára – fogott bele a történetbe Lujza néni. – Jókait eleve meghatotta, hogy egy forradalmi hős gyermekével foglalkozhat, aki ráadásul elég tehetségesnek is tűnt – no, nem annyira, mint az én Sári leányom – szakította meg a mesélést a „nemzet csalogánya” –,⁵ de azért Jókai többször fogadta, taníttatta. Állítólag még itt, Füreden is foglalkozott vele – Lujza elég egyértelműen húzta el a száját –, bérlet neki egy kis házat is az arácsi úton, valahol fent a szőlőhegyek között. Szóval folyt a képzés szépecskén, de kiderült, hogy a kislány tüdőbeteg, s így el is vitték Meránba, hátha ott a jó alpesi levegő hat rá. Nem hatott, meghalt, tán még húszesztendősen sem volt. A gondos osztrák háziasszony hazaküldte a maradék holmiját, köztük egy köteg levelet, amelyet Jókai küldözgetett oda bizonyára szakmai tanácsokkal teletűzdelve. – Lujza soha nem állta meg a cinizmusát kimutatni, de jól is állt neki a kis gonoszkodás. – A levelek persze, ahogyan az minden jobb komédiában meg vagyon írva, Laborfalvi Róza kezébe kerültek. Hogy aztán mi történt, mi nem, én ugyan nem tudom, de Jókai néhány hétig igen komor arccal jött-ment a Nemzeti Színházban, ahol éppen *Az arany embert* próbálták, igaz, én nem kaptam benne szerepet – fejezte be a történetét Blaha Lujza...

Szóval sétált, sétált Jókai a Bella művésznővel az oldalán, s addig sétált, amíg a pletyka egyre erősebben el nem terjedt a platánsoron meg a Ferenc József kútnál vizet iszogató társaságokban, hogy ez már több mint színiakadémiai foglalkozás, itt valami készülöben van. Jókai is hallhatott ezt-azt, s egy napon,

⁵ Nagypapám úriember volt, nem írta meg, de tudtam, hogy Sárika bizony olyan tehetségtelen volt, mint a színházi kapu. Hamar ott is hagyta a színpadot.

augusztus végén jártunk, vagy szeptember elején, egy találkozá-sunkkor megállított:

– Nézd, kérlek, neked elmondhatom, mert megbízom benned, mi úgy döntöttünk Bella kisasszonnyal, hogy összeházasodunk a következő napokban. De addig nem szeretnénk, ha ez kiderülne, kérlek, légy diszkrét, úriember vagy!

Hallgatást kérni tőlem! Ilyen világszenzáció hallatán bizony nagy kérdés volt. Hamarosan meg is jelent egy nem is kis hír a fővárosban, a Magyar Estilapban, hogy Jókai házasodik, elveszi Grósz Bellát. Most már megvallhatom, én írtam a cikket, nem bírtam ki, igaz, a nevem nem írtam alá, s az is igaz, hogy tekintélyes summát kaptam a laptól. Bizony minden forint jól jön annak, aki Füreden él, mert a drágaság azért itt is világszínvonalú, mint maga a fürdő.

Szerintem nagyon korrekt írás volt. Először is agyba-főbe dicsértem Jókai. Azt írtam: „A legnagyobb egészségnek örvend. Aranyos kedélye, szeretetre méltó humora nem változott, nem fogyott, a testtartása daliásabb, mint sok fiatal legényé, a járása feszes.” Majd ezután a leány neve nélkül ugyan, de megemlítettem, hogy házasodni készül: „Hetek óta mind határozottabb formában beszélik, hogy Jókai Mór legközelebb meg fog nősülni, s feleségül vesz egy bájos, fiatal művésznőt, aki meghódította a szívét.”

Itt Füreden kérte meg tehát a hetvennégy éves Jókai Mór, minden idők legnagyobb magyar írója a húszesztendős szép színésznő kezét!

Mondanom sem kell, mekkora hír lett belőle. Először csak hír. Merthogy erre nem számított senki. Jókai, a nemzeti irodalom élő oszlopa, sőt, maga a szoborra merevedett, babérral megkoszorúzott írófejedelem újra szerelmes, és házasodik! Neki már nem volna szabad semmi olyat csinálnia, ami hétköznapi, neki már valósággal a Parnasszus istenei között kellene ülnie. Hogy egy ötven évvel fiatalabb színésznő? Aki ráadásul izraelita hitű is? A hírlapok csak úgy ontották a híreket, közölték a fotókat, nem volt nagyobb szenzáció akkoriban, már az ezeréves Magyaror-

szág ünnepségeinek emléke is elhalványodott. Sorra születtek a pajzán tréfák, szorgalmasan közölték is őket a lapok. Közülük az tetszett nekem legjobban, amely szerint Jókai megkérdezte Mikszáth Kálmánt, számíthat-e rá, hogy lesz még gyermeke. Mire Mikszáth a maga palóc bölcsességével ezt mondta: „Számítani ne számíts rá, Móric, de tartani tarthatsz tőle.” Talán a Borsszem Jankóban is olvastam egyet, amelyben utaltak Jókai első, ifjúkori drámájára: „»A zsidó fiú« csinos munka. A »zsidó nő« még csinosabb.”

Ha még csak hír lett volna! De botrány lett, égig érő botrány. Hát persze, hogy a család gerjesztette, tüzelte a híreket. Érthető is volt. Egyfelől szégyellték, hogy az idős apa összeállt valami színésznőcskével, hiszen akkoriban a színésznők megítélése nem volt épp fényes. Micsoda szégyen ez! No meg, s talán ez volt a nagyobb gond: veszélyben az örökség, a nagyon is bőven folydogáló szerzői díjak. Jókai gazdag volt, nagyon gazdag, bőven támogatta az unokáját meg a vejét is, a Bajza utcai gyönyörű villa építése az író sok-sok pengőjét is magába fogadta.

A család mindent elkövetett Jókai lejáratására. Még magán-detektívet is fogadtak, hogy kövesse a „fiatal párt”, hátha Jókai csinál valami esztelenséget, amely alapján ki lehet mondani rá: megbomlott az elméje, gyámság alá kell helyezni, a házasságot érvényteleníteni. De nem így történt. Jókaiék boldogan éltek, igaz, más források szerint boldogtalanul, merthogy a fiatalasszony nagyon ügyesen vigyázott a férjére, és persze annak pénzére is.

Én ezekhez nem nagyon tudtam semmit hozzátenni, igaz, senki sem kérdezte ki a véleményemet. Persze azért itt Füreden sokat beszélgettünk erről, mindenkinek megvolt a maga véleménye. Mindenesetre korrekt társaság volt az, amikor 1902-ben Nagy Bella (sehogy sem tudom leírni, hogy Jókainé) eljött a füredi Anna-bálra az édesanyjával (Móric bácsi beteg volt odahaza). Mindenki illendően fogadta, s bizony, jó néhányan még körül is udvarolták a, mondom, feleségként is vonzó fiatalasszonyt, „ki fejedelmi alakja révén méltán vonzza magára a lépten-nyo-

mon őt követő kíváncsi bámulók mohó tekintetét”. Blaha Lujza azonban nem állt szóba vele, amit nem értettem, elvégre az ő női múltjában is lehetett találni itt-ott vakfoltokat.

– Gyalázatos egy perszóna – fakadt ki a vendégei előtt egyszer –, számomra megszűnt létezni! Hogy volt mersze a mi Jókainkat kisajátítani! Biztosan a pénze kellett neki – mérgelődött, s ebben némi irigységet is vélhettem, mert ő maga sem tudott bánni a pénzzel, s egyre több volt a kifizetetlen számlája. De én ezt is csak úgy hallottam...⁶

Mindenesetre 1910-ben magával Nagy Bellával is beszélhettem erről a történetről, amikor újfent Füreden járt, és szokása szerint a Grand Hotelben szállt meg. Még emlékezett rám, és szívesen válaszolgatott a kérdéseimre, látszott rajta, hogy még mindig – alighanem örökre – nagyon fáj neki, amennyi gúnyt és gáncsot kapott a nemzettől.

– Nézze, doktor úr – kezdte, s a hangján éreztem, még mindig nincs túl sem a gyászon (hat éve ment el a nagy író), sem a botrányon –, ez valóban szerelmi házasság volt. Színésznőnek készültem, és többen is, így Rákosi Szidi néni, akinél tanultam, tehetségesnek talált. Mi több, Jászai Mari, aki egyszer meghallgatott, egyenesen az utódjának nevezett, főleg, amikor vidéken én játszottam az Elektrát, az ő nagy szerepét. Jókaival is így találkoztam össze először, ő is meghallgatott, kíváncsi voltam a véleményére, elvégre igen sok évet töltött a színházak közelében, s a bemutatott drámái is kitűnőek voltak. Tetszett neki az erős hangom és a határozott megjelenésem. De ez sokáig csak afféle mentor-tanítvány kapcsolat volt. Amikor sikeresen végeztem, egyre többször fordult elő, hogy valamelyik darabjában játszottam a Kisfaludy Színházban Pesten. Nem is egyszer volt rá eset, hogy mind a kettőnket kiszóltattak a függöny elé az előadás végén. Nagyon boldog esték voltak ezek! Aztán egyre többet volt velem, de anyám mindig mellettem volt, nagyon szigorúan neveltek engem.

– Nem zavarta a nagy korkülönbség?

⁶ Blaha Lujzának 1916-ban el kellett adnia a füredi villáját.

– Miért zavart volna? Móric egyfelől nagyon kedves és figyelmes volt, másfelől pedig végtelenségig belém bolondult, s én is kezdtem így érezni. Ha szerelmes az ember, akkor mást nem igen lát és érez maga körül. Anyám, persze, kezdetben magyarázta, hogy ebből baj lesz, de ő nem is a korunkra gondolt, hanem a családra.

– És baj lett? Én úgy tudom, hogy botrányok követték egymást.

– Higgye el, doktor úr, ezt mind a család találta ki és szervezte. Képzelfe, Móricnak elmagyarázták, hogy én vissza akarok lépni, s ez ő el is hitte, még egy tízezer forintos utalványt is akart küldeni fájdalomdíjként. Aztán nekem kezdték mondogatni, hogy Jókai vissza akar lépni a házasságtól, s én is jobban teszem, ha elfogadom a döntését. S amikor találkoztunk, kiderült, hogy egyikünk sem mondott ilyet, csak Feszty Róza találta ki. S ez így ment napról napra, mígnem aztán 1899. szeptember 16-án Budapesten összeházasodtunk. Most már csinálhattak, amit akartak, várt rám – akkor még nem tudtam – ötesztendőnyi felhőtlen boldogság.

– Mivel is tudnám ezt bizonyítani – folytatta Bella –, ámbár a boldogságot csak átélni lehet, kimutatni nem. Olvassa el Móricom versét, amit nekem írt, abból sok mindent megérthet. Ugye tudja, hogy Jókai verseket is írt, s milyen gyönyörűeket? Ezt Nizában írta nagypénteken, ezért az egész egy ünnepi fohász az Istenhez, hogy a szerelmem az övé lett.

– Ezt nem ismerem, pedig szívesen is olvasom ezeket – válaszoltam meglehetősen nagy füllentéssel, mert ha valamit nem olvasok, azok Jókai versei. Már akkor inkább Szabolcska Mihály. Bella szavalópózba vágta magát a Kisfaludy-szobor előtt, s hangosan, hogy mindenki hallja, elkezdte: *Ünnep előtt. Írta Jókai Mór.* Igazi jókais vers volt, egy nagy, őszintének tűnő szerelmi vallomás az öregembertől ifjú feleségéhez.

Bellácska nekem adta a kéziratot, még alá is írta: Balatonfüred, 1910, Anna napján, Jókai Mórné. Féltett kincsem ez is, megható vers, néhány nekem leginkább tetsző sorát beírom a jegyzeteimbe:

Új napot teremtél: az ő édes arca,

*Mely életem ormát még megaranyozza.
Megbocsátád benne minden régi bűnöm,
Amiért hálámat adni meg nem szűnöm.
Hiszek a szentekben, hisz védszentem itt van,
És a mennyországban, hisz ajtaja nyitva van.*

– S ha ilyen sikeres volt, miért vonult vissza a színpadtól?

– Ennek is a család az oka. Móricot nem zavarta, sőt remélte, hogy ünnepelt színésznő leszek, segített is fellépéseket szervezni, így például Pozsonyban is Relle István igazgató úr társulatánál. S képzelje, az ellenségeim hecckampányt szerveztek, s amikor kiléptem a színre, füttyöltek és kiabáltak. A rendőröknek kellett őket kivezetni. Hát persze, hogy a férjem azt mondta, ezt nem lehet folytatni, sokkal jobban érzi magát, ha mellette vagyok.

– Akkor jó szívvel emlékezik vissza Füredre?

– Hogyne, hiszen itt hoztuk a nagy döntést: összeházasodunk. Móric egy nagyon szép és drága gyűrűt húzott az ujjamra a sétányon. Ez volt talán közös életünk első és legszebb pillanata. Ezért is jó érzés néhányszor visszajárni erre a csodás fürdőhelyre.

Lajtos Nóra

A fuvaros

A kisvárosi utcazájba gyakran keveredik trágyaszag. Hogy melyik az elviselhetőbb, az talán nem is kérdés, csupán akkor, amikor a várossá avatott egykori nagyközség jó torkú fuvarosának hangos kurjantása megrezegteti az állott júliusi levegőt. A nádasban minden, ami addig mozgott, hirtelen megáll. A gólyák visszahúzódnak fészükbe, az udvarokon a disznók elfelejtenek rőfögni, a bokorban szúnyogok jajgatnak, testük fonnyad a melegben, közben a kisváros szélén lévő istállóban a gazda öröme mégis megellik egy tehén. A megsárgult délben a fuvaros lehajtja kocsiját a főutcáról, amire még a lovai is Vörös Hadsereg újaként emlékeznek. Az udvaron kiköti a lovait. Már igencsak ismerik a járást, egymás után lépkednek be az istállóba, s járulnak jászoluk elé. A gazda friss szecskát vet nekik, megitatja őket, majd egy alumíniumvederben leengedi a kútba a nyolckilós dinnyét. A zománcos lavórban a víz szinte felforrt már ebben a hőségben, a fűrott kútból hoz hozzá egy kis hideget, közben iszik egyet, majd jól megpaskolja arcát, nyakát, nem törődik a lecsurgó vízcseppekkel. Kisebb tócsa keletkezik körülötte. A fészernél ugyancsak tócsa. Mindenfelé tócsák. A csend bolhászkodik. A vaspatkók azonban elnémulnak. A fuvaros lehúzza a sárhányón a csizmájára tapadt tyúkszart – mielőtt betért volna a házba, friss vizet adott a baromfiknak. Nem gondolkozik közben semmin, azon pláne nem, hogy egyszer majd az ostorát is felravatalozzák vele együtt. Csak a láger törte meg egy kissé az elméje csendjét. Viszsa-visszatérő történeteit már szóról szóra fújja a kisváros, ahová sokat jártak az elvtársak vadat löni. Ő nem lőtt nyulat sem, még a csirkenyakat sem ő vágta el. Egyet szeretne. A kitagosított múltat elfeledni. Amikor beér a házba, nyikorognak a falak a lépteitől. A köténye alatt könyékig feltűrt ujjú, kockás inget hordott mindig.

Meg tüdőfájdító gyulladásokat. Még a húsleveshez is vizet iszik. De most nem aranyzsírcseppes dél van. Egyébként a vasárnap is csak úgy hirtelen toppan be a szombat után. Mindent megeszik amúgy. Még a szalmalevest is megette akkor. Hirtelen eszébe jut, boglyával a hátán miként trappolt hajdan, csak úgy süvített az anyja háza felé az úton. Összeboglyázza magában néha a múltat. Egyedül ő a tudója, a jajgatás portáin merre verték a szegényeket. A halálos ágyán kérdezte az asszonya tőle, hogy élnek-e még, akik pengével vagdosták szét a talpad. Csak bólintott, élnek. De szikkadt száját nem hagyta el többé szó. A fájás mintha már szűnne. Körben az ég alja még most is meg van kékülve. Ameddig élt, néha letüdőzte a múltat, amikor Symphoniával kínálták meg, máskülönben nem füstölte össze a levegőt. Gyakran megneszelte, hogyan száll le a messze leszakadt lombú nappalok kihűlt csendje. Búját-baját összeköpi az idő. Nemegyszer vetette hanyatt magát a szénakazalban, szájában szalmaszárral. Kalapját szemére húzta, úgy aludt, mint aki nem a hűgyszagú vagonokról álmodik, sokkal inkább a pilinkélő hóesésről, a menetelő századról. Azokról, akik ott fagytak meg a fronton. Ám ő nem fagyott meg, pedig a madárból is kifagyott a madárlélek. A fuvarosból nem fagyott ki a félelem. Ébredéskor megigazította indigókék kötényét, lapátkezelével rácsapott a lovai tomporára. Az állatok ütemes vaspata-zörgéssel hagyták magukat befogatni a szekérrúdhoz. Éppen úgy, ahogyan a fuvarost fogatták be akkor. Asszonya sem tudta, hol lakik a fájása, hol lakik a lelki nyomora, s hány fényévnnyire van viszontlátása. Három nap múlva egyszer csak nyikorgott a nagykapu, meglátta a sántító gazdát. Feltámadt a szél, a kutya vonyított, amiképpen a holdra szoktak a farkasok, a bárányok azonban hallgattak mind. Az asszony összecsapta a tenyerét, keresztet vetett, ahogyan az ötkilós cipó aljára szokott a megszegés előtt, csak akkor mindig a késsel, míg most nem volt se lágy kenyér otthon, se körmei az asszonynak, a száraz jegenyeágakon nem nőttek ki. Azokkal kaparta volna pedig éjjel-nappal a falat fájdalmában, már agyaggöröngyöt is formált a kezével, amelyet majd a fuvaros férje deszkaoporsójának te-

tejére dob. Nem lesz avarnesz, sem szilvaíz, gondolta magában. De ezt nem most, hanem később, hogy a lovak már kiöregedtek, s el kell altatni őket, szegényeket. Port, levegőt legelnek már a szürkemarhák is, a por is szürke, a marha végképp az. Lábnyoma siet utána, a lószállító után, ott akar lenni, de nem lenni akarna, mert az túl sörényes viszonyulás ehhez a drámához. Felnyerít álmában azóta is, létra mászik a padlásra, a padláson ott a fuvaros ostora, nagyot csettint vele, még egyszer, utoljára, de senkinek sem tűnik fel, hogy nincs már neki sem teste, sem lelke. Fában a jel. Rá van írva.

(A novellában szó szerinti vagy módosított formában Serfőző Simonverssorok és önidézetek szerepelnek.)

Oláh András

Tudjuk meg milyen az íze a gyógyulásnak

*senki sem tudja
meggyóntalak
láttam formalinban ázni a tegnapot
a kíváncsiság legyűrt
kifehértette a bűnöket
eltévesztettelek
botorkálok veszélyes zátonyok között
ellenérték nélküli csöndben
a távolság bizserget
magányomra álarcot borít a köd
csak rendszerüzenetek érkeznek
s az infúziós tasak a tanúm
már senki sem tudja hol vagyok*

az utolsó nyár

*bojkottot hirdettél
ám az emlékek olyanok mint a tiszai
homokzátonyok: foglyul ejtenek
s ha nincs elég bátorságunk a magányhoz
összeköltözik álom és gyötrelmem
s a hiány kiirthatatlanná válik
ha azonban büntudat nélkül tüntetjük el ami még
egymásra emlékeztet sohasem
tudjuk meg milyen az íze a gyógyulásnak*

[omlásveszély]

*omlásveszély – tábla jelzi –
de a látvány mindent megér
a kopár hegygerinc
a tücsökciripeléstől hangos
kőrengeteg gyermekkorod
portyáit vetíti eléd
kiülsz a sziklaperemre s a nyitott
tekintetű kősvatagot bámulod
ahová folyton elzarándokolsz
– omlásveszély – félni
kellene de nincs miért
s hogy újra magadra lelj kövekbe
zárják szorongásaikat a főbiák*

az elcsórt idő

*nyüszít a fájdalom
egy pillanatra visszaköltözik a gyermekkorod
– testvéredet temeted s vele az emlékeket –
csak néhány érinthetetlen tárgy marad
azokat bámulod reménytelenül
boldogok a boldogtalanok mert kilopták
magukat az elmúlásból
hisz jogosultság nélkül meghalni is nehéz
s az sem vigasz ha a végső elmúlás előtt
az elcsórt időért cserében titkon majd
Isten is földi állampolgárságért folyamodik*

Kis Mónika

Sorok között

Mindenki érkezési sorrendben foglalhat helyet. Hosszú sor kígyózik a földszinttől az emeleti beengedőkig. A forróság alig elviselhető. A légkondicionált színházterem lehetősége izgatott türelmetlenségre készíti a közönséget. Apró lépésekkel halad előre a tömeg a szűk folyosón a szélesre tárt, kétszárnyú ajtók felé. Odabent lassan minden zsöllye gazdára talál. A rutinos színházlátogatók a másodiktól az ötödik sorig töltik fel a termet, középről a széle felé haladva. A bátortalanok, akik attól félnek, valami modern, interaktív élményben lesz részük, egy kicsivel hátrébb, ahonnan már biztosan nem fogja színpadra hívni őket az előadó. Az ájulásra hajlamosak a kijáratok közelében helyezkednek el. Az ő közvetlen közelükben azok, akik szerint rossz előadást látni épp akkora esélyük van, mint jót, ezért inkább bebiztosítják magukat arra az esetre, ha a nézőteret gyorsan és észrevétlenül kellene elhagyniuk. Szerelmesek és nem önszántukból jelenlévők leghátul.

A terem kétharmada már megtelt, amikor belép egy negyvenes, jól öltözött, csinos nő, barna hajjal, rövidnadrágban, szalma-kalappal és kirándulós táskával a kezében, s kissé idegesen helyet próbál keresni magának és a férjének, aki jóval idősebb, szikár férfi, és aki egészen más irányban kezd nézelődni. A nő észre sem veszi, hogy a férje előremegy, ő elégedetten lehuppan a hatodik sor bal oldalán egy székre, maga mellé teszi táskáját és kalapját, ezzel jelezve, hogy az a hely is az övé. Pásztázni kezdi a termet, majd, amikor meglátja a férfit, fojtottan odakiált neki:

– János! János!

A férfi épp leült volna a legelső sor jobb oldalán, ám az ismerős hang hallatán a mozdulat kelletlenül félbemarad, lassan felemelkedik, tekintetét a hang irányába fordítja.

– János, gyere, találtam helyet! – folytatja a nő. János a színpadra néz, majd az általa kiválasztott, szinte már a sajátjának érzett

székre. A nő még mindig ott áll a hatodik sorban, és hadonászva sürgeti, hogy menjen oda hozzá. A férfi nem kívánja a fél nézőtér előtt megvitatni ezt a kérdést, úgyhogy végül odamegy a feleségéhez, megáll vele szemben, de ott maradva, az első sorban.

– Nézd, ott nagyon jól lehet látni, és alig vannak, ott igazán kényelmes lenne – mondja. Hangja nyugodt és türelmes, nem veszi át a nő kellemetlen rezonanciáját.

– János, nem – feleli a nő. És ez most egy elnyújtott, megalázóan lekicsinylő nem, amitől a férfi butának és szerencsétlennek érzi magát, mintha hiányos képességei okán soha nem is lett volna esélye arra, hogy a felesége számára is megfelelő ülőhelyet találjon egy színház nézőterén. Miközben arra gondol, ez a nem vagy egy haragos, parancsoló nem tenné-e őt szánalmasabbá, a nő megismétli:

– Hidd el, nem! Ez jó lesz.

Furcsamód a nő hangjában tényleg nincs parancs, sem agreszió, ő pusztán megállapított egy tényt, meghozott egy döntést, egyedül, mint mindig, és a hangjából sokkal inkább érződik egyféle megfáradt önfeláldozás, hiszen kettejük közül csak ő képes megoldani ezt a problémát, kiválasztani két megfelelő széket a hőmérséklet, a fényviszonyok, a széljárás, a nézők átlagéletkorának és az előadás hosszának figyelembevételével, míg szegény János átgondolatlanul, kapkodva csak úgy leül valahova, és, mint bebizonyosodott, a lehető legrosszabb helyre. A férfi nem vitázik tovább, morcos ábrázattal leül oda, ahova utasították. A nő elégedetten hátradől, kezdődhet az előadás. A férfi azonban fészkelődik, dörzsölgeti a karfát, nyikorgatja a szék lábát, közben feszülten figyel. Az első sorban még mindig rengeteg szabad szék van. Nézi a tömeg vonulását, aggodalmasan figyel, van-e még esélye visszakozni. A darab teltházas lesz, nem vitás. Végül összeszedi a bátorságát, és feláll.

– Mondd, nem ülhetnék én az első sorban? Úgy érzem, nekem ott sokkal jobb lenne.

A nő egy-két másodpercig forgatja a szemét, kalapját morzsolgatva az ölében.

– Ülni ülhetsz, persze – mondja végül, de nem pillant fel.

A férfi a nem várt engedély hallatán felbuzdulva, újult erővel siet vissza a korábban kiszemelt szektorba, ünnepélyesen leül, gyengéden végigsimítja a karfát, mosolyogva hátradől. Kezdődhet az előadás. A nő azonban fészkelődik. Egyre idegesebben figyeli az érkezőket. Nem akarja feladni ezt a két tökéletes széket a hatodik sorban, de mégis: hogy néz az ki, hogy a férje a nézőtér egyik felén ül, ő meg a másikon?! A következő pillanatban felpattan, átsiet a túloldalra, leül az első sorban, a férje mellé. Összemosolyognak, megfogják egymás kezét, elégedetten hátradőlnek. Kezdődhet az előadás.

Pár perccel később, amikor becsukják a szélesre tárt, kétszárnyú ajtókat, a nézőtéri fény a hatodik sor közepén halványul el fölöttük.

Iancu Laura

Intés egy emberhez

*valamiféle elfordulás
maradt még hátra
az abbahagyott félrebeszélés után
elfordulás a mészárszéktől
ahol a csupaszáj próféták
a vészorszak fekete könyvét írják*

*mely nap mely hazugság fullánkja
oltotta beléd hogy nagy hogy erős vagy
meglásd elunnak s odavetnek
ahonnan föl már nem ragyoghatsz*

*hiába zsonglörködész érdemeiddel
hiába kiáltasz életért
föl már nem ragyoghatsz
ha benned a menekülőt
nem előzi meg a megtért*

Levél egy baráthoz

*hozz magaddal csitító szavakat
a háború házámba költözött
hét napja kiáltom nincs ellenség
ne lőjetek ti barbárfejű árnyékok*

*az ajtón titkosan kopogj
s ha nem is nyílik gyere be
nem azt látod aki voltam
hámozd le megcsúfolt arcom*

*sejtjeim közt találász egyet
harang feketébe'
vére nem vér
vize nem víz
pora nem por
sötét hordák törték össze
szikrafény volt s csak úgy jött
hogy a Földet szeretgesse*

Loraszko Bálint

A yacht klub

Regényrészlet

Gombgyár

Kénytelen vagyok pár órát lefeküdni napközben, mert már két éjjel nem tudtam kialudni magam, de úgy általában is megint romlott az alvásom, mióta megtudtam, hogy összeomlik a gombgyár is. Bár szombat van, de korán kellett kelnem egy ügyfél miatt, aki másodszor akart megnézni egy ingatlant, egész jól megy nekem is a *mutatás*, de kell is, hogy beleszokjak, mert ketten felmondtak, nem tudnak megélni már az ingatlanozásból, a harmadik kollégám nem csinál semmit, csak a férje új építésű lakásait tolja rá az ügyfelekre, Mini Cooperrel jön dolgozni, amit a férje tett a segge alá, de hiába, mert a nő így is viszonyt kezd a jobb képű ügyfelekkel, csak 180 millió fölötti ingatlanokat vesz föl, mert ott gyakrabban megtetszik neki a tulaj; ezen kívül hárman maradtak, Valentin, de ő a saját ügyeit is viszi, Ditke és Dóra.

Dóri áll az irodában, a sötét raktárban, és sír, hogy a pasija feleségül veszi, nem tudok én már olyan szépen kiöltözködni, hüppögi, amikor rányitom az ajtót véletlenül, matatok a kulcstáblán, csörögnek a csomók, ömlik a könnye, nyeli a taknyát, így várja az esküvőjét, nem találok a nyolcvanhetes kulcsot, ez van, ha valaki hazaviszi, de azért keresem tovább, hátha csak rossz helyre nyúltam a sötétben, Dóri félreérti, és folytatja hörgő szenvedéssel: és mindez a születésnapomon!

Való igaz, én az ilyen pasit *rögtön kidobnám a fészkes fenébe*, de most nincs idő meg energia ilyen romantikus fordulatra, Dórinak sincs, úgyhogy inkább hozzámegy; vigasztalom, hogy sokan túlestek már ezen, nem kellemes a lagzi a menyasszonynak, de majd másnap kialussza magát. Ha mégis túléli a kezeléseket,

akkor *max férjhez van menve*, ennyi. Dóri súlyos beteg, igaz, évek óta kezelik, és még nem halt bele, viszont a pasija, akivel huszonöt éve együtt vannak, amiatt veszi feleségül: ha bármi történik, ne legyen káosz a hagyatékkal – ezt kapja tőle Dóri a születésnapjára.

Továbbra is a végtelen fáradtság, a gombgyárat, úgy tűnik, végképp bedarálja a nyugat-európai tulaj, nem törődve azzal, hogy négyezer ember veszíti el a kenyerét, de utoljára engem, a jogászt fognak kirúgni, addig is egyszerűen csak nem fizetik ki a számláimat, az áfát persze be kell fizetnem, a termelést még legalább fenntartjuk, potyognak az árnyalatos gombok a gépsorokról (ütemes pengésük színes zene), lehúzzák rólunk az utolsó alsógatyát is, kihúzzák az aranyfogunk, aztán mehetünk a meszesgödörbe, gazdasági holokausztal fűszerezett apokalipszist vizualizálok az íróasztalnál, legörnyedek, hogy kilássak a kirakatüvegen, hogy legalább azt lássam, ahogy a megye ütőerén folynak az autók, a piros lámpa a tópart pészmeke, izzik az aszfalt, ömlik a kipufogógáz, mind meghalunk éhen, vagy a NAV börtöncelláinak nedves sötétsége emészt el minket egy koncepciók eljárás után, aztán egyszerre azt veszem észre, valószínűleg csörgött a telefon, és minden bizonnyal felvettem, mert ügyféllel beszélek, azt nem tudom, hogy mit, de a kezem automatikusan ír, ha letesszük, át-olvasom majd, mit egyeztetünk.

A konyhaszekrényben matatok otthon, szombat délután, próbálok egy teával (vagyis még egy teával a három plusz egy kávé után) magamhoz térni, de elfogyott a kedvenc Dian Lü zöld teám, ami persze nem is a kedvencem volt, az a Lü San Jun Wu, csak az drágább, viszont már a kompromisszumos is elfogyott, ezért feltúrok mindent, még egy csomaggal talállok, már nagyon szegénynek kell lenned, ha teát sem tudsz inni, van egy ilyesmi kínai mondás, no, de mégis van egy csomaggal. Addig halogattam a rendeléseket, mert nem volt rá idő, hogy közben arról cikkeztek, megint 400 fölött van az euró, akkor most rendeljek-e, vagy ne. Beütöm a valutaváltóba, az meg 370,65-öt ír, kérdés, a német Amazon hogyan váltja, mert ott lehet a gyógyszerimeket kapni,

de nem mindet, mert akad, ami ugyan van, és harminc százalékkal olcsóbb, mint itthon, de nem szállítják Magyarországra. 370 körül van az euró, ebben semmi szokatlan nincs, a benzin is hatszáz alatt van, szinte olcsónak érzi az ember, csak hát oda a gombgyár, vele az állandó megbízásom, tovább kell lépni, csak nincs hova.

Fél kettő

Fekszem az ágyon, várom a Széchenyi-hitelt, és Valentinon gondolkodom, a nagymamámat a múlt héten temettük el, mindig újabb hiánypótlásokat kérnek, közben a negyedéves főkönyvi kivonatból is újat kellett küldeni, még kabátban mentem, amikor igényeltem, és azt mondták, két héten belül utalják, mikor is lehetett ez, hány 30 napnál nem régebbi cégkivonatot küldtem be újra és újra? Meg persze mindent megint fognak kérni, mindenből 30 napnál nem régebbit, közben meg már be kell fizetnem a számlámra, hogy a havi utalásokat meg tudjam csinálni, nyilván látni fogják, lehet, hogy már hitelképes se leszek, addig húzzák.

Mikor Valentinnal egy irodában dolgoztam, mindig sapkában járt, kötött Helly Hansenben, ezt a szokását annak tulajdonítottuk, hogy jelölt, de, mondta az ügyvédnő, majd mi kikupáljuk. És tényleg leszoktatta a sapkahordásról, azután csak otthon viselte, a szobában, kitartón, ezt a zoom-meetingekről tudom, ahol covid alatt időnként összefutottunk, mert egyrészt jelenlétiben kevésbé lehetett találkozni, másrészt elköltöztem, harmadrészt Valentin közben szakvizsgázott jogász lett, bár már profi pókerarc volt jelöltként is, az ügyvédnő tárgyal, hallottam a mellékhelyiségből, ahogy felkapta az irodai telefont. Mire kimentem, ugyanez az ügyfél már az irodába keveredett, köszönés helyett Valentinhoz fordult: dehát az ügyvédnő végén volt! Az ügyvédnő akkor is tárgyal, ha szarni megy, mondta Valentin rezzenéstele nélkül, egyébként nem volt beszédes, szerette, ha a lányok beszél-

nek, én ugyanígy vagyok a pasikkal, tehát amikor találkoztunk, akkor nekem kellett beszélni, vagy hallgattunk, de a hallgatásra Valentin sajnálhatta az időt, mert ahányszor elcsendesedtem, mindig célzást tett rá, vagy ki is mondta, hogy szereti az olyan lányokat, akik sokat beszélnek.

Ehhez felszabadultság kellett volna, ám az egyelőre nem ment, mégis beszélnem kellett. Amikor Valentin beszélt, akkor fekete szemét mélyen a tekintetembe fúrta, ez régebben nem volt szokása, vagy talán bátorsága nem volt hozzá, netán az elhatározás hiányzott. Abban, hogy beszéljek, az is hátráltatott, hogy általában nem volt véleményem semmiről a jogi ügyek, meg még pár dolog kivételével; olyasmikben, amikben tapasztalatom volt, azaz ingatlan, költözködés meg párkapcsolat, de utóbbiban is csak a sikertelenségeimről számolhattam be, az meg olyan visszatetsző, hogy egy pasinak mondom, hogy a pasik hülyék, még ha egyet is ért, és még ha igyekszik is bebizonyítani, hogy ő a kivétel, mert minek is találkozgatna velem egy férfi, hacsak ezért nem, közben szorong, én is szorongok, mert attól félek, hogy a szakács vagy a pincér beleköpött az ételbe, vagy rosszabb, beleverte a farkát a salsa szószba, csak előzőleg, amikor beültünk ide, elfelejtettem, hogy az üzlet tulajdonosa a haragosom, mert azt hitte, hogy becsaptam egy ügyletben, pedig nem, és ezt nem tudta kideríteni, pedig régi bűnözőcsalád tagja, akkor talán nem is akarta, viszont a bérlője is tutira vele van, bezzeg azt szokták tudni, hogy én vagyok az ügyvédnő, felismerik az autót, csak hogy most gyalog jöttem, smink sincs rajtam, megkóstolom a salsa szósz, hagymás, ez ugyan elnyomhatja az ízt, de az állagán úgy tűnik, nincs benne idegen anyag, belemártom a rántott sajtot, amit itt tortillának hívnak.

Valentinnal egy nálam maradt támogatási szerződés miatt találkozunk, amit hónapok óta őrizgetek neki, mert egyfelé lakunk, mióta, mint kiderült, ő is leköltözött Pestről, így velem küldték el a dokumentumot a partnereink, vagyis már csak expartnerünk, aztán hiába őrizgettem, ez már úgyis lejárt, mondta, és látványosan bevágta a legközelebbi kukába, pedig mondtam, hogy ne

tegye, kellhet az még valamire, mert a sok kicsi pecsét és papír országa vagyunk, ő erre azt mondja, a kuka felé ívelő mozdulatát kísérve, köztünk is megszűnt a jogviszony, mire én nem tudok mit mondani, hát nem is mondok, csak késve, jó pár lépés és csönd után: az meg, mire ő: az meg, kedves kolléganő (a farzsebe kidudorodik, attól tartok, kötött sapkát tart benne, fekete Helly Hansent).

Hosszú csönd a lépések között (a lépések zaja széttagosított pillangó, folyamatosan járnak a vonatok és a nyaralók), ez jár az eszemben, amíg az ágyon fekszem. Kimerített a hét, egy egész nap elment a temetésre, aztán hamarosan jön a következő, mert a nagynéném is meghalt, aztán, de ez még előtte volt, a nagymamám unokatestvére ugyanazon a héten, de nem tudtam két temetésre menni egyszerre, igazából egy is megterhelő volt, a fene se akar temetésekre mászkálni, főleg a szüleimmel, mert persze anyámat vinnem kell magammal, apám meg csak direkt is oda-tolja az arcát, de mondjuk van pár rokon, akivel érdekes találkozni, pontosabban érdekesebb, mint kínos, mert egyébként sokszor kínosak a családi találkozások, meg vannak győződve róla, hogy felvet a pénz, ami akkor sem volt igaz, amikor ez a tévhit gyökeret vert bennük, mert amint bepotyogtak az összegek, rögtön elszórtam hülyeségekre, akkor persze logikus bevásárlásoknak tűntek, utóbb fölöslegességeknek, és most sem vagyok gazdag, csak méltóságteljesen tűröm a mélyrepülést, már ha.

Valentinnal alig egy órát tudtam maradni, szégyelltem magam, hogy el kellett jöjje, de jött a Dobó kolléganő, már harmadszor futott neki, hogy felvegyem egy eladhatatlannak ígérkező ingatlanját, és mindig újabb kitételeket meg változtatásokat akart a szerződésben, nagyon bántott, hogy úgy bánik velem, mintha az ügysegédje lennék, aztán megsajnáltam, amikor egyszer csak felhívott a volt férje, hogy elmesélje, azt a házat még ő építette az akkoriban megboldogulni készülő apóssal, a franciaablakok alatt kohósalak-tégla van, nem gipszkarton, gipszkartont ez a ház sose látott, hova gondolok, minden csupa kohósalak, azóta nem gyártanak abból téglát, de akkor divat volt, meg jó is az, és így tovább, egész ed-

dig azt hittem, hogy a férj halt meg, de nem, a férj csak elvált, és még senki nem halt meg, mint kiderült, csaknem húsz éve vált el, de azóta üldözi a kolléganőt, hát megértem, hogy megnyúlt az arca a bánattól. A kettőnk közötti rangsort elintézettnek gondolta, amikor beparkolt a villanymercijével, de azért a bőre pórusaiból áradó bánat azt sugallta, hogy rájött már, a Mercedese nem fogja kielégíteni sehogy, főleg nem szexuálisan. Jó egy hosszú viszony, mert abban egyre jobban nyal a pasi, de hát ehhez is idő kell, mint mindenhez, ami kapcsolat, az emberek többsége hajlamos azt hinni, hogy máris milyen mély az összetartozás a kedvesével, aztán eltesped a felszínen, pedig még sok mindenfélét kell csinálni, de nem tudjuk, hogy mit is, hogy elérjünk a megismeréshez és a szeretethez, épp ezt tanuljuk a kapcsolatokban, nem tudom, sikerül-e nekem valaha, meg valakinek velem.

Minden üres, és amúgy sem valós semmi, csak a szeretet, ettől függetlenül a Széchenyi-hitel kéne addig is, amíg csak eljön az *úgysem viheted magaddal a sírba*, mert most viszont itt vagyunk, szemétdíj, franchise-díj, tb, szochó, áfa meg a többi (szírpantani is kell, a csatorna még nem ért el ide, póceszag árasztja el az udvart), tartásdíj a férjemnek, fogszabályozó a gyerekeknek, remélem, a másik nem kap rá, szerintem nettó baromság, de divat, meg a hiteltörlesztések, még kevés is lesz a négy millka, hogy behozzam magam nullára a hónapban, de hát csak lesz valami, aztán meg, akkor most a pasim legyen-e a Valentin, mert mégis tíz évvel fiatalabb nálam, habár sokakhoz képest még ez a legkisebb baj, de mi van, ha nagyon összefonódunk, aztán meg emiatt megyünk szét, Jézusom, hogy ebből micsoda szomorúság lenne, érdemes néha előreszaladni fejben, hogy hátrébb léphessünk, de alig tudok gondolkodni is rajta, meg minek is az elromlásra gondolkodni, mikor együtt sem vagyunk, fontosabb elhessegetni a mindenféle gondolatot, mert a hitel nem jön, mibe fogjak, mit adjak el, de úgysem vesz most senki semmit, közben meg ez az egész nem is lényeges, a tudat és a szív határozza meg az anyagi világot is, de fáradt vagyok, el fogok aludni mindjárt, pedig egy szabadnap végre, egy szép szombat nyári délután, kipillantok az

órára a szemhéjam kicsi részén, basszus, megint fél kettő, mire igazán felébredek, lesz az öt óra is, mire megebédelek, megint elment, elment az életemből egy nap a pocsékba.

Macska

Nem jött meg a hitel, és már soha nem is fog, írták érdeklődő e-mailemre, hogy két hete postázták az értesítést, amelyben elutasították a kérelmemet. Nem firtatom, hogy egyszer már elfogadták, lehet, hogy ez jel, mégsem kellene újabb hitelt felvenni, inkább eladok valamit, de mit, a kite-omat nem használom, de az kis értékű, a hajómat használom, az kettő és felet talán hoz, megpróbálhatnám négy millkáért feltenni, de hajót most pont nem vesz senki, semmit nem vesz most senki. Vagy kéne egy olyan kölcsön, amivel a lakáshiteletem kiváltom, és van türelmi idő, mondjuk két év, addig csak lesz valami.

Esőszagú nyár, végre, esőszagú este, a szürkületben szivárvány, az emberek az utcán örülnek, behallatszik, különösen a gyerekek öröme, az enyéme most nincsenek itt, én meg ennek örülök, nekik is szoktam, de mégis, egy este egyedül felbecsülhetetlen, mégis elpocsékolom sokszor, hülye filmeket nézek, most például egy olyat, amiben egy fickó a feleségét altatóval elaltatta, belelancolta a fürdőkádba, aztán hideg vizet engedett rá, hogy fagyjon és fulladjon meg, de még a biztonság kedvéért áramot is tervezett a vízbe vezetni, azonban a nő a lábával valahogy kipiszkálta a dugót az utolsó pillanatban (a férj mindezek előtt megvárta, hogy a nő felébredjen a hideg vízben), a torkomban dobog a szívem, de vajon ki tud-e szabadulni valóban, sose tudni, a filmek vége után mi történik a hősökkel, nem ideiglenes-e a megszabadulás, és a bűnös bűnhődése, lehet, hogy a színpalak mögött a gonosz nevet utoljára, ahogy sokszor az életben is.

Lenne kedvem beszélgetni, de csak rövid üzenetekben, esetleg Valentinnal időzni, de nem feltétlenül beszélgetni, viszont

Valentinnal többnyire beszélgetünk, ahhoz pedig most nincs kedvem, ezzel szemben van egy új körömlakkom, vízalapút akartam, bár rózsaszín nem volt, csak téglaszín, még nem próbáltam ki, ellenben elmondtam Valentinnak, hogy vettem új körömlakkot, szerinte csúnya a színe, de honnan veszi ezt, csak telefonon mondtam. Én is tartok tőle, hogy csúnya a színe, jobb híján vettem, lehet, hogy a körmömön nem olyan rút, mert ha a szép színek gyakran csúnyák lesznek felfestve, akkor fordítva is lehetséges, veszek még egy kávé csokit is, a kedvencem. Valentin kérdezi, akarok-e valamit mondani még, csak azt, hogy nehéz megbíznom az emberekben, különösen a férfiakban, miközben jó lenne megbízni, de ehhez még mind a kettőnknek sokat kell fejlődni, én majd ezen leszek. Meglepődöm, hogy meglepődik, hogy ezt mondom, és pont telefonon, ahol inkább az ő dolgairól szoktunk beszélgetni, mert én az enyémekeket telefonon kevésbé szoktam előhozni, igaz, általában is kevésbé szoktam előhozni.

A macskám, nem elég, hogy verekedett, és tályog nőtt a pofáján, miután kifakadt neki, még el is tűnt, lehet, hogy elgázolták, végignézem a főút mentét gyalog, sehol egy döglött macska, talán él. A döglött macskám keresése után pocsékolom filmekre az időt, ahelyett, hogy az új körömlakkot próbálnám ki, de rásötétedik a szivárványra, amit a zápor nyit, magamra zárom a kaput, szombat este, fél nyolcra érek haza egy ingatlanból, reggel meg már hét után hívott Dóri, hogy megmutatnám-e az egyik közelben lévő könnyűszerkezetesét, épp útban van oda egy érdeklődő, de mivel pizsamában álltam, és reggelit készítettem, nem akartam, erre kiborult, hogy még az esküvője napján is ilyenekkel kell foglalkoznia. Nem tudtam, hogy az esküvője napja, és miért nekem mondja ezt, miért nem az ügyfélnek, eleve, minek szombaton reggel nyolc előtt telefont felvenni, vagy bárkit is felhívni, főleg Dórit, aki egy napon beteg és menyasszony, viszont ezt sem tudhatták, de ha tudták volna, akkor is telibe szarták volna. Végül Ditta oldotta meg, ezt onnan tudom, hogy Dórit mégis viszszahívtam, hogy megnyugodott-e.

Könnyen lehet, hogy Cicót is egy olyan zavarodott szomszéd tartja fogva, mint annak az ügyfélnek az apja, aki először csak a lánya macskáit etette az üres lakásban, aztán odaszokott még jó pár állat, csupa szőr a lakás, ez az ember mindennap odajár, pedig félórát kell autóznia csak oda, hogy etesse a macskákat, és ki-be engedje őket, sokszor haza sem megy egész nap, reggel jön, este meg megint enni kell adni a cicáknak, legalábbis szerint, a két etetés között az üres lakásban bolyong, és a lánya meg az unokája maradék holmiját nézegeti, kiköltöztek már Svájcba, és amikor az apa aláírja a szerződést meghatalmazottként, hozzáteszi, úgysem adják el ezt a lakást soha, ezt úgysem veszi meg senki. Két hónap múlva telefonál az asszony, hogy lemondja a szerződést, megtartja a lakást, hogy a macskáknak legyen hol lakni, kilencvenmilliós macskaház. Biztos azt gondolja, hogy bolond vagyok, hogy két macska miatt tartom meg a házat, mondja. Dehogyan, szabadkozok, úgy hangzik, hogy udvariasságból, de tényleg azt gondolom, ha megteheti, miért ne lehetne a két macskájának kilencvenmilliós háza.

A jutalékomat persze sajnálom, elvitte a cica.

Szabó Palócz Attila

Boka a szélben

*hosszú utat kell bejárni,
oly hosszú, amely a létezés megismerhetetlen peremein vezet által,
olyan felderítetlen területeken, amelyeken még tájékozódni is
rest az összes érzékszerv,
és tájékozódni képtelen az érzelem,
s ahol minden lélegzetünkön megtapad néhány jöttment sérelem,
mint holmi lételem,
amelyben a természet csodái erősítik önértékelésem,
magamhoz nyúlva gyógyítom lelki sebeim
bokáig a vízben,
ahogy magamra maradok ebben a viccben*

*az ingovány kísérfen utadon!...
mint a jókívánság,
amely bár későn érkezik, mégis minden szándékot elfed,
legyen bár pozitív vagy ártó, aljas vagy alpári,
listázott bajaink,
és a szőnyeg alá söpri a málló vakolat ábrándjait
– vagy volt ott még valami homályos jelenség –
(...a senki házából származom...)
...és majd ha egyszer kitisztul az ég
vele tisztul az értelem,
ahogy a józanodás pillanatában megcsillan a szem,
csak a fej ne hasogatna még...*

*firtatjuk még a disztichonváltás lényegét,
miért jobb nekünk posztmodernbe burkolódnak,
kinek az arcán csattannak a rímek,
vagy a klapancia kit, s hogyan talál meg,
ellenmáglyákat már nem rak itt senki,
(...szemfüles lektornak sem marad hát mit aláhúznia...)
s nem is volna kit reájuk vetni,*

*Chagallnak talán még egy lecsót feltálal ebédre a sors,
oszt aztán annyi,
bízunk mindent a szeszélyes kedélyre,
ha egyszer már az erősebb kutya jól végezte dolgát,
visszautakra vajh hol fogunk lelni?
...mély levegő, belélegez, visszatart,
háromig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, háromig számol, kifúj,
mint egy bűvészmutatványban,
úgy kapaszkodtam fel a villamosra a délutáni csúcsban,
kórházak lépcsőjén a szenvedélyt kergettem,
az izzasztó hőségben vízlépcső valék,
a bostoni teadélutánon pedig maga a cserje,
vérbő krimiben a gyilkos krokodilkönnye,
summa cum laude végeztem a Bétaville-i Egyetem sommás
tanzakán...
és közben bokáig tapostam a vízben a süppedős iszapon,
hogy aztán hús fuvallatban szárítsam magam,
a kellemesen somfordáló szellő bűvkörében*

*továbbblépve nyikorgó ajtók csapódtak tágra,
sziklaszirtek oldalában repedt fel a talpam,
fondorlatok álcájából tűnt elő a félelem,
az összeesküvések nem az elméletekben lakoznak,
sokkal inkább a borzongás hevében,
kristályalagutak fodrozódó vonalvezetése mentén,
ahol még az átutazó is rabnak érezheti magát
– teljes joggal –,
s ahol a bántóan profán megnyilatkozások útvesztőjébe tér az elme,
mert,
ha picsarészegen kihányom a paradicsomlevest,
a betűtéstáblól is értelmesebb szöveg jön ki
az aszfalton elkenődve, mint a mai magyar közélet uralkodó témái...*

*itt érzi úgy a test, hogy visszaútra már nem lelhet,
fodrozódik csak önmagában, ahogyan én is magamra mara-*

*dok ebben a viccben,
settenkedik már a kényelem,
így szárogatom bokám a szélben,
szordínó az észben,
dicshimnusz az égben...*

*a sövény bezárul,
körbenőtt mindent,
két teve kaszálja a lekvárt a Himalája tetején, a sziklaszirtek
oldalában,
s bár biztosan itt fészkelnek valahol a közelben
– a serpák talán még a fészkelőhelyeiket is ismerik –,
a létezés kiismerhetetlen peremét kapirgálják ők is,
(el)rendeletlen,
rendületlen,
lendületlen,
mély levegő, belélegez, visszatart, háromig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, háromig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, háromig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, négyig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, ötig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, hatig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, hétig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, nyolcig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, kilencig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, tízig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, tizenegyig számol, kifúj,
mély levegő, belélegez, visszatart, tizenkettőig számol, kifúj,
mígnem végül majd ők is örök nyugovóra térnek*

*hosszú utat kell azonban addig még bejárni,
oly hosszú, amely a létezés megismerhetetlen peremein vezet által,
olyan felderítetlen területeken, amelyeken még tájékozódni is
rest az összes érzékszerv,
és tájékozódni képtelen az érzelem...*

Szávai Attila

Őszi tökölés

Magányos, fásult tangót jár egy kövér őszi légy a kerti asztalon felejtett, kopogósra száradt pogácsán. A rovar mozdulatai lassúak, öregesek. Megindul a kint hagyott ételen előre, aztán oldalra, majd hátra, végül kezdi előlről. Aztán rászáll a tányér melletti dísztökre, hogy azon kissé unottan előadja ugyanezt a koreográfiát. Egy férfi ül az asztalnál, a tököt és a pogácsát nézi, a magányosan tangózó, hízott legyet. A tegnapi vendégekre gondol, és arra a különös emberi szokásra, hogy vendégségben mindig van egy utolsó édes sütemény – vagy épp pogácsa –, amihez senki nem nyúl. Nem eszik meg. Mintha tartanának tőle, vagy épp illetlenségnek vélnék elvenni azt az utolsót. Pedig társalgás közben legtöbbször a pogácsára gondol, annál intenzívebben, minél kevesebb van a tányéron. A nyár már elmúlt, már nem a testiség körül kavarognak az emberi lélek titokzatos, rejtett gondolatai, amikor fürdőruhás nők és férfiak csevegnek a Duna-parton. Egy őszi, borozós összejövetel során gyakrabban merengenek el a társaság tagjai egy-egy utolsó maradt pogácsán, mint a szemben ülő fiatal nők dekoltázsainak részletein. Ősszel kissé elülnek a szexualitás hullámai, pontosabban: lelassulnak. Arra gondol ez a férfi is, hogy e nemes évszakban csendesülnek, lassulnak a szeretkezések. Emberibbakké válnak. Nem olyanok, mint a nyári vad, sietős ölelések. Lehulló vadgesztenye koppan az asztalra tett viaszkosvászonon, s ez kizökkenti a férfit. Mintha a hónapokkal ezelőtt elhunyt nő poccentette volna le a faágról a barnás színű termést.

Sündisznó motoszkál a nemrég összegereblyézett avar alatt, nem messze az asztaltól. A férfi nem látja, de tudja, hogy ott van, érzi a jelenvalóságát, mint romlott gondolatok alatt az élet igazságait, amelyek olykor tüskésnek tűnnek. A nőre gondol, akivel sok időt töltöttek együtt. Közben szőlőt majszol, hátradől a szé-

ken, karját és lábát keresztbe teszi, mint aki bezáródik, mint aki befelé figyel. Kevésbé jó emberismerők azt hihetnék: szorong. Dehogy, csak a lélek belső tájait fürkészi. A szőlő már elég édes, púpozott tálkával szedett belőle, legmósta a kerti csapnál. Kuncogva köpködi a szőlőmagokat, mint aki valami csínyet követ el, közben eszébe jut, hogy a nő biztos rászólna, szintén kuncogva, hogy ez olyan alpári. A közelben vonat araszol a folyóparti síneken, arra gondol a férfi, hogy ezekben a hónapokban D-dúrban morognak az őszi vasutasok, szidják a rendszert, a világpolitikát, nagyobbakat szívnak a cigarettáikból. Hosszabban néznek az álmomást elhagyó vonatok után.

Van valami különös párhuzam a folyó lusta áramlása és a közeli töltésen kanyargó, öreg sín pár között. A férfi papírt és tolat vesz elő inge zsebéből, és jegyzetel pár sort. Nem csupán a földrajzi párhuzamra gondol két szőlőszem majszolása között, inkább arra, hogy bár a sín rideg és merev, a Duna viszont szabad, szelíd és bölcs (mint a régi, nagy emberi gondolatok), mégis mindkettőnek van célja, sorsa, értelme: eljutni egyik ponttól a másikig, mozgásban lenni. Engedelmeskedni a természet vagy épp a vasúti társaság törvényeinek. Az ember valahol a kettő között helyezkedik el: halad valamerre a sorsa, természete, hajlamai szerint – de a természet nagy, még csak homályosan ismert erői azért segítik. Ugyanakkor törvények is szabályozzák, merev, rideg, gyakran már rozsdás, sokszor lényegében okafogyott, korszerűtlen emberi előírások.

A száraz pogácsát kidobja az udvari kukába. Odakint az utcán a szüreti ünnepkör kapcsán kitett tökök, beöltöztetett szalmabábuk és egyéb kellékek. Szorgos kezek állították össze a jelenetet (a férfibábu kezében borosüveg, a nőalak kezében sodrófa, nem is annyira a főzéshez készülve, inkább nevelői célzattal). Mindkét bábu arca pirospozsgás, a férfin kopott ing, régi, valamikor ünnepi alkalmakkor hordott, idővel anyagában megfáradt nadrág. A női alakra fejkendőt, műanyag otthonkát és homályos ötlettől vezérelve – nyilván hamisítvány – Gucci-táskát applikáltak. Körülöttük díszitökök halmai, egy kiszuperált bicikli, a kormányán demizson.

Már szürkül. A férfi hosszan nézi a beöltöztetett alakokat. Arra gondol, ilyenek vagyunk mi is, élő emberek. Valami ősrégi szokás alapján a nagy, régi kéz testet, tehát alakot adott nekünk, aztán valami nagy ünnep apropóján kitett minket közszemlére. Beöltöztetve szépen, (néha hamis) mosolyra hangolva arcvonásainkat. Megkaptuk szépen személyes hajlamainkat, különös szokásainkat, igazságainkat és hazugságainkat. Gondosan körbebástyáztak bennünket társadalmi elvárásokkal, ideológiai áramlatokkal. Némelyikünk tökös legény (vagy leány), mások pedig tökkelütöttek. Néha ki van az a bizonyos tökünk, máskor viszont örülünk, ha eltökölhetünk valami szerintünk értelmes, értékes, mások számára is hasznos és szép tevékenységgel. Erre gondol a férfi a kerítésre támaszkodva, majd – végképp elmerülve egy közhelyes, éppen ezért valós melankóliában – azt mondja félhangosan a vele szemben, az utca túloldalán ülő szalmabábuknak: szeressétek egymást, amíg lehet!

Usier Tamara

Első szűrővizsgálat

*Próbálok a halántékom lüktetésének
ritmusára lépni, nem megy. Túl gyors.
Eljutok a sárga műanyag székekig
a klinikán, leülök a százkettes rendelő elé.
Nem kell sokat várnom, behívnak,
a doktornő kérdez. Megszid,
amiért nem tudom pontosan
az utolsó menstruációm dátumát.*

*A vizsgálathoz lassan
vetkőzőm le a neonfényben,
óvatos vagyok, mint aki mezítláb lépdél
törött üveg szilánkjai között.
A nőgyógyászati eszközök
gázszerezők szerszámaira emlékeztetnek.*

Mintha jól ismernélek

*Egy kotyogós kávéfőző,
egy bádogbögre és
egy csokor szalmavirág
maradt utánad, nagyanyám.
A konyhaasztal
a maga egyszerűségében,
már rég levedlette a lakkot,
a kis vitrin vakon pislog
a vetetlen ágy mellett.*

*Nem volt időd még utoljára
rendet rakni a lakásban, hogy
a fosztogatni érkező család
mindent a helyén találjon,
mielőtt visszaadná a kulcsodat
a főbérlőnek.*

*Amikor elsétálok
a tömbház előtt, ahol laktál,
nem tudom, melyik volt
a te ablakod.
Lassan elfelejtem azt is,
hogyan néztél ki,
mégis felismerlek,
valahányszor látok
egy szövetszoknyát,
egy bársonykesztyűt
vagy egy anyajegyet
finom nők szája fölött.*

Pánikvers

*reggel van, tudóm akvárium:
nehéz levegőt venni,
minden anyag egyre súlyosabb
rajtam és körülöttem.
elharapott nyelvemtől
fémízű a szám, nyálás vért
nyelek, marhák utolsó
térdkoppanásaitól visszhangzó
vágóhíd szorult halántékaim közé.*

*zúg a fej, csíp a fény,
csap csöpög, cső törik,
vér kering, szív megáll.*

*áthallatszik a falakon,
ahogy valami nagytetű,
halott őslény törött
gerincével kalapálnak
az istenek. vagy csak a
szomszéd klopfolja a húst
hajnali hatkor.*

A lakantusz-bogarak csilingeléséről

Rendben, mondom, odáig elkísérem,
és mutatok magának ezt-azt. Megmutatom
magának a lakantusz-bogarakat.

Valami különlegesség?

Az egész földkerekségen egyedül itt,
a kettes számú forrásban élnek

(Bodor Ádám: *Verhovina madarai*)

*Tágas csarnokot
nyitnak az ég, a
hegyormok és
a termálvízszagú szelek,
melyekben a túlvilág
párája kénlik, és
belégzéskor lecsapódik
a mellkas falán.*

*Onnan szivárog kifele,
csöpög alá és
gyűl a test alatt,
míg el nem lepi,
fel nem telnek
sírgödrök, aknák, tengerek.*

*Hőforrásban
kék kristálya sarjad
a pusztulásnak,
vízgyűrűket vet felszínén
a fémes zsibongás,
mert itt lel otthont
visszhangja a világban.*

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. I.

*Felnyitok, megnyitok, kinyitok
egy-egy könyvet direkt, netán spontán:
lám, megannyi közvetítő talány,
s mind tudás-töredék, nyílt titok...
(Zorman Zelme)*

Első szavak, sorok, bekezdések, szorongások, zuzmók, brekegések: vakon, reflexíven. Bevezetés, betekintés: saját elme-vetületeken, álom-variánsokon, éber szellemjárásokon át, ki- és visszatekintő idézéseken, körforgásokon egyensúlyozó émelygések, ájulás-közeli, érzék vetítő írásfolyam(at)ok...

Számos nép rendelkezik a „földalatti világ” hagyományával – mondja René Guénon a *Világkirály* VII-ik fejezetében, a *Lúz, avagy a halhatatlanság hazája* című részben. Lúz, a titokzatos város. A név eredetileg azt a helyet jelölte, ahol Jákob (az) álmát látta, és amit ezt követően *Beith-Elnek*, azaz *Isten házának* nevezett. Úgy mondják: a „halál angyla” nem tudott belépni eme városba, így nem volt hatalma sem fölötte...

Érdekes találkozása az elképzeléseknek, hogy egyesek *Lúzt* Alborj környékére helyezték, ami a perzsáknak szintén a „halhatatlanság hazáját” jelenti. *Lúz* közelében egy mandulafa (héberül *lúz*) áll, gyökerénél egy földalatti átjáróhoz vezető üreggel, ami egy tökéletesen elrejtett városba vezet... *Lúz*: elrejtés, beburkolás, leplezés, titokban tartás. Eredetileg a *mennyeket* leíró szavak is megegyező értelemmel bírtak...

Alámerülés. A latin *coelum*ot azonosnak tekintik a görög *koilonnal*, azaz „üreggel”, de itt még szorosabb a kapcsolat a „barlanggal”: *cavo coelum*. Lefedni, elfátyolozni (miként a bejáratot, úgy a *gyomor-rétegek*, szellemi szintek fokozatait is)... A

szanszkrit *Varuna* ráadásul: a *mindent betakaró*, talán a titkos kapcsolat-tartó...

Antonin Artaud: *Mumus*-a és a *Tarahumarák* is (újra) megjelennek! Mindez: egy végeláthatatlan Pejot-szertartás közben: zúdul a *leíró / ébredő* köldökcsakráján át, spirálisan, le- és fölfelé csapongva, örvénylő vonaglással tágitva a tölcsermozgás szédítő, dinamikus lüktetését, tova-tovalökődését... –

Az örület kifejeződése – ahogyan azt Artaud kapcsán Foucault is megállapította – a csennel azonos, amely csak a mű hiányán keresztül tud megnyilatkozni. Artaud ezért is állíthatja, hogy műveinél az élete, vagyis egzisztenciájának minden egyes cselekedete mindenről sokkal többet mond. Alkotásaival, vagy azok „hiányával” előhívott szakrális erőterének a tétje: az önmagába – és nem az Istenbe – vetett hitének fönntartása, valamint singularitásának a megőrzése – és nem az általános egyesnek az alárendelődése. –

Olvasta valaki egy szegedi lakásszínház sötét függönyei mögül, egy képzelt *Metanoia* előadás utáni hajnalon (E. P. A. tollából): *A költői egzisztencia kegyetlensége* című esszé kis töredékét...

Örülete elmúlt. Észhez tért. Tébolyát elhagyta egyetlen részletért!

- - -

Merdre! – a legendás Übü-trilógia első szava azóta is visszhangzik! Alfred Jarry bábfigurákra írt *szatír(a)játéka* nagy túlélőket is többszörösen túlélte felmutatás, színháztörténeti szellemjárás, fekália-fröccsentés, és miegymás... Az obszcenitás csak *(báb)játékos* eszköz, ami túlmutat a kifordított panoptikumokon, a történelmi jelenetek és jelenések bonctermein: ahol polgár- és királyvarangy pukkasztás groteszkumok zajlanak tömény *pfinánc*-meghurcolással és fokozott *agytalanítással*...

Szahar! Feslik fel a mixelt-maszkolt blaszfémia. Piha! Zöd kandeláberemre kenődik, ó, piha! Ez aztán *szahar!* De jól esik...

- - -

Param-param-param... Param Vir: *A világító elme barlangja szól...* Közben, a titkos tárgy-kivetülés, a „több mint” női ajándék-forma, a szekrényben élő Kék Kagyló: aorisztoszbán ragozza (el és félre) a *lambanein* igét...

- - -

Dj. Kittin sok a kitin! Nagy a züllepi-zünnepi nyomódás, nyeldekülés: vásárlás-kényszerből, a blackfriday büff-edzőtermei alól, a sport(szerűtlen) szerügynökségek, plázák mélygarázsai-ból: a nekrofittek is feeltám, feltánc, feltál: *adnak, olnak, alnak...*

Kábult elmezúzással, zsibbadt végtagokkal, gyomor-beszakadással, szájamba rögzített fagolyóval ébredek... – efféle emlékfoszlányokat pofozgatnak a *leíró* rekeszizmai: rázkódó-kanyargó-berregő (beltáj, bél-, véres velő és vétkező heverő) felfordulás és lekötözött mozdulatsor a jelenlét... Ismeretlen jármű (talán furgon) visz a semmibe... A fekete fóliával leragasztott hátsó ablakon az anyag felfeslik, szemrésnyi, aztán kézfejnyi, majd behorpadt, beteg csecsemő-fejnyi kilátás adódik. A 66-os út mentén egy foszladozó, mégis élesen kiolvasható óriásplakát is felbukkan:

Hullagyári megálló. Fél áron a szagálló!

- - -

Az átlátó (*én*) látóterében:
a **H**iány és az **É**rdek
sajnos **T**emérdek...

Lárai Eszter

Csúcson

*Ötven év – megérdemeltem
Ötven év – kiérdemeltem
mert megéltem mert átéltem mert túléltem*

*Ötvenedik év – a csúcson
húsz éves emlékek himbálódznak karnyújtásnyira
pár naposak pedig a határvidéken penészesednek
Az élmények igazsága:
az életteliak fénylenek
a többiek csak pislákolnak*

*50 év – 50 teli zsák
Őszülök – jöhetnek a szürkébb hétköznapiak
hisz Van Gogh színeibe már belehalhatok*

Gyász II

*papírgulyásleves szeretnék lenni
vagy óramenedék
vizespohárból a túlcsorduló idő
le nem szűrt hab felvizezett sörön
sikoltozó nő elfáradt torka
csönd a megbúvó pincesarokban
megnyugvás egy irgalmatlan szakadék mélyén
elszabadult lufi egy pici kezéből
saját magam szőke ikertestvére
de leginkább
az árnyékok lettem volna
a sötétségben is veled maradva*

Bene Zoltán

2024

1.

Ha összegezni akarom az elmúlt évet, a legkönnyebben így tehetem: 2024-ben 2024 kilométer.

176 alkalom, összesen mintegy 203 óra, azaz közel nyolc és fél nap.

2024 kilométer: Szegedtől nagyjából ilyen távolságra fekszik az oroszországi Vlagyimir (Moszkván túl), vagy a svédországi Uppsala, vagy éppen az anatóliai Hadrianopolis romjai Karabük közelében, netán a calabriai Reggio – Velencén, Firenzén, Livornón és Rómán át közelítve.

2024 kilométernyi futás 2024-ben.

Az oroszlánrésze Szegeden, de Szentgotthárdon, Mogersdorffban, Aradon, Csíksomlyón, Csíkszeredában, Balatonfüreden, Siófokon, Balatonkenesén, Balatonvilágoson, Balatonakarattyán, Balatonaligán, a Tisza-tó körül, Egerben, Budapesten, Hajdúböszörményben, Tokajban, sőt, az észak-macedóniai Ohridban is gyűltek a kilométerek a lábamba, a futócipőimbe (kettőt koptattam el ez idő alatt, a harmadik még kopik).

Közel negyvenszer annyi kilométert futottam idén, mint ahány éves vagyok, amit valószínűleg soha többé nem mondhatok majd el magamról. (És?)

Ha összegezni akarom az elmúlt esztendő, a fentin kívül csak nehezebb utak nyílnak.

Ez az első év, amelynek nagy részében már nem volt apám. Mármost a maga fizikai valójában – lábbal-kézzel, tüdővel, szívvel. Füllel, amit ugyanúgy lehetett fájdalommentesen hajtogatni, mint az enyémet meg az unokaöcsémét (ha birkóztunk volna valaha is, nem kellett volna tartanunk a karfiolfül kialakulásától, törhetetlenül ruganyosak a porcok). Az apám mára az anyagi világban voltaképpen egy síremlékké vált a szegedi belvárosi te-

metőben, annak is a vasút felőli szélén, úgy negyven méterre az anyósától, az én nagymamámtól, kicsit messzebb számos egyéb rokontól, egyre több idegen szomszédságában.

Akar a fene összegezni, ezek után.

Pedig néha muszáj lenne. Csak hát nem mindig olyan könnyű, mint a futás esetében, amelyhez csak el kell indítanom az órán a megfelelő programot a megfelelő időben, a gép mér mindent: távolságot, emelkedést, pulzust. De mi méri azt, hogy milyen az életem apám után? És egyáltalán: van-e olyan, hogy apám után?

Megismerni oly keveset tudunk. Megérteni szinte semmit.

Marad a sejtelem.

Habár apám fizikai jelenléte ebben a világban pusztán egy sírkő, semmi esetre sem állítanám, hogy az apám egy sírrá változott. Sejtelmem szerint továbbra is sokkal több, mint egy sírkő. És tőlem függetlenül az. Csak nem vagyok, vagyunk képesek úgy érzékelni, ahogyan, teszem azt, egy mellettünk doromboló cicát. És nincs műszerünk sem, amely mutatná, hol, merre, hogyan, milyen.

Marad a sejtelem. Be kell érünk azzal. Meg azzal, hogy nem tud(hat)unk mindent. Sőt. Igen keveset tud(hat)unk. Amit igen, az se túlságosan fontos. A nyugati embernek (nekünk) ez zavaró. A racionalizmusunk, az uralkodó értelem hatalmaskodni vágyik mindenben. A tudáson, az ismereten is. Nem elégszik meg a sejtelemmel. Pedig, meglehet, jobban tenné.

2.

1884-ben jelent meg Edwin A. Abbott *Síkföld* című regénye, amelyet közel száz év múlva, jobb híján, a Kozmosz Fantasztikus Könyvek sorozatban, sci-fiként adtak ki magyarul. Az én kezembe apám adta. Abbott egy kétdimenziós világról ír, amelyet síkidomok népesítenek be. Minél több szöge van egy alakzatnak, annál magasabb státuszt foglal el Síkföld társadalmában. A legtökéletesebb síkföldi lények ennek megfelelően és magától értetődően a körök. Messzire vezetne most elmesélni, Abbott univer-

zumában miként érzékeli egy négyzet, egy konvex sokszög, egy paralelogramma, netán egy trapéz a másikról, hogy hány szöge van, és alakjára nézvést szabályos-e, avagy szabálytalan, hiszen logikusan semmi egyebet nem láthat belőle, mint egy vonalat, az azonban enélkül az ismeret nélkül is könnyedén belátható, hogy amennyiben egy gömb Síkföldre kirándul, a síkföldiek körnek fogják érzékelni. Képtelenek másra. Nincs érzékszervük a harmadik dimenzióra. Amiképpen mi, a három dimenzió által meghatározott tér lakói sem ismerhetjük meg a negyedik dimenziót. Ha egyáltalán van mit, persze. Kurt Vonnegut Ötös számú vágóhídjában történetesen van. Ebben a regényben, amelyet apám gyakran emlegetett (nyilván azért olvastam el én is), szóval ebben a könyvben olyan földönkívüliek szerepelnek, akik számára az idő a negyedik dimenzió. Ezzel ugyan vitatkozhatnánk, ha kedvünk szottyanna rá, akár Kantra hivatkozva is, hiszen a königsbergi remete szerint mind az idő, mind a tér emberi huncutság, a valóságban egyik sincs, kizárólag a homo sapiens elméjének termékei. Azért kreáltuk ezt a két fogalmat, mi, emberek, hogy segítségükkel rendezhessük el a tapasztalatainkat, a fenomének világát (mert a való világhoz, az önmagában való dologhoz úgysem juthatunk el, akárhogy is erőlködünk). Ugyanakkor nem csupán Vonnegut és mások regényeiben, nemcsak számos fantasztikus filmben, de a fizikusok szerint reálisan... Nehéz lenne szabatosan meghatározni ezt a fogalmat, de ezúttal tekintsük úgy, értjük, mit takar, mindenesetre a lényeg, hogy a fizikusok szerint reálisan is lehetséges negyedik, sőt, sokadik dimenzió is, utóvégre ahogyan síkokból teret építhetünk, úgy a terekből több dimenziós terek (vagy mik) hozhatók létre. Mivel azonban ezek érzékelésére nincs szervünk, innentől kezdve a dolog cefetül bonyolulttá válik. Nem melleleg félelmetessé is: be kell látnunk, milyen szűk korlátok közé szorítottatott az érzékelésünk: mindösszesen három dimenzió adatott. Végtagból például több jutott nekünk, mint fölfogható, megismerhető dimenzióból. – Az már más lapra tartozik, mondjuk, hogy jobban jártunk volna-e, ha a pókokhoz hasonlóan nyolc végtaggal kalimpálnánk, amiképpen

abban sem biztos, hogy lenne köszönet, ha a negyedik vagy az ötödik dimenzióban otthonosan mozognánk. Hiszen ezt a hármat, amiben leéljük az életünket, ezt a hármat sem ismerhetjük meg teljes egészében soha. Végére nemcsak az érzékelésünk korlátozott, de a megismerésre nyitott lehetőségeink is. Még ha ezt nehezen ismerjük is be, s talán még nehezebben fogadjuk el. Ha egyáltalán...

„Amióta – Nietzschevel szólva – megöltük Istent, mi, a nyugati civilizáció képviselői, azt szeretnénk hinni, hogy semmi sincsen, ami megakadályozhatna bennünket abban, hogy megvalósítsuk célunkat, hogy elfoglaljuk a halott Isten trónját, és az Univerzum Uraivá legyünk – írja Vajda Mihály. – Ez a nyugati beállítódás azonban, amely minden másféle látásmódot primitívnek, zavarosnak vagy misztikusnak tekint, és egyedülivé akar válni a Földön (ezt a törekvést nevezzük újabban globalizációnak) egy mélyreható és minden valószínűség szerint megoldhatatlan problémával terhelt. Azzal ugyanis, hogy a nyugati ember abban az igyekezetében, hogy mindenhatóvá váljék, elfelejti, hogy semmiképpen sem mindentudó. Nagy igyekezete, hogy mindenhatóvá váljék, megeshet, nem is más, mint az a vágya, hogy ne kelljen tudomást vennie elveszettségéről, a véges lénynek az elveszettségéről, mely szembehelyezi magát az egésszel. Ahogy Blaise Pascal mondotta, az ember nem azért vadászik, mert szüksége van a nyúlra, melyet bármikor meg is vehetne magának, hanem mert meg akar feledkezni azokról az őt érintő egzisztenciális kérdésekről, melyekre soha nem képes választ találni. A nyugati ember egyre kevésbé akar szembenézni a maga racionális módján bizonyosan megválaszolhatatlan kérdésekkel.”

3.

Marad a sejtetem.

2025-re is.

Nagypál István

Évszakok holtpontja

1

*Bokádba harapott a tél.
Az erdő szélén több őz
figyel téged.
A harmat, majd a köd
beteríti a réteket.
És téged is.
Oda a jókedv.*

2

*A tavasz eltűnt, mint
a szegény ember számára.
Már a csatornából felszálló kacsák
se néznek utána fentről.
A vonat húsz percet késett,
és elvitte messzire.
Magadra maradtál.*

3

*És itt a nyár.
A magas tölgyfákat nézed.
Állnak fegyelmezetten,
mint a besorozott katonák.
Körbevesznek, eltakarják
előled a napot.
Egy mókus köveket dobál feléd.
Arra vár, hátha visszadobsz
neki pár szem diót, amit
évekkel ezelőtt gyűjtöttetek.*

Benyhe István

A semmi kötélén

(Szöcs Géza apokrif levele a mennyből)

*Elkéstél. Már elköltöztem, látod.
Ajtómon állt: az ebbel ne barátkozz!
Festett képen: a betörő lába
letépve kerülhet kutyám szájába.
Ezért ajtómat bátran nyitva tartom.
Rablótól már nem félek, barátom.
Amit elvehettek, régen elvették,
az elrabolt föld népe – lassan csak emlék –
árva csillagok ott lenn a fekete égen.
Még ha ábrándos figyelmetlenségem
megcsalna is, már jókor felismerem,
ha kobzott erdők lángjával szemében
a felhők felett körmén jégesőt fen,
és a mennyre zárt lakatot feszíti,
mert bántja, hogy itt van helyem,
s hörög: a mennyre törekszem!
Bár kések közé szorultan, hiszi,
ha ravasz, nem marad elpusztítatlan
egy darabka menny sem.*

*Mégsem félek, a csillagvilág
mi elterül alattam új csodára vár,
és megtartanak az Ég korlátai,
háló nélkül lépderek,
emlékező mohó légtornászok
között rudat feszítve
lebegek a semmi kötélén.
Látod, innen kérlek, ne félj!
A lét felfalhatja az életet,
de van, aki élteti a reményt!*

Szemelvények a KMG T – Előretolt Helyőrség Íróakadémia megjelenés előtt álló köteteiből.

Kovács Újszászy Péter

Önfelüldözés

– részletek a költő előkészületben lévő kötetéből –

A világ és az egyén sérülékenysége, a testi-lelki kiszolgáltatottságnak a közelképei ezek a versek. Utazás a magány körül. Ne gondoljunk azonban önsajnálattásra vagy az érzelmek aprópénzre váltására: a felnagyított részletek mind-mind jelentőséggel bírnak, emellett szembesítik is az olvasót saját élettöredékeivel. A kötet mesél, kis mozaiktörténetek vonulnak végig a ciklusokon, kapcsolatok épülnek és rombolódnak, miközben betegség, bosszúságok nehezítik a mindennapokat – és készítik elő az ünnepet. Mindeközben már-már zavarba ejtően sok állat kujtorog a szereplők környékén. Vajon mire figyelmeztetnek, milyen tulajdonságainkat hordozzák?

Farkas Wellmann Éva

Önfelüldözés

*Hátat fordítva álmaidnak,
a szemerkélő eső kísér.
Pincék emléke,*

*hajnali három,
a szárazjégben félrészeg lányokat csókolsz,
most örülnél annak is,
ha egy ló sörényébe temethetnéd arcodat.
Valaha repülni tudtál.
Levágtd saját szárnyaid.*

Rügyezés előtt

*A harmadik mese végére érek.
Közénk furakodik az este,
a varrás feszül,
nem alszol.
Szeretnélek megnyugtatni,
mint tavaly ősszel,
amikor ránk esteledett a Hargitán.
Itt nincsenek fenyők,
almafákat ültettek tömbházunk köré.
Sünök ébrednek csigolyáid között.
Frissen oltott gerinced
tanulja még a rügyezést.*

Távolító

*A Szamos-part legszebb pontját kerestem.
A dolmányos varjak játéka vonzott,
téged a folyó érdekelt,
a felszínen felejtett pillepalackok.
Nem zavart, hogy a szúnyogok
átszabják a bőröd.
Elnézted, ha tekintetem az arcodra tévedt,
de elhárítottad érintésemet.*

Csíkjai fáznak

*Mellékutcákba húzódik a reggel.
Hazahozod a párhetes macskát.
Keresi a bőröd, az ágynemű melegét.
Karmai élesek, mintha vadászott volna.*

Az ébrenlét más dimenziója

*Maradj ébren!
Hallgasd, ahogy a kutyák térképet karcolnak szobánk ajtajára!
Hozzád vezet minden fába vésett vonal.
Nyüsszítésük az előszobából behallatszik.
Rozsdabarna arcokat fest az éjszaka.*

Gerencsér Anna

Magányosok társasága

Részletek a szerző előkészületben lévő prózakötetéből

„Valaki megölte a nővéremet. Nyomozzuk ki, és kapjuk el!”

Egy nap a Halál úgy dönt, kipróbálja, milyen embernek lenni. Végül is nem lehet olyan nehéz, ugye? Hamarosan azonban felfedezi, hogy nemcsak az emberi érzelmek bonyolultabbak, mint sejtette, de a gyakorlati kérdések terén is van még mit tanulnia: például, hogy hogyan rázza le a túlzottan barátkozó kedvű kislányt, a leselkedő szomszédasszonyt, vagy éppen a rendőrséget...

0.

A második napon születtem.

Én voltam az első, aki második napnak nevezte. Azelőtt senki nem volt, akinek az idő jelentett volna bármit, és nekem is csak azért, mert a múlandó lények és dolgok számára az idő kulcskérdés, nekem pedig mindennel meg kell ismerkednem, ami nekik fontos. Úgy is mondhatnám, munkaköri kötelességem.

Figyeltem, ahogy a tengerből hegyláncok emelkedtek ki, kontinensek bukkantak fel, majd tűntek el újra, a hullámok nekicsapódtak a szirteknek, vagy messze kifutottak az üres partra.

Ez volt az első hang, amit hallottam: a sziklákon megtörő hullámok zúgása.

Ez lesz az utolsó hang is, amit hallani fogok. Ha majd minden elenyészik, ha majd a föld és a víz is semmivé lesz, én is eltűnök, és nem marad más, csak az üres, magányos végtelen. Amíg azonban létezik bármi, ami elpusztulhat, én is létezni fogok.

A harmadik napon növények sarjadtak a földből. Aztán megjelentek az állatok, majd az emberek, és a világ színesebb, zajosabb és változékonyabb lett. A napok egyre rövidebbek lettek: az emberek egy napjához képest a tenger és a föld egy napja felmérhetően hosszúnak tűnt.

Egyszer el kell majd mennem közülük. Meg kell értenem őket, nem csak figyelni, nem csak átlátni minden tettükön és gondolatukon, de átérezni, hogy milyen lehet embernek lenni.

Hogy milyen lehet halandónak lenni.

2.

Még nem kelt fel a nap. Az emberek most kezdenek ébredezni, a város utcáin lassan megindul az autók végtelen áradata.

Telefonok jönnek és mennek. Kicsöng, álmából riasztja fel még a szomszédot is, álmos káromkodás, tapogatás a mobil után a táská alján, az asztalon heverő kacatok között, az ágy előtti szőnyegen. *Hallottad, mi történt Renátával?* Hogy hallotta volna, hiszen még alig pirkad, Renáta sosem telefonálna ilyen hajnalban, egyébként is tegnap este beszéltek, és már akkor sem volt semmi hírértékű. *Hogy mi történt? Pont őt? Űristen, hát ez szörnyű, és mit fog szólni a Juci, ha meghallja!* Aztán még hálóingben, kócosan beizzítani a laptopot, és az internet sebes szárnyain szétküldeni a rossz hírt, mert van abban valami különös, valami izgalmas, amikor az ember elsőnek tud egy tragédiáról. *Hát nem szörnyű, még nem is telt el egy év érettségi óta, és máris temetiünk...*

Aztán a hivatalos hangok. *Sajnálom, asszonyom, de...* Amit a *de* előtt mondanak, az nem számít, gondolta Gabi, miközben pizsamában lapult az ajtórésre, és leste, ahogy anyja az ablak előtt áll a telefonnal és oda sem figyelve tekergeti a drótot az ujja köré. *Én értem, mit mond, hadnagy úr, de...* Szemben a szürke tűzfal,

a homályban szürke az ablakkeret és az agyonmosott hálóing, szürke az anyja fáradt arca is, csak a könnyek csillognak, mint a gyémántok, ahogy lassan megindulnak az álla felé.

Aztán leeresztette a telefont, aztán csak állt, egyik tenyerét a szájára szorítva, és meredt a tűzfalra, mintha a láthatatlan kezét várná, hogy felírja rá a választ, a magyarázatot, amit soha senki nem kap meg. *Miért? Miért pont őt?*

Budapesten a csend a lehangosabb. Autók zúgtak el az utcán, a szomszédban csapódott az ajtó – Kis bácsi mindig olyan korán kel, gondolta Gabi, vajon hová mehet ilyen hajnalban, vagy talán Orsi korábban megy ma iskolába? – valahol megeresztették a csapot, és a falban zúgtak, zubogtak a régi csövek. Az anyja állt az ablaknál, és nézte a tűzfalat, szótlantul, élettelenül, csak a szeme fénylett, és Gabi felett a csöndben úgy lógott a kérdés, mint Damoklész kardja: *apu vagy Reni? Reni vagy apu?* Talán Bécs felé járhat most apu kamionja, vagy már München felé száguld? Hacsak nem történt valami... De nem történhetett, hiszen apu a legjobb sofőr a világon! És Reni? Ő már külön lakik, de az ő aranyos, csodálatos nővérével nem történhetett semmi!

– Már ébren vagy, Gabikám?

– Mi történt? – Nincs válasz, csak a néma könnyek, és Gabi már tudta, de hallani akarta, hátha mégsem. – Anyu, mi történt? – Már az ő szemében is gyülekeztek a könnyek, de nem akart sírni, még nem, amíg nem tudja, kit sirat. – *Ki halt meg?*

Boross hadnagynak ez volt a tizennegyedik gyilkossága, és első ránézésre úgy vélte, az előző tizenháromból csak egy volt ennél egyszerűbb, mikor is a tettes maga sétált be zokogva a rendőrségre, hogy egy vonyító kutya miatti verekedés hevében kissé túl erősen találta megszorítani a szomszédja nyakát.

– Egy üveg bort teszek rá, hogy a fiúja volt – mondta Ványik őrmesternek.

– Tartom.

– Már el is vesztetted. Tök egyértelmű, összekaptak valamin, a srác megpofozta, kést rántott, összeszabdalta és lelépett. A

szomszédok azt mondták, állandóan veszekedtek, a kölyköt meg sehol nem találjuk, pedig elvileg itt lakik. Ki más?

– Nem tudom. De...

– De?

– Csak nem hagyta volna itt heverni a kapuban. Nem lehet ilyen hülye...

– Miért ne? Pánikba esett és elrohant. Valószínűleg az anya pincéjében vagy egy haverja kamrájában gubbaszt, és fosik, hogy mikor törjük rá az ajtót.

Ványik őrmester a bajuszát harapdálta, és a nő holttestét nézte. A vérfoltos arcon már megjelent két korai légy, a szomszédasszony a többszöri figyelmeztetés ellenére színházi távcsővel leskelődött a lépcsőfordulóból, a kapuban kifeszített fehér-kék rendőrségi szalagot pedig lágyan lengette a szél, és Ványik őrmester már a három gyereket is látta, akik ollóval a kezükben lopakodtak a kukák mögött, hogy begyűjtsenek belőle pár arasznyit szuvenírnek. Mire visszafordult Boross hadnagy felé, az már nem volt ott: a technikus mellett térdelt, aki éppen a halott nő kezét vizsgálta.

– Van valamink?

– Így ránézésre rendesen belekarmolt valakibe.

– Akkor lesz DNS?

– Lesz. Azért megnézem az ujjlenyomatokat is, az gyorsabb... Addig maguk kereshetnének valamit, amivel össze lehet hasonlítani.

A hadnagy elmormogott pár vaskosabb káromkodást abban az összefüggésben, hogy ki a főnök és ki nem, aki mégis pofázik, de azért elindult felfelé a lakásba, amit az áldozat a barátjával osztott meg.

Odabent otthonos káosz volt, szétdobált cipők és ruhák, tányérok, üvegek és magazinok, de semmi, amit a gyilkossághoz lehetett volna kötni. Az összképen a kollégái is rajta hagyták a kezük nyomát, és Boross hadnagy ezt látva még bizonyosabb volt benne, hogy igaza volt: a lakás olyannak tűnt, mint ahová senki nem fog visszatérni. Lehet, hogy csak a számtalan hasonlóan fel-

dúlt lakás járt az eszében, amiket pályafutása során látott, lehet, hogy megérezett valami megfoghatatlant a levegőben, de biztos volt benne: a szobákat máris megülte valami nehéz, fülledt miazma, mintha a pusztulás szaga szivárogná a halott nő holmijaiból.

Vetetlen ág, amit senki nem fog már bevetni. Hanyagul lerúgott, kitaposott sárga pántos szandál, túsarkán a festék már félig lekopott, nyitva felejtett rúzs az éjjeliszekrényen, strasszokkal díszített póló. Valaki majd eljön és összeszedi őket, a rúzs repül a kukába, de a ruhákat talán hazaviszi vagy bedobja a vöröskeresztes gyűjtőkonténerbe, a kint felejtett tányért elmosogatja... Van valami a halottak dolgaiban, ami sokkal megrázóbb, mint maga a tetem, gondolta Boross hadnagy. Talán ez a félbemaradtság, ez a hirtelen vágás, mert azt tudjuk, hogy egy nap mindenkinek meg kell halni, de hogy ilyen váratlanul, ilyen készületlenül, szanaszét hagyva az ágyat, a ruhákat, félig olvasottan a nyitott újságot, szétszórva az ember életének intim részleteit... Erre nem lehet felkészülni. A halálra igen, a nagy ismeretlenbe utazásra, a túlvilágra vagy akármi is legyen odaát, arra igen, de arra, hogy még az az űr is milyen könnyen eltűnik, ami az ember helyén maradna e világban... Arra sosem.

Mi marad abból a nőből, ha még ezt a lakást is szétszedik? Semmi! Egy sírkő a Fiumei úton? Egy akta a rendőrségen? Ennyi az ember élete?

Boross hadnagyot e filozófiai mélységekből az akta gondolata rántotta vissza, melyet valakinek még össze kell rakni. Mert egy dolog, hogy mit ér az ember és hogy milyen, ha egy halott lakásában járva megérint az elmúlás szele, de jelentést írni meg egy egészen más dolog, és ő aztán kutya legyen, ha ezért fog benn ülni éjjelig az őrsön, mikor pedig a felesége paprikás krumplival várja odahaza. Talán még kovászos uborka is akad hozzá...

A rendőrök is csak emberek, és mint minden embernek, nekik is a saját életük jelenti a világ közepét. Minden más, legyen bármily érdekes, gyönyörű vagy fájdalmas, csupán annak a díszlete.

[...]

Gabi az iskolai könyvtár utolsó polca mögött ácsorgott, kezében egy nyitott könyvvel. A felületes szemlélőnek úgy is tűnhetett, hogy olvas, közelebből azonban már látszott, hogy csak a borító belső oldalát tanulmányozza.

A vörös papíron pársoros levélkék váltották egymást. Legfelül Gabi apró, kerekded betűi sorakoztak, gondosan kihegyezett fehér ceruzával a lap széléhez igazítva: *Ez egy titkos üzenet. Ha szeretnél a láthatatlan barátom lenni, válaszolj!* Ezt még tavaly írta, mikor úgy összeveszett Fruzsival, hogy azóta szóba sem álltak, és hetente ellenőrizte, felfedezte-e valaki a levelét. Két hónappal ez előtt aztán végre érkezett válasz, ide-oda csúszkáló, golyóstollas szarkalábakkal: *Szeretnék. Milyen az a láthatatlan barát?*

Valaki, akit nem ismersz, csak levelezel vele, írta Gabi boldogan, és úgy vagytok barátok, hogy nem tudjátok, kicsoda a másik. Azóta számtalan üzenetet váltottak apró-cseprő dolgokról és az élet nagy igazságairól, mint például hogy a teknősök menők, a csokoládé nagyon jó, a sárkányos történeteket nem lehet überelni, és Parajdiné, aki matekot tanít, meg fizikát a felsősöknek, egy kiállhatatlan banya. Az utolsó két hétben aztán mélyebb témák is felmerültek: Gabi leírta, mennyire egyedül érzi magát, mert Andris – a könyvben persze csak így írta: a régi legjobb barátom – elment egy másik iskolába első osztály után, Fruzsival pedig összeveszett, és nincs kivel beszélgetni, a láthatatlan levelezőpartner pedig bevallotta, hogy folyton csúfolják, és az összes osztálytársa azt mondja, dilis.

A legutolsó sorban ez állt: *Még sosem volt ilyen jó barátom, mint te, pedig azt se tudom, ki vagy. Fogok írni egy könyvet, amiben elmegyünk ketten sárkányokon lovagolni és orkok ellen harcolni, megtanulunk varázsolni és egy csomó örületes kalandunk lesz. Aztán ha felnőttek leszünk, majd találkozunk, és igazi hősök leszünk!*

Gabi egy pillanatra bizonytalanul ingatta ceruzáját a papír fölért. Örületes kalandok? Hősök?

Elhomályosult előtte a vörös lap, úgyhogy kitörölte a szeméből a könnyeket, és rágni kezdte a ceruza végét, hogy erőt merítsen

belőle. A hősök nem sírnak! Legfeljebb éjszaka a paplan alatt, ahol nem fognak becsengetni, hogy aztán órán az egész osztály az ő vörös szemét nézze, és kuncogva suttogja körbe: Gabi elbújt a könyvtárba bőgni!

A hősök nem sírnak. A hősök cselekszenek. Harcolnak és legyőzik a gonoszokat.

Valaki megölte a nővéremet, írta Gabi remegő kézzel, és a fehér ceruza hegyéről halk roppanással vált le egy szilánk. Nyomozzuk ki és kapjuk el!

[...]

4.

Nem sokkal azután érkeztem, hogy felépültek az első kunyhók.

A fiút Girsunak hívták, talán tíz éves lehetett, és egy fiatal aszszony és egy kislány kuporgott mellette. A nő a fiú kezét szorongatta és előre-hátra ringatózva siratta, legalábbis ha sírásnak lehet nevezni azt a fájdalmas, szaggatott vonyítást, ami hol ki-tört belőle, hol elhalkult. A kislány csendben guggolt az oldalán, fekete szempillái súlyosak voltak a könnyektől, és hol az anyjára pislogott, hol megdörgölte a marás helyét egy marék fűvel, meddő kísérletként arra, hogy változtasson valamin.

A kigyó addigra rég eltűnt a kövek között.

A kunyhó előtt álltam meg, a két férfi mellett, mert bármennyire is halottnak tűnt a fiú, valahol mélyen még élt benne valami szikra, ami nem akart kihunyni, én pedig mindenekfelett türelmes vagyok, és sosem érkezem idő előtt. Késni se késsem – valójában ott vagyok mindig és mindenhol, ami majdnem annyit tesz, mintha nem lennék sehol sem.

– Hol fogod eltemetni? – kérdezte a magasabb, horgas orrú férfi.

– A hegyoldalban, ahonnan látni a folyót. Elég fent, hogy ha a víz kiönt...

Elhallgatott, de a másik így is elérte. A víz elmosná a földet, elsodorná a csontokat, a gondosan odaállított agyagedényeket, a

puha szövetruhát, és a néhai Girsu megkezdene hosszasan utazását a tenger felé.

Hallgattak, én pedig vártam. A kunyhóban az asszony a fiú nevét kezdte sikoltozni, a férfiak pedig csendben egymásra néztek.

– A feleséged... – kezdte a magasabb tétován.

– A feleségem fiatal, és még nem látott elég halált. Hadd sírjon! Kisírja magából a bánatot, hogy aztán új fiakat szülhessen.

– Kemény vagy vele – állapította meg amaz, inkább elgondolkodva, mint elítélően. – De... Mégiscsak a fiad.

– Sok fiamat eltemettem már, Barazu, és félek, sok fiamat el fogom még temetni – mondta a másik olyan hangsúllyal, amiből érezhető volt, hogy részéről le van zárva a beszélgetés. – Ilyen az ember sorsa.

Ismét csönd ereszkedett rájuk. Én akkor már az egérre figyeltem, ami magabiztosan iramodott végig a házfal mentén, majd eltűnt ugyanabban a repedésben, ahol a kígyó is nem sokkal korábban. Még szaladt pár lépést, tétován megállt és körbefordult, de már késő volt: a kígyó elővágódott, és egy cincogással később már ráboríthattam kezemet az egérre. Zavartan pislogott, amikor a tenyereembe vettem: nem értette, mi történt vele. Senki sem érti.

A kígyó kényelmesen nekilátott az egér lenyelésének, Barazu pedig ismét megpróbált beszélgetést kezdeményezni.

– Eldöntötted már, minek akarod hívni a falut? Már ha még mindig ragaszkodsz hozzá, hogy itt akarjunk élni... Sok erre felé a kígyó. Esetleg Muzur? Kígyók Városa. Nem is hangzik rosszul, nem?

– Kisnek fogják hívni.

– Hogy?

– Kis lesz a neve. Egy nap hatalmas város áll majd itt, aminek évezredek múltán is mindenki ismerni fogja a nevét.

Barazu valami otrombaságot válaszolt, olyasmit, hogy a fiú halála talán elvette a másik eszét, és hogy ebből a sárfészekből sosem lesz város, de ezt már csak fél füllel halottam, mert most már a kunyhóban volt dolgom.

Az asszony még mindig zokogott, a kislány pedig elmélyülten rágsáلتa az ujjait. Egyikük sem nézett fel, mikor odaléptem a fiúhoz.

– Itt az idő, Girsu.

Lévai Aliz Mária

Mint teknős a páncélt

Részletek a költő előkészületben lévő kötetéből

Lévai Aliz Mária kötete a szorongás, az erőszakba ágyazott világ, az otthontalanság érzetének lírája. És bár a 21. század ismert érzelmi sivatagát körvonalazza, ahol az elmagányosodás az anyaméhben kezdődik, meghökkentő nyíltsága mégis arcul üt. Verseit olvasva kénytelenek vagyunk szembenézni félelmeinkkel, esendőségünkkel, gyarlóságunkkal, akkor is, ha valóságos, megélt élettapasztalatokként, akkor is, ha a fantázia szüleményeiként vagy egyfajta szereplíráként értelmezzük sorait. E költészet egyértelmű szándéka, hogy kizökkentsen a komfortzónánkból, hogy kegyetlenségével nyűgözzön le. A szépség, a pátosz maximális elutasítását kimondatlanul is hirdetve: vérbeli Z-generációs debütálás. (Rózsássy Barbara)

Évsík

*Háromévesen
hideg cserepeken állok,
még puha a fejem.
Úgy szeretem anyámat,
akár egy istent
– az örök gondozót.
Öt vagyok,*

*nem tudom,
mennyi időt töltök magam,
a sarokban.
Nyolcévesen
sietek kétfogásos vacsorát
készíteni.
Tizennégy vagyok,
anyám zokog, hogy mindig
odaég a kenyérhéj.
Tizennyolc,
nézem, ahogy egyetemi pénzem
új szekrényekre
és mosogatógépre költik,
amit nem engedhetünk
meg magunknak.
Húszévesen
olyan nehéz a légzés,
mint a tennivalók listája.
A gyógyulás lassú,
épp csak széle
kezd forrni sebemnek.*

Istenhózzád

*vasalt ing zsebében és szagában
félálomban félrefogalmazott mondatban
könyvbe firkált betűk között keresek valamit
drogokban ami bölcsőben tart
mint anya a gyerekét
tücskök dombjain szélkoptatott hegycsúcs
és foltos szalvétában keresem
redők között mozdulatokban
rövidített üzenetben*

*szerepben amit leveszek mielőtt aludnék
hogy reggel úgy húzzam magamra mint a bőrt
keresem magamban benned a tartalékban lévő
szavakat a búcsúzásra amitől végre
kinövöm magam a csendből*

Valami nagyobb

*valahányszor megmozdulok
csontjaim ropognak mint a tűzijáték
zsanérok kattanását hallom
ha nyújtom a hátam
egymásnak ütköznek csiszolódnak
testem biológiaiilag abbahagyta
a növekedést de minden tavasszal
magasabb vagyok*

*még néhány milliméter
hogy levetkőzzem húsomat
és valami nagyobb legyek
nagyobb mint amit elbírhatnék*

Testbarlang

*a szél üvegpalackra fújt lehelet
barlangszájon néma üvöltés
visszhangok dübörgései a járatokban
anyám és apám hangja
inaikból vagyok szöve
nagymamám altatódalából*

*akinek a lába puha homokon
ősi dobok ütemére tapos
testem barlang
tenyérlenymatok építették kőbörömet
századokon át egyenként fektették le
akik korábban jöttek
mint én*

Mindig magad előtt

*egész életedben a vállad fölött nézel
mint aki elkövetett valamit
mintha anyád halálának eredménye lennél
vagy minden lélegzetvételeid apádtól vennél
mintha testvéred csontjai fájnának benned
menekülsz mert létezésed adósság
és tompa ellenállásra támaszkodik
félsz magad mögé kerülni
a percek egyedből lopod el
igyekszel valahová ingázó vagy
haza nem érsz soha*

Analógia

*Időnként visszacsúszok régi bőrömbe:
félíg csukott szemmel mosok fogat,
és ugyanarra a napra gondolok.
Nem bízhatok a tükrökben,
mert ha túl sokáig nézem,
anyám agyvérzéses arcát látom.*

*Apám tagadja a hasonlóságot,
mégis azt mondja, nehezen
szerethető emberré teszem magam.*

Emlékmorzsák

*Mama mindennap velem van.
Teste körvonala a konyhapultnál áll,
már nincs se szeme, se orra.
Göndör, festett barna haja
nem susog a kipirult bőr körül.
Sütit eszik, almás porlóst.
Magában suttog,
tudja, hogy az idő nem egy kör,
egy vonal vagy egy Möbius-szalag,
amely átszövi az elmét,
és hogy az emléke, mint a süti,
morzsákat hagy maga után.*

L. Takács Bálint

Inváziós fajok

Részletek a szerző megjelenés alatt álló regényéből

AJÁNLÓ

A kilencvenes évek végén Prospero, a kiégett műsorvezető egy szerzői kalandfilmet akar forgatni a távoli Nádbogár-szigeten. Még a családját is magával viszi, figyelmen kívül hagyva azt aényt, hogy a szigeten véres diktatúra tombol, és polgárháború közeleg. Velük tart a stáb is, köztük egy drogfüggő metódusszínész, egy latin pornószínésznő, egy legendás operatőr és egy maszkmester, aki a legbrutálisabb munkáit a saját arcán viseli. A forgatás lassan pszichedelikus rémálomba fordul, a környéken elszabadulnak az invázió fajok és a szigetet uraló állatistenek is, nem beszélve az örült balzsamozóról és a pszichopata gyerekéről, aki a helyi gyerekeket tartja rettegésben. Ha ez nem lenne elég, Prospero lánya a közeli terrorszervezetben akar kiteljesülni, a fia pedig bukásra ítélt szerelembe esik egy falubéli statisztalánnyal.

Ebben az abszurd kalandregényben parodisztikusan szépirodalmi, végtelen hosszúságú mondatokba folyik a retróval átítatott popkultúra, a filmművészetnek íródott szerelmi vallomás, a túlzó erőszak, a maró irónia és az öko-társadalmi reflexió. Mint egy kilencvenes években készült családi tévéfilm, mindent felzabáló nádbogarakkal, gyilkos százlábúkkal és rengeteg hallucinogén békával.

Nádbogár-sziget

1.

A tizenhat milliméteres vetítőgép megnyugtató ütemmel kattogott a nappaliban (kopottas filmszemét szennyezte a vásznat), Prospero bujkáló félmosollyal nézte első rövidfilmjét, és úgy belefeledkezett az emlékekbe, hogy egy pillanatra eszébe sem jutott, ki ül mellette. A kisfia, Ferdinand őszinte értetlenséggel szembesült apja diplomafilmjének utolsó perceivel (törökülésben, az autómintás gyerekszőnyegen): a vakítóan túlexponált képen Prospero még fiatal volt, szemüveget viselt (pelyhedző állán alig látszottak már az utolsó kamaszkori pattanások elkapart nyomai), egy ásót fogott a kezében, és bájosan színlelt indulattal csapott a kamera felé, egy ütemtelen vágás után pedig már egy megsárgult papucs töltötte ki a vásznat (amelyet Prospero nagyapjától kértek kölcsön úgy, hogy nem szóltak neki, mert úgysem adta volna oda, ha megtudja, hogy slagból spriccelik majd rá a művért), ezután következett a film legemlékezetesebb pillanata, ahol az antagonistát egy gumibábuval helyettesítették, vízszintesen kettévágott fejjel, miközben a kamera alatt hárman szorították a bábhoz erősített felmosórongyot, és összevissza rázták, mintha a lefejezett hulla ránganá az utolsókat.

– Ne félj, ez nem igazi – mondta Prospero.

– Tudom. – Ferdinand még csak tízéves volt, de úgy hangsúlyozott, mint egy felnőtt. – A Bloodban ennél sokkal durvább kivégzések vannak, pedig az csak egy játék.

– Akkoriban még nem voltak digitális kamerák meg számítógépes effektek. Két kézzel pakoltuk bele a marhabelsőséget a főgonosz bábujaiba. A kamera oldalán volt egy kis kar, amit fel kellett tekerni, és három percet forgathattunk vele, mielőtt elfogy a szalag. A felvételeket nem tudtuk visszanézni kazettáról, napokig vártunk, mire előhívták. Ha akkor derült ki, hogy nem állítottunk fókuszot, az egész felvétel ment a kukába. Pengével vágtuk a filmszalagot, és úgy ragasztottuk össze. Akkor még nem volt könnyű filmet csinálni.

Közben a vásznon a fiatal Prospero kimentette a pajtából (ahol csak akkor lehetett forgatni, ha a szülei épp házon kívül voltak) az elrabolt főhősnőt (aki szintén a rendezőosztályba járt, és bár nem ő volt a legszebb, egyedül neki akadt valami köze a színészkedéshez), aztán vállra kapta az agyvelődarabos ástót, magához ölelte a lányt, és elsétáltak a naplementében.

– A tanárain azt mondták, a diplomafilmem felkavaró és művészi – mondta Prospero.

– A suliban azt mondták, te nem is vagy igazi rendező – mondta Ferdinand.

– Akkor mit mondtak, mi vagyok? Műsorrendező?

– Egy bohóc. – Ferdinand szemében magától értetődő, gyermeki őszinteség tükröződött, ettől a szavai még mélyebben szűrtak Prospero tüdejébe. – Elmagyaráztam nekik, hogy te nem bohóc vagy, hanem híres ember.

– Eljön az idő, amikor sorban fognak állni előtted, hogy bocsánatot kérjenek – mondta Prospero.

– Én csak azt szeretném, hogy egyszer tényleg rendezz egy jó filmet, apa.

Esteledett (fellelegzett a nyári meleg, az első őszi lehelet átszűrődött a szúnyoghálón), Prospero lefektette Ferdinandot, aztán sokáig csak a saját torz arcképét bámulta a kávéfőzőgép fémtükreében, és arra gondolt, most végérvényesen megbukott mint apa, megsemmisült a saját fia előtt, mert még ő sem látja be, hogy a filmjei felkavaróak és művésziek, ezért Prospero elindult otthonról, és addig ment, míg ezen az estén, kilencvenhét őszen egy múzsa ért a karjához, és azt suttogta, hogy most diktálni fog, aztán az égi jelenés eggyé vált a kora esti csennel, bársonyhangja láthatatlan kísértetként követte Prosperót, kinek tudatában ösztönös erővel villant fel a teremtsésvágy, bezárkózott az íróasztalához, és úgy döntött, fel sem kel onnan, amíg meg nem írja az évezred legfelkavaróbb és legművészebb filmjét. Kezdeti lendületét az első kurta vázlatmondatok csillapították (mintha a múzsaangyal álomszavai kuszán és értelmetlenül materializálódtak volna a valóságban), és ilyenkor Prospero azt tette, amit húsz éve tesz mindig, amikor

nem tudja, mit tegyen: feleségéhez, Arielhez fordult segítségért (kinek sugárzó céltudatossága serkentőbbnek bizonyult bármelyik őseposzi invokációnál), aki előállt a tökéletes koncepcióval: hosszas egyeztetés, tervezés és közös brainstorming során átbeszéltek minden filmes műfajt (elvették a sci-fit, mert túl drága; a kamaradrámát, mert túl olcsó; a vígjátékot, mert túl alantas; a szerzői filmet, mert túl magasztos), aztán Ariel kitalálta a megfejtést, a tökéletes zsánert, az átmenetet a túl egyszerű és túl bonyolult között, és ahogy Ariel megszólalt, Prospero rájött, hogy őket jelölte ki az univerzum arra, hogy megcsinálják az évezred kalandfilmjét, egy igazi, huszadik századi underground kalandfilmet, amelyben kannibálok vannak, ahol nem riadnak vissza néhány fedetlen mellől és a természet kegyetlenségének nyers ábrázolásától: Prospero és Ariel eldöntötte, hogy megcsinálják az évezred legjobb kannibálfilmjét. Együtt járták a videotékákat, beszereztek minden kazettát, amelyek kannibálfilmeket rejtettek, majd Prospero lejegyzetelt minden műfaji klisé és emlékezetes képkockát, aztán a huszadik kazetta után visszaült az íróasztalhoz, kiváló aranyérzéssel olvasztotta egymásba a szubzsáner jellemzőit, majd sosem látott elemekkel fűszerezte a képletet, újíto szándékú bátorsággal lépte át a műfaj határait; erős jellemű, mégis emberien sebezhető főhőst teremtett, vonzó és felejthetetlen szárnysegéddel, hiszen örökérvényű társadalmi reflexiót akart (shakespeare-i tébolyba zuhanó odüsszeiát, a kannibálmozik szentírását), ezért fáradhatatlanul töltötte meg az üres lapokat, közben a múzsa hangja egyre tisztábban szólt az álomsíkok felől. Fél év alatt elkészült az első verzió, amelyet Ariel láthatott először (az ő segítségével számos antropológiai pontatlanság került helyre), a második és harmadik átírássra már anatómiailag kikezddhetetlen öldöklős jelenetek születtek, a hetedik átírással a történetvezetés feszesebb és koncentráltabb lett, és már csak egyetlen részlet maradt tisztázatlan, a Nagy Terv egyelőre cím nélkül futott, ezért Prospero csak ennyit írt a címol-dalra: Az évezred kannibálfilmje.

Itt érdemes megjegyezni, hogy Prospero még soha életében nem rendezett semmi említésre méltót, mert a filmiskola után

hamar más útra terelték az égiek, véletlen egybeesések sora vezette egy talkshow stábjához, ahol majd' húsz éven át volt a köztvé egyik legnépszerűbb műsorának igazgatója, de miközben sorra felvásárolta a nézettséget mérő országos cégeket, egyre többször gondolt a rendezésre (mert tudta, hogy benne még sok mestermű csírázik), aztán találkozott Ariellel (aki elsőként ismerte fel Prospero felismerhetetlen zsenialitását), pár év múlva megszületett a kislányuk, Miranda (aki anyja nőies báját és kegyetlen szarkazmusát örökölte), néhány évvel később már Ferdinandot ölelték magukhoz a magzatvizes kórházi ágyon (és Prospero úgy érezte, két gyerekre szakadt a személyisége), közben a tévéműsor egyre népszerűbb lett, filmkészítésre meg sosem maradt idő. Prospero még az avantgárd művészeti kísérleteit is csak szökőévente tudta a társadalomra szabadítani: egyszer írt egy könyvet, amelyben csak A-betűk szerepeltek ötszáz oldalon át (akadt egy-két elvakult rajongó, aki a poszt-posztmodern irodalom első remekművét avatta a szöveggel, de a legtöbbször szerint az egész nem több egy csomó egyforma betűnél), tehát Prospero sosem írt olyat, amit bárki is végigolvasott volna.

Lassan kialakult a Nagy Terv dramaturgiai struktúrája, egyedül a forgatókönyv fináléja maradt kidolgozatlan, Prospero minden alkalommal egyre nagyobb intenzitással fogott neki az utolsó oldalnak, aztán az elejétől a végéig átírta az egész könyvet, csak a végét hagyta változatlanul, közben minden éjszakát a nappaliban töltött (a monitor együtt vibrált a szobát belengő kreatív energiával), néha bekapcsolta a tévét (mert olyan megnyugtatóan patogtak az elektronok a katódcsövekben, és a műsorok háttérzaja csillapított az alkotás örületén), aznap este évvesszefoglaló ment a híradón, ahol kiderült, hogy a kilencvenhetes év olyan volt, mint a kilencvenhatos ismétlése (januárban Clinton megkezdte a második elnöki ciklusát, és pont ugyanúgy tárgyaltak Jelcinnel, mint tavaly, pár hónappal később II. János Pál pápa újabb zarándokútra indult szülőhazájába, Lengyelországba, pont, mint tavaly). Ebben az időben a tévék még nagyot kattantak, amikor valaki csatornát váltott (egy pillanatra mindent kitöltött a statikus szür-

keség, és ha az ember hozzáért a képernyőhöz, elektromosság szagát érezte az ujján): a sportcsatornán az év bokszmérkőzését ismételték, Tyson és Holyfield újra összecsapott, mint tavaly, de a meccset a harmadik menetben leállították, mert Tyson kiharapott egy darabot Holyfield füléből; a kereskedelmi csatornán, ahol régebben még Prospero vezetett műsort, most reklám ment („DVD – mozifilm egy lemezen, mely csak akkora, mint egy CD. A kép kétszer olyan éles, mint egy videokazettán”); a zenecsatornán a Hipnotize rajongói videoklipjét sugározták, az eredeti sosem készülhetett el, mert Biggie épp a forgatás előtt kapott négy találatot a mellkasába (szimbolikusan megkoronázva az East Side – West Side-rapháborút); a természetfilmes adót Prospero hamar átugrotta, mert az év Oscar-jelölt dokumentumfilmje, az Amazon eszébe juttatta a Nádbogár-szigetet.

– Ott nem forgathatunk. Nekem igazi bennszülöttek kellenek – mondta Prospero, amikor először hallott a Nádbogár-szigetről.

Mert abban az évben, amikor otthagytá a kereskedelmi tévét, visszavonult, és írni kezdett, azonnal szembesült vele, hogy a filmrendezés csapatmunka, és mestermunkához mester csapat kell (Arielt is emiatt vonta be, és gondolkodtak rajta, hogy talán egyszer a gyerekek is besegíthetnek), ezért kereste meg volt tanárát, Gonzalót, az öreg operatőrt, aki sokáig nem válaszolt, de aztán egyik este megcsörrent Prospero telefonja, és Gonzalo azt mondta, elolvasta az évezred kannibálfilmjét, az alapanyag adaptációért kiált, a projektet meg kell valósítani, de a brutális jelenetek közt megbúvó karakterközpontúság csak egy jó főszereplő tolmácsolásában bontakozhat ki, és Prospero írás közben egyetlen színészt látott maga előtt, aki megfelelő jelenléttel lenne képes életre kelteni a főhős komplex jellemrajzát: Calibanra gondolt, egy igazi filmsztarra, a hetvenes-nyolcvanas évek táncolós musicaljeinek és hollywoodi háborús eposzainak megkerülhetetlen ikonjára (kinnek népszerűsége az ezredfordulóhoz közeledve gyorsan alábbhagyott, így megfizethető gázsíért vállalhatta el a filmet), aztán kiderült, hogy Gonzalo (aki minden műfajban filmezett már maradandót) ismeri ezt a színészt, együtt dolgoztak a kezdetekkor,

és örömmel eljuttatta hozzá a forgatókönyvet. A következő hetek várakozását újabb telefoncsörgés oldotta fel, Caliban menedzsere azt mondta, a művész úr várja őket egy megbeszélésre az édesvízi ökológiai központban (ugyanis Caliban lassan beletörődött a producerek nélkülözésébe, és felvásárolt egy mesterséges tóvidéket, majd saját ökológiai vízparkot épített a városszélen, és a víztározó népszerűbb lett, mint az utolsó tíz filmje együttvéve, a felszín alatti óriásakváriumokat a világ túlvégéről is megcsodálták), pár nappal később Gonzalo terepjárója dőcögött a nedves aszfalton, Prospero ült a jobb első ülésen.

– Feltétlenül dicsérd meg az akváriumát – mondta Gonzalo. – Ha megdicséred az akváriumát, bármire ráveheted.

– Van értelme idejönnünk? Tényleg elég jót írtam? – kérdezte Prospero.

– Egyáltalán nem írtál rosszat, sőt. Vannak kiemelkedő pillanatai. De a címet el kell felejtened. Bármilyen jót írsz, az már nem lesz az évezred kannibálfilmje.

– Ha nem az enyém lesz a legjobb, akkor nincs értelme megcsinálni.

– Menet közben még csiszolnod kell rajta. A végéről nagyon hiányzik valami – mondta Gonzalo, mire Prospero csak kibámult az ablakon, és emberfeletti erővel próbált belegondolni, mégsem tudta elképzelni, hogyan lehetne ennél jobb befejezést írni.

A parkoló általában vasárnap is tele volt, de az ököcentrum most zárva tartott, a biztonsági személyzet platós teherautói mellett üresen tátogtak a fehér parcellák, a bejárat boltívét két kitömött viza szegélyezte, egymásba csavarodott farokuszonnyal ölelték az ajtót, két fehér inges biztonsági őr tárta ki a bejáratot, Caliban méltóságteljes tartással állt a küszöbön (mint az ököcentrumok királya), bemutatkozott Prosperónak, szemében leplezetlen téboly csillogott, kócos haja a vállát, szakálla a nyakát súrolta, és nem tűnt sem elismert színművésznek, sem befolyásos üzletembernek, inkább toprongyos hippinek, aki a pálmamintás hawaii-ingében, bő vászonnadrágjában és kenderből font papucsában mintha már évek óta a kannibálfilm főszerepére

készült volna: a tökéletes dzsungelhős. Odabent Prospero udvariaskodó érdeklődéssel szemlélte az ajándékbolt szuvenírjeit, a lesőharcsás pólókat, a tükörpontyos sapkákat és tokhalas kulcs-tartókat, majd átsétáltak az első termen (a bal oldalon naphalak és selymes durbincsök köröztek a hengerakváriumokban, túloldalt üveglapok fedték a gémek és gólyák kifutóját), lesétáltak a lépcsőn, a felszín alatti üvegtermekhez, amelyek egy-egy szinttel közelebb vezettek a víztározó fenekéhez, közben Caliban felszínes idegenvezetést tartott a két vendégnek, és egyelőre senki sem látta illendőnek szóba hozni, miért is jöttek igazából. A hat látványterem közül a középső, az óriások alagútja volt a centrum fő látványossága, az üvegkupolát többméteres lesőharcsák szeltek át, bálnaárnyékot vetve a vendégekre.

– Gyönyörű ez a terem – mondta Prospero. – Jól olvastam, hogy ez a legnagyobb akvárium az országban?

– Az egész kontinensen. Az én kis kerti tavam – mondta Caliban.

– Ekkora harcsákat még soha életemben nem láttam.

Caliban elégedetten biccentett, átkarolta a két vendég vállát, és átkísérte őket a következő terembe: – Mélyen megérintett a forgatókönyv. A főhős olyan, mint Charles Marlow A sötétség mélyén. Joseph Conrad sokat tanulhatott volna tőled.

– Ez az őserdők Lear királya, a kannibálok Oidipusza, a te nagy szereped – mondta Prospero. – A nézők tudják, milyen jól táncolsz, milyen hitelességgel lövöldözöl az MP-40-nel, de horrorban még sosem láttak.

– Mindenki ezt hiszi. Az első szerepem egy Lucio Fulci-filmben volt. A zárójelenetben megszálltuk a New York-i partvidéket, én voltam a legkisebb zombi. Aztán végül kivágtak, rá sem kerültem a stáblistára. – A három férfi mellett a valaha élt legnagyobb busák és amúrok úsztak el (élvezték a fentről besűrűdő reflektorfény polipcsápjait), Caliban őszinte csodálattal mérte végig őket, mintha most járna itt először. – Szóval itt egy tévéigazgató, aki horrorfilmet akar rendezni. És egy operatőr, aki mindent leforgatott már, amit érdemes.

– Ez egy fekete-fehér, anamorfikus, experimentális kalandfilm lesz, ilyet még senki sem csinált – mondta Gonzalo. – Főleg nem úgy, hogy én filmezem, és te vagy a főszereplő.

– De a fesztiválokat el kell felejteni. Mocskos filmet akarunk. Az éjféli underground vetítések, a betiltott japán kazetták, ezek hiányoznak a modern filmművészetből. Ők azt mondják, kultúra, mi azt mondjuk, kannibálok. Mindkettő kell az egyensúlyhoz. – Caliban arcára lassan felkúsztak az érdeklődés ráncai, így Prospero egyre lelkesebben folytatta: – Nem lesz stúdiónyomás, a saját pénzem rakom bele. Így készül egy igazi független film.

– Nem vagyunk függetlenek – mondta Caliban. – Függsünk a kamerától, a filmszalagtól, a stábtól, az időjárástól, a forgalmazótól, a belső konfliktusainktól, a környezetünktől, és a legfontosabb, függünk a Jóistentől is. Nincs olyan, hogy független film.

Nagy Milán László

A szekér

Részlet a szerző megjelenés alatt álló kisregényéből

AJÁNLÓ

A modernkori agora, a cselekmény középpontjában álló, a szereplők által már-már szakrális erővel felruházott szekér gurul, de a bürokrácia útvesztőiben döcögni kezd. A körülötte gyűrűző bonyodalmak, amelyek felborítják a narrátor-főszereplő nyugodt mederben folydogáló életét, próbára teszik a családját is. Ebben a világban minden karakter egy különálló (Gutenberg-)galaxis – esendők, mégis emberiek, szerethetők.

Nagy Milán László saját lírai hagyományát folytatva újra az emberek közti viszonyokat, kapcsolódásokat vizsgálja, a viselkedés mögött megbúvó blokkokat, elakadásokat próbálja megérteni és feltárni. De leginkább szórakoztatni akar – néhol Bukowski csavargásait, másutt Kerouac sodró erejét igyekszik felidézni kisregényében. Végül megszórja az egészet jó adag humorral is, hogy az olvasónak eszébe jusson, ez csak az élet, amiből élve nincs menekvés – minek hát ráfeszülni?

RÉSZLET

Anyám idegesen kémlelt ki az ablakon, mikor tűnik fel a furgon a szemközti parkolóban. Apám, aki mindig is lazán kezelte az ott-honi ruhaviseletet, felháborodva kérte ki magának, hogy van már

rajta alsógatya, hova öltözzön fel jobban. Csörgött a kaputelefon, megérkezett Deres. A gangon álltunk, lássa, hová kell jönnie.

– Kedves Xénia, maga ragyog – simogatta meg anyám arcát.

– Vigyázzon, el ne égiyenek a szárnyai.

– Raszkolnyikov vagyok, nem Ikarosz, Xénia drága – fonta át hosszú, satnya karjával anyámat.

– Jól van, Dénes. Most már ideje bemutatkozni a többieknek is – utasította anyám. Mint egy pimasz kisgyerek, duzzogva elengedte, majd zsebre dugta a kezét. Deresnél nyúzottabb, leharcoltabb embert még nem láttam.

– Közelebb vannak a mennyország kapujához, mint bárki más, nemde. Vagy csak rajtam uralkodott el a tériszony – viccelődött, miközben egyik lábáról a másikra állt, és vakarta az arcát. – Sokan azt hiszik, a függőleges terjeszkedése a jövő, ami részint igaz is, de hamarosan a föld alatt fognak élni emberek milliói. Oly hitványak és rútak vagyunk, mégis mily messzire jutottunk a paleolitikum kőbaltalogikájától, elképesztő – zárta le elmélkedését, majd teljesen indokolatlanul leguggolt. Hirtelen olyan levert lettem, mintha zsinórban három napja éjszakai műszakolnék. Újra csörgött a kaputelefon.

– Hoztam magammal az öreg B.-t – lelkendezett.

Anyámék eljátszották, mennyire repesnek az örömtől, amíg beengedtem. Ültünk az asztalnál, és Derest hallgattuk.

– Minden sikeres férfi mögött egy erős nő áll, aki hite és szeretete által szupererővel ruházza fel a párját – mondta mézes-mázosan.

– Akkor én gyenge lennék? – élcelődött anyám.

– Ugyan, a férje a legsikeresebb értékesítő a cégnél. Egy Jedi lovag. És ebben magának óriási szerepe van – csókolgatta a kezét. Anyám undorodva letörölte, érkezett a rakott krumpli. Reméltem, hogy csak az evőeszközök csörömpölését hallok egy darabig. Apám szemmel láthatóan feszengett. Bólogatott, helyeselt, nem tudta átvenni az irányítást. Anyám fesztelenül cseverészett az Elfújta a szélről, meg hogy mennyire szeretne déli kisasszony lenni.

– Dolgoztatni a négereket? – kérdeztem, de nem kaptam választ. Helyette Deres Margaret Mitchellről, a szerinte legférfiasabban író nőről tartott kiselőadást. Apám és B. fel sem pillantott a tényérről. Alig vártam, hogy Lea kimentsen ebből a pokoljárásból. Rezgett a mobilom, bocsi, drágám ma nem jó, Lili maga alatt van, újra csúnyán összevesztek Marcival. Felment bennem a pumpa, és ismeretlenül ráírtam erre a Marci gyerekekre, hála neked, lőttek a mai dugásomnak. Sose értettem, miért tartozik minden vonzó, normális lányhoz egy vagy több idegesítő, minden lében kanál barátnő, akik krónikus figyelemhiányban szenvednek. Ilyenkor jönnek a ne játssz Leával, különben megkeserülöd, őt átverheted, de engem nem tudsz, most is azzal a csajjal vagy, fogadjunk típusú üzenetek, amit általában fifázás vagy vécézés közben nyitok meg döbbenten. Régen, amikor ünnepnapnak számított egy pina látványa, engedtem az érzelmi zsarolásnak. Nem egyszer csináltam hülyét magamból, kézzel írt leveleket dugdosztam kiszemeltjeim szekrényébe, szív alakú, többnyire avas bonbont adtam át, patetikus verseket költöttem. A sokadik felültetés után aztán eldöntöttem, hogy bunkó leszek. A terv bejött, hirtelen érdekessé váltam a szemükben, pedig csak sértegettem őket, aláástam az önbizalmukat, nem írtam vissza. Más kérdés, hogy a maszk itt-ott elkezdett kopni, az álruha lötyögni. Újabb korszak következett, az érzékeny, sebezhető művészfiú karaktere. Aztán rájöttem, bullshit az egész, fárasztó szerepeket játszani, kiigazodni a saját hazugsághálón, vagyok, aki vagyok.

– Mi a helyzet, fiatalúr? – ragadta meg a vállam Deres.

– Nők – nyögtem ki.

– Ne aggódj, minden rossz tapasztalat egy lépéssel közelebb visz hozzá. Az Úr próbára tesz, látni akarja, hogy felülkerekedsz a nehézségeken, amiből erőt merítesz.

– És önnel mi a helyzet, megtalálta már? – zökkentettem ki a hegyi beszédéből.

– Azt hiszem, igen – mosolygott negédesen, majd ránézett anyámra, aki szórakozottan összecsapta a tenyerét.

– Jöhet a desszert? – kérdezte.

Apám és B. továbbra is a tényérjukat bámulták, mint két katalapsziás. Ez volt az a pillanat, amikor haza kellett volna küldeni Derest, de beleragadtunk a nyúlós hallgatásba. Szégyenkezve kerültük egymás tekintetét.

– Jólesne egy kávé.

– Hogy kéri? – kérdezte anyám.

– Három cukorral, mert az élet annyira keserű – masszírozta a homlokát Deres.

– Szerintem is szar az élet, de a kávé ne basszuk el ezért. Egy cukorral kérném – szólalt meg B.

– Na, lássuk a medvét – csapta le a csészét Deres az asztalra, és az előszoba felé vette az irányt.

– Hajt a tatár? Még meg sem ittam – panaszkodott B.

– Cipőket fel, vár az elszámoltatás – dörzsölte a tenyerét izgattottan Deres.

Hamar összekaptuk magunkat és egymás mellett sétáltunk négyen. Deres gyorsított, kénytelen voltam vele tartani, miután másodpercenként hátranézett.

– Mennyire bájos ez a mezőváros, fiatalúr. És a második vasútvonal egyik végállomása. Tudja, melyik volt az első? – kérdezte.

– Pest–Vác – feleltem rövid gondolkodás után.

– Vág az eszed, anyádra ütöttél – tegezett le. – Hamarosan itt is TGV-k lesznek, húsz perc alatt Pesten leszel. Okafoyottá válik a fővárosba vándorlás. Rengetegen visszaköltöznek vidékre – magyarázott, miközben szorított le a járdáról. Másodjára dudáltak ránk, amikor elveszítette az önkontrollt.

– Mi a faszért nem hagysz minket nyugton beszélgetni, te proli?! – üvöltötte.

A sofőr félrehúzódott.

– Mi a probléma? – kérdezte higgadtan.

– Az, hogy maga nem tud vezetni.

A sofőr közelebb lépett, belenézett a szemébe, és még egyszer megkérdezte, mi a probléma. Deres elhallgatott.

– Máskor jobban vigyázzanak, majdnem a fiú élete bánta – mutatott rám.

– Ha nem gyakorlok önuralmat, most a sürgősségi osztályon feküdne – motyogta később Deres a szekérnél. Apám kinyitotta a kócerájt, várta az ítéletet. Főnökünk hátrakulcsolt kézzel tett két kört.

– Rendben van, szép munka, most már élnek a neje adta lehetőséggel – mondta. – Felszisszentenék egy sört – nevetett a hatásszünet után.

Jókedvet színlelve követtük. Deres kifejtette, hogy apám lesz a keleti vármegyék ura, az alföldi régió vezetője. Kecskemét, Debrecen és Kisújszállás is az ő ellenőrzése alá kerül. A NAV ugyan adóvégrehajtási eljárást indított a cég ellen, ami csöppet se lesz hatással a munkánkra. Legyártatja a három új szekeret, és dőlni fog a pénz. Apám kissé kételkedve fogadta a váratlan kinevezést, de nem ellenkezett. Anyám első kérdése a hír hallatán a fizetés-emelésre vonatkozott. Szekerenként százezer, azaz háromszázezer forint. Ha így nem megy csődbe a vállalkozás, akkor sehogy, gondoltam. Apám stróman lesz. Én pedig az aranyifjú, aki élvezi a fényűzést, adriai yacht híján egy rozzant motorcsónakkal a Tiszán. Deres koccintást rendelt el.

– Ki fog visszafelé vezetni? – kérdeztem.

Féjüket vakargatták, amikor anyám közbeszólt:

– Ilyen állapotban senki, nálunk alszanak, ha nincs kifogásuk a közös kanapé miatt.

– Megoldjuk, asszonyom, a katonaságnál cifrább dolgok is történtek – csapkodta a térdét B.

Apám félrehívta anyámat, valószínűleg megkérdőjelezte a beszámíthatóságát, mialatt magamra maradtam két újdonsült lakótársammal. Bűzölögtek, mint az aluljáró. Gondoltam egyet, és meglátogattam Mózes cimborámat. Három hete feküdt otthon csigolyatörés miatt. Úgy gondolta, saturészezen jó ötlet átmászni az egykori gimnáziuma magas kovácsoltvas kerítésén. A bejutás könnyen ment, a helyszín elhagyásakor azonban lezuhant. A mellette lévő kacsát igazgatta, mikor beléptem a szobájába.

– Tudsz valami jó állást? – ugrattam.

Mint egy kővé dermedt buddhista szerzetes, aki már a halála előtt meghal. Lehúzott redőnyénél, téren és időn kívül lebeg.

Sajnálattal vegyes félelemmel figyeltem rezignált arcát. Aztán elmosolyodott, és megkért, ha gond, ha nem gond, fél óra múlva mennem kéne, mert látogatót vár. Értettem a célzást, kijátssza az ápolókártyát. Hosszú út várt rám a Varjú úttól hazáig a sötétedő ég alatt. Áadtam magam a séta ritmusának, élveztem, hogy csendben lehetek végre. Nincs kérdés, nincs válasz, sem rágódás a múlton, sem ötletelés a jövőn, vágyak, meddő célok, csak tiszta jelenlét. Az járt a fejemben, hogy a fák többet tudnak, mint mi, oxigént állítanak elő, és még csak nem is baszogatnak hülye kérdésekkel, hogy miért hagytad abba az egyetemet, mihez kezdesz így, hol dolgozol. Legtöbbször mintha csak igazolni akarnák önnön kárörömüket, ugye megmondtam, nem lesz ebből semmi. Nem akartam gerjeszteni semmilyen folyamatot, beleavatkozni a dolgok folyásába, csak létezni, mint a fák. Minden mást érdektelennek és értelmetlennek láttam. A bejárat kapun belépve megláttam lakásunk pislákoló fényét, néhány mozdulatlan sziluettel.

*

Vendégeink elcsigázottan ültek a kanapén. Anyám ezeréves nyaralós képekkel próbálta felélénkíteni őket. El kellett mesélnem, hogyan olvastam be óvodásként egy török férfinak, aki belökte a medencébe plátói szerelmemet. Petra szépségkirálynő volt, egész végig a kezét foghattam apja legnagyobb örömeire. Anyám elmaradhatatlan története is sorra került a titokzatos szállóvendégről, aki mindig a mellettünk álló asztalnál étkezett. Egyszer, amikor apám elment úszni, leült mellénk. A magas, szakállas kreol férfi találkozási híva anyámat. Ő elfogadta a meghívást, de kitalálta, hogy a férjét küldi maga helyett. Végül apám belement a dologba és tört angolsággal közölte a bárpultnál:

– Sorry, my friend.

– No problem, would you like a whiskey? – kérdezte az rezzenéstelen arccal.

Az anekdoták nem arattak akkora sikert, mint anyám remélte. Deres punnyadtan bámult ki a fejéből, B. elaludt. Apám a Netflix

előtt ült, a harmincadik ugyanolyan norvég thrillersorozatot nézte, amelyben pedofil sorozatgyilkos után nyomoznak depressziós detektívek az esőáztatta Oslóban. A darabolós jelenetnél felálltam, és kívánszorogtam a nappaliba. Deres lehajtott fejjel zokogott az ebédlőasztalnál, ahol pár órával korábban fennhangon magasztalta az életet. Anyám próbálta vigasztalni, de csak még hangosabban bömbölt. Miután lenyugodott, elmesélte a történetét. Magam előtt láttam a fehér inges, csálén megkötött nyakkendőjű félszeg alsós kisfiút, ahogy büszkén sétál hazafelé. Majd a vértócsában fekvő anyját, akihez többé már nem bújhat. A dermedt mozdulatlanságból apja érkezése zökkenti ki, aki kihívja végül a rendőrséget. Olyan helyzet volt, amire nem volt kész reakcióm. Lesütött szemmel mondtam:

– Sajnálom.

Mindig irigyeltem azokat az embereket, akik át tudják magukat adni a sírásnak, utat engednek a feltörő érzelmeknek, aztán, mintha mi sem történt volna, teszik tovább a dolgukat. Anyám pont ilyen. Előbb még ömlöttek a könnyei, most már vigasztal. Biztosan eszébe jutott, milyen volt apa nélkül, hol az egyik rokonnál, hol a másiknál felnőni a Ceaușescu-rezsim alatt. Kaja-jegyet szorongatva várakozni a piacon. Az asztal alá kuporodva hallgatni a becsapódó lövedékek hangját. Biztos vagyok benne, hogy ilyen tapasztalatok miatt született meg benne a gondolat, hogy tökéletes családot szeretne. Apám – semmit sem sejtve a beszélgetésből – átvágott a nappalin.

– Ideje véget vetni a búslakodásnak – mondta B. – Inkább elmesélem, mi a helyzet Chris Abonival. Ez a Nigériában élő srác a barátaival iszogathatott a parton vagy a burjánzó mangroveligetekben csapta a szelet a kiszemeltjének, amikor jött az értesítés, hogy Deres Dénes szeretné a kapcsolatot felvenni vele. Az üzenet lényege rövid és tömör volt, ki lesz rúgva, ha nem nő a forgalom. Hogy Abonyi Krisztián helyett miért ő kapta meg az ultimátumot, ne engem kérdezzetek – sandított Deres felé. – A történet ezen a ponton nem ér véget, Chris Aboni bemásolhatta a szöveget a google fordítóba, és a nyelvfelismerőnek hála arra

jutott, hogy ismeretlen magyar barátja megfenyegette. Meglepetésünkre még aznap este jött a válasz, amiben kifejtette, hogy rossz emberbe kötöttek bele, ami következményekkel jár. Sok jó nem remélünk – mutatta a fegyverekkel pózoló, aranyláncokkal teleaggatott napszemüveges férfit. – Sikerült belekötnöd egy afrikai hadúr fiába – röhögött B.

– Mi van, ha megfigyelik magát, és mindjárt ránk rúgják az ajtót? – kérdezte anyám.

– Ellátom a bajukat, Xénia, ne aggódjon – szólt álmosan Deres. – Lehet, hogy hordanom kéne az olvasószemüveget – tette hozzá.

– Vagy nem kéne bebaszva facebookozni – gondoltam magamban.

Hirtelen rájöttem, hogy a furcsa posztjai nem egy rosszakarójának a magánakciói voltak. Amit ÉN mondok az Az igasság, a többi epigon. Én találtam Ki a KÖNYVSZekerett. Kóklerek. Olcsó Mássolatok. Ússtatok csak a farvizemen. Lesújt rátok a Haragom. Dixi. Holnap 3at fizet 2őöt kap akciÓ. Dixi. Féltrement kiírása virális lett, futótűzként terjedt a #3atfizet2őtkap hashtag, sorra készültek a mémek. A legelszántabbak közös fotó reményében tébláboltak a szekerek körül. Pár nap erejéig ő volt az új sztár, majd az internet népe egy fogatlan segédmunkásért kezdett el rajongani, aki állathangokat utánzott, meglehetősen rosszul. Socialmedia-kutatók eljátszottak a gondolattal, hogyan kezelték volna különböző történelmi személyek a közösségi médiát. Szerintük Sztálin Tik Tokon szemléltetné a belső körbe beépülő imperialista kémek sorsát. Hiányzik a walkmanes időszak, amikor csak telefonáltam, és zenét hallgattam a mobilon. Nem kérdezte senki óránként, hogy mizu. Nem küldött videót a fogatlan segédmunkásról. Megmaradt a jó viszony, ha nem válaszoltam azonnal sírva röhögős fejjel, miközben fapofával bámultam a képernyőt.

Merengésemből anyám rikoltása szedett ki. Egy köteg kábel és egy mikrofon volt a kezében. Ekkor tudtam meg, hogy van karaokesztünk. Meglepett, hogy általában máskor egy pisse-

nés sem megengedett, most fejhangon lehet nyöszörögni Zoltán Erikától a Casanovát. Deres fényév távolságra volt a tiszta hangoktól, anyám pedig felvázolta, meddig lehet halláskárosodást kapni a Holnap hajnalig című számmal. Engedve az unszolásának, elmormogtam a Belehalokot, ami hűen tükrözte aktuális lelkiállapotomat. B.-tól a Halál a májra hasonlóan önazonos választás volt. Ezután duettek következtek, ahol felcsendült a Tiltott szerelem, anyám és Deres tolmácsolásában. Apámmal szimbolikusabban nem is zárhattuk az estét, mint az Azok a boldog szép napok enervált verziójával.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Németh István Péter

„Vízikerék mohos deszkái árnyán...”

— avagy verses tudománytörténeti vázlat
a malmokról Márta Istvánnak a Művészetek Völgyébe

A vízimalom kifejezés alatt az erőforrásként víz-energiát felhasználó, elsősorban gabona őrlésére szolgáló malomépületet és a hozzá tartozó gépi berendezést értjük. A vízimalmok folyók vagy patakok mellé emelt épületek, melyeknek gépeit vízikerék hajtja meg... (Wikipédia)

Hinnénk-e, hogy kilenc-tíz évszázad malmainak zúgása-dohogása vagy éppen némasága is kihallik a magyar líra legszebb alkotásaiból? Pedig így van. Az ómagyar korból maradt ránk Szent Gellért legendája. A Velencéből indult barát már meghallotta „a magyarok szimfóniáját”:

*Itt éjfél tájt malomkövek zaját hallja,
amit egyébként még nem tapasztalt.
Csodálkozott, hogy mi lehet ez.
Majd az asszony, aki a malmot hajtotta, énekelni kezdett.*

A vértanú püspökről szóló legendát és az abban szereplő szolgálólány kézi hajtású malmocskáját az olvasó minden komolyabb nyelv- és irodalomtörténeti munkában megtalálja. Ám számomra a legszebb, legeligazítóbb kalauz *A magyar malmok könyve* lett. Amióta ráleltem a paleontológus-ornitológus dr. Lambrecht Kálmán 1914-ben megjelent szerelmes tudománytörténetére, rendre azt lapozom föl, mert eligazít. (*Történeti anyag*. Lampel

R. R. T. – Wodianer F. és Fiai kiadása.) Szent Gellért legendájáról példaul emígy:

A legrégibb magyar történeti emlék, amely a kézi malmot megemlíti, a Szent Gellért legenda. A XI. században, 1061–1075 között keletkezett Szent Gellért püspöknek ez az életírása, amelyet Endlicher nyomán eredeti latin szövegében, Riedl Frigyes nyomán pedig magyar fordításban párhuzamosan közlök.

A 12. és 13. oldalról idézem Riedl magyarításában a legendának azt a részét, amikor a püspök Szent István királyhoz ment, s egy hospes-házban szállt meg:

Éjjeltájban malomzörgést hall (strepitum molarium) Szent Gellért, pedig messzire ott malmot nem látott, és csodálkozott, hogy miként lehet az. Mindjárt dalolni kezdett az asszony, aki a malmot húzta (que molam trahebat). A püspök csodálkozva mondja:

„Walther, hallod-e a magyarok symphoniáját, hogyan hangzik?”

És mindketten nevettek az éneken. Minthogy a malmot csak egy asszony húzta a kezével, és az ének magasba szökött, a püspök pedig e közben ágyba feküdt, még mosolyogva hozzátette:

„Walther, mondd meg nekem, miféle dallamú ének ez, mely a maga hangmenetével szent elmélkedésemet félbehagyatja?”

Walther így felel a szentnek:

„Ez egy ének modulatiója; az asszony, aki dalol, ennek a gazdának a szolgálója (ancilla), akinél szállva vagyunk, és ura gabonáját őrli most...”

Szent Gellért legendájának születésétől kezdődően a malom képét és dohogását-zöngését ott látjuk-halljuk a nép- és műköltészetünk alkotásaiban. Népdalaink Erdélytől Szigligeten át Ka-

polcsig szóltak a legszebb és legintenzívebb emberi érzésről, a szerelemről, amit csak a malom-képpel tudtak szavakba önteni:

*Túl a vízen van egy malom,
Bánatot örölnek azon,
Nékem is van egy bánatom,
S odaviszem, lejáratom.*

*

*A malomba mentem,
Tiszta búzát vittem.
A szerelem miatt
Meg nem örölhettem.*

*

*A malomnak nincs kereke,
mégis lisztet jár,
mégis lisztet jár,
tiltják tőlem a rózsámat,
mégis hozzám jár...*

Ilyen, magában is dolgozó csodamalomról álmodott gyermekkorában Jékely Zoltán:

*Volt a Küküllőn egy malom,
mormolását ma is hallom;
életünk ott vígan tölt el,
sok szép napom leőrölte,
lejáratta sok jó órámm –
az Idő volt benne molnár.*

A nincsen-köve, mégis lisztet járó malmunk – nyilván – nem is olyan távoli rokona a Kalevala és a Kanteletar szampójának.

Erről is írt már több mint 110 esztendeje Lambrecht Kálmán. Hadd idézzem az ő gyűjtését, hiszen a malmokról szóló népdalokból egész csokrot adott át nekünk:

A primitív malom alakilag is, működésében is egyike a legpoétikusabb néprajzi tárgyagnak. Megérezték ezt a népdalköltők, de a műköltők is, szárnyára vette a szállóige és a dal, a zene egyaránt. A malommal foglalkozó, körülötte játszó, vele összefüggő, hangját utánzó irodalmi, költői és zene-művek, népdalok, közmondások, szólások és találós mesék száma légió.

Lambrecht Kálmán Háromszéken és Baján a következő két vídám malmos-éneket találta:

*Mónár legén vótam én,
Annak sem vótam jó én,
Elévettem a kupát,
Mind elmértem a buzát.
Ej haj dunnám alá,
Buji bé bundám alá!*

*

*Két malomra tartok számot,
De csak egyből veszek vámot.*

*Ha elkopik küve, megvágatom,
Félre csapom a csárdás kis kalapom.*

*Forog a pitle, zúg a malom,
Gyere a karomba, kis angyalom!*

*Hej mónárok, mónárok,
Szomorú az orcátok,
Nincs őrleni valótok.*

Endrei Walter könyvet írt a középkor technikai forradalmáról, s abban külön fejezetet szentelt a malmoknak. Könyvéről, bármennyire is elsőrendű tudományos kiadvány, elmondható: ihletetten létrehozott munka! (Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1978. *Gyorsuló idő* könyvsorozat.)

A 16. század reneszánsz géniusza, Balassi Bálint akár ismer-te, akár nem népdalainkból a molnárlegények és a molnárlányok vagy a névtelen aratók énekeit szerelemről és malomról és szerelmi bánatról, zseniális és örökbecsű komplex képpel ajándékozta meg a magyar- és a világirodalmat:

*Mely csuda gyötreme
Ez, hogy az szerelem
Búmrá most malommá lett,
Hol mint gabonáját
Engemet szolgálját
Szép Coeliával örlet,
Siralmam patakja
Az kereket hajtja,
Kin lisztté létig töret.*

A 20. században a Nobel-díjas Borisz Paszternak alkotott ismét hasonló remek strófát a mindent megőrlő, de az életnek értelmet adó szerelemről:

*Lelkem, törékeny, mi beléd
került e földről im,
minden beh eggyé örleték
malmodnak kövein.*

*Járj csak, öröld csak (amiképp
majd negyven évemig),
síri humusszá, ami még
velem is megesik.*

Borisz Paszternak barátjának és fordítójának szívében is együtt keringel a szerelem és a malomkerék:

*Forog a vízmalom, be jó
rádgondolnom a vízmalomról!*
(Illyés Gyula)

A vízikerék mohos deszkái árnyán (Weöres Sándor verssorával szólva) ki mindenki nem tűnődött már klasszikusaink közül?

Arany Jánost egész létösszegzésre ihlette a malom. Íme, allegóriája:

*A világ egy tói malom,
Néha tenger vize vagyon,
Néha csepp sincs, úgy kiszárad;
Amint kéne, sosem járhat.*

Mennyivel szívesebben lapozza föl az olvasó Arany Jánostól e strófát, mint a Toldiból azt a jelenetet, amikor Miklós éppen az életet adó malomkővel öli meg egyik gyötretőjét.

Igen, mindig így volt e világi élet. A 19. század első felének élettapasztalatai már Vörösmartyt is erre intették, tanúsítja *A vén cigány* című verse: „Egyszer fázott, másszor lánggal égett.” A létezés antinómiáit is egybeforgatja a malom kereke, ahogyan a vizet és az eget. A malomkerék magasba emeli az ember tekintetét, de a mélybe is rántja. mennyből a pokolba. A szabadságharc vesztés országát sirató, tépett idegzetű Vörösmarty Mihályt belülről e nem szűnő pokoli malom-lárma is űzte:

*Kié volt ez elfojtott sohajtás,
Mi üvölt, sír e vad rohanatban,
Ki dörömböl az ég boltozatján,
Mi zokog mint malom a pokolban...?*

Talán csupán Petőfi Sándor szívéhez csöndesült, szelídült a dohogó malom, amikor a kanyargó Tiszánál már csak parányi

szűnyog dongásának hallotta azt. Lambrecht Kálmán sem hagyta ki a malom-történeti könyvének szemelvényei közül Petőfi következő strófáját:

A vízimalomról Petőfi olyan költői képet rajzolt, amely nemcsak mint hasonlat, de mint a tárgyi néprajz egyik vonzó objektumának personifikálása is klasszikus.

*„Az én torkom álló malom
Úgy öröl, ha meglocsolom,
Árva szívem a molnárja,
Bánatot hord garatjára.”*

Petőfi ezt a költeményét 1844 tavaszán írta. Lambrecht értelmezése, miképpen manapság divatosan mondják, tűpontos. Terminus technikusokkal adta az olvasó tudtára, milyen bravúros megszemélyesítéssel is van dolga. Ma már azt is látjuk, hogy, túl a megszemélyesítésen, minden metaforában a malom valóságos antropomorfizációját tárta elénk Petőfi Sándor. (Az antropomorfizálás lényege az, hogy az ember saját alakját, formáját, viselkedését látja megvalósulni az őt körülvevő világban.)

Nemes Nagy Ágnes gyermekeknek írott verses meséjéig kellett várni, hogy a malom újra az égbolt felé emelje lehajtott fejünket: látni-nézni. A malommetafora, láttuk, mindnyájunknak fontos öskép a mindent megőrlő időről, Vörösmarty Mihály számára pedig kimondottan negatív képzetekkel telítődött. Nemes Nagy Ágnes *Bors néni* című ciklusában viszont újra a vízimolnárról hallunk, aki las-san ör-li a bú-zát, az ár-pát és a ro-zsot, viszont egészen gyorsan a kukoricát. Az évek múlását, az őszülést sem tragikusan festi, mint Vörösmarty, akinek *Előszavában* hirtelen megöszül az Isten. Az évek szép múlását, az őszülést a Bors néni-vers egészen másképpen idézi meg:

*Hajnalban már szítál a liszt, / fehér, mint a fehér batiszt...//
Bors nénit is beszítálja, / hullik, hullik a hajára.*

Arany János versében a nagy malom garatja „*hősöket és nyomorú koldusokat egyre sodor le... porhamu lesz mind, ami van e földön.*”

A malmos gyerekversek ellenkeznek a komor, disszonáns hangokkal. A lehullás irányra helyett fölfele terelik tekintetünk:

*Éjszaka is jár a malom,
mit örölnek éjjel azon?*

*Sí-sí, mondja a kuvik,
felhő árnyát örlik itt.*

*Kihordja majd zsákkal a szél,
elviszi a Göncölszékér.*

A legautentikusabb hazai zsenik egyike bizonyosan Ady Endre volt. S még az ő szavai közül is néhányat meg kellett tisztítania az utókornak. Az 'arany' nála a kapzsiság és az embertelenség szimbóluma lett, lásd a kötet címet: *Vér és arany...* Holott – Kenyeres Zoltán szerint – éppen mindennek a megbízhatóságát és tartósságát, isteni voltát jelenti az arany és a színe.

Ady Endrétől a 'malomalja', 'malomárok' szavunk eredeti jelentését kell modern korunkban visszaperelni *A Tisza-parton*ból:

*Jöttem a Gangesz partjairól,
Hol álmodoztam déli verőn,
A szívem egy nagy harangvirág
S finom remegések: az erőm.*

*Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csók, bambák, álom-bakók.
A Tisza-parton mit keresek?*

Ne az egész ország társadalmi elmaradottságát, örök történelmi elkésettségét lássuk abban, hogy a falvak lakói, öregjei ösz-

szegyülhettek a malomnál megtárgyalni a közös dolgaikat. Papp Árpád szerint a malomárok, a 'sáncpart' volt az ő parlamentjük színtere:

*Este, mikor a fáradt nap lement,
diófák alá gyűlt a parlament.*

*(Itatás után, csarnokból jöttünkben,
a megválasztott küldötteknél hűbben.)*

*Ott törvénykeztek, hallgattak, vitáztak.
Dobszó nélkül is megtellett a sáncpart.*

*Mérgük, mint megszátt pipa, felparázslott,
nehéz szavak, vád, káromlások, átkok*

*zúgtak a velük egy sorsból szakadtra,
ki a fajtáját mégis megtagadta*

*és hajdani uraknál urabb:
mint birtokára néz a falura.*

*Volt ki vívódott, már háborodásig.
Földtől-falutól menekült a másik.*

*Varázsszemzölden villogott a Hold –
a tiltott adó egyre szózatolt...*

*Ört állt a két fa, füleltek a lombok.
Éjfél felé a parlament feloszlott,*

*s ahogy különvál valótól az álom,
arattak tovább vízen, főtt tojáson.*

(Emlék a parlamentről. 1966. október)

Ugye, meglepődnünk sem kell azon, hogy van Lambrecht Kálmán könyvének is érvényes üzenete a mának, mert kulcsot adott az elfeledett, tán meg is tagadott közmondásunk értelmének megfejtéséhez, amely így szól: Malomalatti politika.

A leghasználatosabb mégis az a közmondás, amelyet a magyarságnál jogosabban alig használhatna bárki is: Malomalatti politika. Jelenti a falu bölcseinek a hazát megmentő eszmecseréjét.

Egy képeslapot szenteltem 2002-ben ezért – közvetlenül a költő emlékének:

Kedves Dyband!

*Most éppen annyi idős vagyok,
hogy években növe fel Hozzád
akár én is szép halott lehetnék.*

*Nem zavarkolódom, de ha
sor kerülne valamely égi teraszra
való közös kikönyöklésre,*

*el fogom mondani Néked,
hogy egyetlen költeményeddel
kötekedtem csupán.*

*Tán Te sem írtad volna így meg
A Tisza parton két strófáját,
ha Csinszkával átjöttél volna*

*ide, Tapolcára Füredről annakidején.
Láthattál volna Malomalját, Árkot,
melyek nem szembenállnak a Gangesz*

*mesés lótusz-virágaival, a finom remegésekkel,
a déli verővel, hanem velük testvérien szépek.*

*Most éppen annyi idős vagyok,
hogy években nőve fel Hozzád
akár én is szép halott lehetnék.*

*De hadd maradjak még tovább
hallgatni itt a végtelenbe
zuhogó Malom-tó vizét.*

A pusztulás képeit amúgy is hordozzák már a malmokról született siratók. Az Eger-völgyben államosított és meg is szüntetett malmok az esztelen, át nem gondolt voluntarista és megalomán gazdaságpolitika áldozatai lettek. Pusztultak az épületek, korhadtak a malomkerekek. Eltűntek a molnárok. Hova lettek és hogyan is?

Pozsgay Miklós, veszprémi molnár a *Budapesti Hírlap*ba a következő cikket küldte a kismalomiparunk pusztulásáról:

Húszezer szerencsétlen pályatársam, a hazai molnárok, keserves vergődése adja ismét kezembe a tollat, hogy jogos érdekeinek megvédésére felhívjam még egyszer az illetékes tényezők figyelmét.

Kedvezményt nem kérünk, csak azt kívánjuk, hogy ne engedjen bennünket az állam a nagy malomipar által tönkretenni, s e gyászos műveletben ne támogassa égbekiáltó igazságtalansággal a nagy malomipart!

Mondhatja az utókor, hogy Pozsgay Miklós nyílt levele a donquijoteizmus tipikus dokumentuma. Meglehet, de számomra a búsképű lovag a világirodalom legszerethetőbb eszményét testesíti meg. Majdnem elfelejtettem Pozsgay Miklós molnár levelének keltezését megemlíteni: 1893. december 28. (Akár felkiáltójelet is tehetnék, de a mondatvégeken ezzel Ady Endre sem élt verseiben.)

Varga Domokos 1946-ban, még kezdő újságíró korában tollhegyére tűzött egy fiatal malomtulanost. Debrecenben történt – a malom gazdája a nehéz évek miatt öngyilkos lett. A köl-

tőt egész életében emésztette a kétség, hogy nem járult-e hozzá,
s ha igen, mennyiben – e tragikus végkifejlethez.

*Az én időm lassan lejár
de az a malom egyre jár,
makacs zúgása el nem ül,
bennem zokog szünetlenül,*

*mint vén cigányban egykoron
az őt örlő ördögmalom,
az örületbe kergető
hitet, reményt elpergető.*

*Énbennem az zúg, az zuhog:
adhattam én is rá okot,
a földi létből hogy zilált
lélekkel egy ember kiszállt,*

*kinek törékeny életét
a félelem morzsolta szét,
a rettegés örölte meg,
míg önmagát nem ölte meg*

*ötvennél is több éve már,
de az a malom egyre jár
és egyre örül – már nem őt,
a félőrülten elmenőt,*

*hanem ki máig itt maradt
a rászakadt önvád alatt,
nem tudhatja már maga se,
igaz-e, tényleg igaz-e,*

*hogy akkor épp ő mondhatott
neki oly fájó mondatot,*

*oly zaklatót, szívszorongatót,
betegre méregként hatót,*

*mitől hitét, hogy élni kell,
halálra szántan lökte el,
nem rettegett már – s mint halott
rá egy hullányi súlyt rakott.*

*Órá – vagyis rám. Én vagyok,
ki ma is meg-megroksadok
egy hullát rejtő zsák alatt
– körül falak, malomfalak –,*

*s még most is vádolom
(csaljam magam? – nem, nem csalom!) –
és zúg, zokog a vén malom,
a borzalom, a fájdalom.*

(Vén Malom)

Rab Zsuzsa írta talán a legszebb rekviemet *Vizimalmok* címmel. Legyen e kis dolgozat végszava is egyben:

*Kelepeltek, doromboltak –
elnémultak, beomoltak.
A molnárok földbe dőltek,
sárga agyagot örölnék...*

[...]
*Hogyha arra jár valaki,
marok búzát vigyen neki,
szórja bele garatjába,
szórja bele utoljára,
kegyeletből, irgalomból –
tán még egyszer földorombol.*

Utóirat:

Az idő kerekét visszaforgatni? Közhely: nem lehet.

Ha mégis, akkor az inkább csak a malomkerékkel fordulhatott elő.

Mikszáth Kálmánnak van egy gyönyörű novellája *A bágyi csoda* címmel. Az sem volt igazi csoda, mert az éjszaka lezúdult eső, no meg a molnárhoz hűtlen molnárné légyottja miatt a bágyi patak vize visszafelé kezdett folyni. Bizony voltak hamis molnárnék, miért ne?, ha már a molnárlegények is bevallották:

*A Küküllőn malom vagyon,
Csörög-pörög igen nagyon,
Azért csörög ojan igén,
Mert a mólnár hamis legén.*

A hajdani malmok valahai zubogása felől azonban máig titkos búvópatakok érkeznek még, hangtalan hangjukból néha egy kis dal is születhet, hogy hallva halljuk legalább a tűnt világ muzsikáját. Legutóbb egy malomdal ritmusát hallottam ki Dés László szerzeményéből. Versét Bereményi Géza írta:

*S ha éjszaka van eső,
úgy dobol a tető,
Úgy veri az idő,
mint az ujjam.*

*Bénító dobolás,
égi a szakadás.
Úgy dobol a varázs,
mint az ujjak.*

Cserhalmi György és Básti Juli énekli ezt a dalt.

Dobolom én is az ujjaimmal. (*Hallgass kicsit a sláger címe.*)

Tá-titi – titi tá, tá-titi – titi-tá: – uu uu – / – uu uu –...

Milyen különös ez a ritmus!

Egy daktilus és egy anapesztus egymás mellett.

Tá-titi – titit-tá, miképpen abban a malomdalban is, amire
Lambrecht Kálmán figyelt föl annak idején:

A legtöbb dal és vers a vízimalomról szól, amelynek andalító zenéje magában is lüktet a ritmustól. Dr. Kacsóh Pongrác szedte kottára azt a szamosvölgyi népdalt, amelynek tárgya: A zsuki molnár.

*Nagy zsuki patakon
Zúg, zörög a malom,
Őrleni odavár
Zsuki molnár.*

*Megrakom a kocsit,
Nógotom a csacsit,
Így jut a gabona
A garatra.*

Laik Eszter

Egy tapolcai Don Quijote dicsérete

– avagy széljegyzetek
Németh István Péter munkásságához

Bevallom, tőle loptam az ötletet, hogy egy hevenyészett szöszedetben laudáljam őt magát és munkásságát, mert irodalmi katalógusokban, lajstromokban, tematikus tudástárakban felülmúlhatatlan, amit csinál. Na meg szinte minden másban, amihez hozzáfog. Németh István Péter személyében egy, a legjobb értelemben vett csodabogarat ismertem meg néhány éve, amikor levelezésbe kezdtünk egy szövegközlés kapcsán. Amolyan Lénárd Sándor-i figura ő, de míg a magyar orvos-író a brazil őserdő mélyén szentelte napjait odaadón az írásnak, gyógyításnak, fordításnak, addig Németh István Péter a Tapolcai-medence humanista tudós-alkotója, még ha ő maga biztosan háritaná is ezt a titulust. Pedig – és ezt próbálom itt alább érzékeltetni – bőven rászolgált, hogy így nevezzük. Talán megbocsátja majd azt is, hogy e személyesebb hangú méltatáshoz még leveleiből is lopok sorokat, gondolatokat, amelyekben persze nincs semmi levéltitok, sőt, merem azt hinni: arra születtek, hogy közkinccsé legyenek.

*

Derű. Áthatja minden munkáját és minden gondolatát. Nem jókedv, mert az talán nélkülözi a mélységet, a gondolatot (persze ilyen is kell néha). A derű olyan életszeretet, amelybe még a finom melankólia is belefér – olyasféle csillogás, mint amit egy pohár bor rejt magában. Mi sem érzékelteti ezt jobban, mint Németh István Péter hatalmas tablója a tapolcai régió szőlőkultúrájáról

és a bor irodalmáról, a *Bor-túra a századokba* című tanulmánya (ami egyben az első „lajstroma”, amit itt megemlítek): ebben a római korig vezeti vissza az írásos műveket, amelyek a bort dicsérik. E hihetetlenül gazdag irodalmi bortablóban az ismert nevek mellett (Janus Pannoniustól Petőfin át a modernekig) olyan jeles figurákat is felvonultat, akikről talán nem is igen hallottunk még. Például a borkedvelő Thury György palotai kapitányt, akinek hősiességét íródeákja meg is örökítette, és versének szövege az úgynevezett Lugossy-kódexben maradt ránk.

A derűvel kéz a kézben jár játékossága: enélkül talán nem is lehetne irodalommal, művészetekkel foglalkozni. Németh István Péternek különösen sajátja a játék: van, hogy egy egész kötetet szentel a nyelvi bravúroknak, de a tréfa mögött mindig ott bujkál a líraiság vagy a filozófia is. Ilyen például a *Doktor dróth bódog hagyományaiból, avagy egy drótostóthoz srófolt strófák* című kötete, amelyben egy kis drótemberke nevében beszél, efféle kis remeklésekben:

*Roppant öklöm
csak egy drótkosaracska
s rózsává nyílik el
egyetlen szavadra.*

Vagy:

*Fiacskám, egy kis liptói túrót
ennék, szólt Doktor Dróth.
S folytatta:
De látod, megélek mákosgubán.
Még bevárom a havazást,
és el is telt a délután.*

És egy modern szösszenet, amit csak úgy odaszúrt egy levele végére:

*A mindenkori költő és az országban a focihoz
egyes egyedül értő gyulai szakember, Simonyi Imre
nem érhetette meg már, hogy szíve és Pásztor József
csapata, a Békéscsaba, a bajnokság hajrájában Ajkán
vereséget szenvedett, s így búcsúzni kényszerült
honi labdarúgásunk második vonalától is.*

*Lám, Kedves Imre, milyen bölcs előrelátás volt
a maga részéről idejében kilépni ebből a létből.*

(Zelk-parafrázis)

Emlékek. Egyszerre éli a múltat és a jelent. Többször megemlékezett már róla, hogy ugyanazzal a gyapjútakaróval fedi be odahaza ágyát, amelybe édesanyja bugyolálta egykor csecsemőként. Otthonának ablaka pedig arra a szülészetre néz, ahol egykor a világra jött. Aligha találhatnánk szebb szimbólumokat ezeknél, amelyek a múlt féltett kincsként való őrzéséről árulkodnak. Esterházyról szóló tanulmányát így vezeti be:

„Nem tudom, hogy hány vakációs napot töltött Esterházy Péter Majkon a tó partján a játszótársakkal, vagy csak egyedül, de a gyerekkorok olyan egyformának tűnnek az egész világon! Ahogy Rilke is ugyanarról kérdezett versében: *„Jó volna eltűnnödni, hogy hová ment, / az, ami nincs, de lelkünk úgy kívánja, / a gyermekkorunk sok hosszú délutánja”*? Amikor unalmunkban olyan jól elvagyunk, egyedül gombfocizva vagy önmagunkat más és más neveken szólongatva csak a falnak rugdaljuk a labdát?”

Németh István Péternél a személyes mindig szorosan összefonódik a közösséggel. Nincs csupán egyéni „szép” – ami számára kedves, az a közös kultúrkinccs része; ha más nem, ő teszi azzá. Egykori Eötvös-kollégistaként sokat járt a budai Kosztolányi Dezső tér környékén, s mivel magam is a közelben lakom, gyakran emlegetjük levélváltásainkban ezt a vidéket. Erről írta egyszer: „Ami a legtömörebb költészet mégis, azt 1984. április 11-én láttam ott – valaki liliumot tűzött a bronz-Kosztolányi kezébe. At-

tól változott meg szemem előtt az egész tér, még csak egy újságot sem vettem az ámulattól a sarki bódében, csak hosszan néztem vissza a tapolcai buszról.”

Figyelem. Talán nem is tud nem figyelni. Észrevenni minden apró részletet, összefüggést. Erről tanúskodnak tanulmányai, esszéi, kiállításmegnyitó szövegei és természetesen fotói. A fűszálon megcsillanó vízcsepp, és a benne tükröződő táj. A versben megcsillanó ritmikai hagyomány, és az ebben tükröződő múlt. Ugyanígy figyel a körülötte élőkre; mindenre, ami emberi rezdülés. Tamás István és Simonyi Imre levelezését soha nem látott aprólékossággal dolgozta fel, miközben kettőjük barátsága alakulásának finom mozzanatait is észleli: „Simonyi Imre az *ÉS* hasábjain márciustól decemberig – öt alkalommal – több mint tucatnyi verset publikált, s Tamás István is rendszeresen közölt tőle a *Népszabadság* mellékletében. A májusi lapszámba a levél tanúsága szerint is mívés szonetteket küldött Tamás Istvánnak, s a közös munka révén is látni való: barátság fűzte össze a levél íróját és megszólítottját.”

Soha nem megy el szó nélkül egy-egy díj, kitüntetés, elismerés mellett: legutóbb egy levelében Szondi György Utassy-díját emlegette fel, ahogy megemlékezett tavalyelőtt egykori mesteréről: „Lator László tanár úr kapott kitüntetést most 20-a alkalmából, rengeteget tanultam s tanulok tőle, Traklra is ő hívta föl a figyelmet egy szemináriumi óráján.” S hogy miért teszi ezt? Ehhez is egy leveléből lopok tőle egy sort: „Olyan jó jót mondani ebben a világban költőkre, alkotóművészekre, de még az Olvasókra is, akik szintén alkotók.”

Lélek. Semmi szakmai papírizás, semmi kötelességből elvégzett nyűg, semmi fensőbbes leereszkedés. Ha odafordul valaki (élet)művéhez, azt csakis szívből jövő odaadással teszi. Olykor rajongással. Nézzük csak meg az Irodalmi Jelenben is publikált, Kormos István madarairól készült katalógusát! Ehhez szenvedély kell a javából. Még a világirodalom egyik leghíresebb monológiá-

ra utaló Kormos-versben (*Szegény Yorick*) is észreveszi a madár-motívumot abban a bizonyos pohárnak kinevezett koponyában, melynek „széléről kortyint fecske”: „Shakespeare drámájából [Kormos] az udvari bolondot választotta alteregójának, aki sokat játszott a főszereplő Hamlettel, amikor a dán királyfi gyermek volt. Yorick koponyája fölött hangzik el a világirodalom egyik leghíresebb monológja életről-halálról. Kormos Istvánnál a koponyás csendélet fecskével már-már könnyed téma lehetne, nem is memento mori...”

És természetesen saját költészetében is minden a lélekről szól. Hogy maradjunk a madaraknál, itt van ez a kis haiku-remeklés:

*Lehullt a levél.
Fölszállt a cinke.
Közöttük még ing az ág.*

Vagy ez a hexameter, ami akár az *Emlékek* címszó alá is kerülhetett volna:

*„Édesapámmal a hévizi tóba ahogy meritőzünk
mintha a Gangá lótusza volna – s hindu zarándok
én meg apám – egy tündérrózsa: mi, ringatag élők
ég s föld közti habokban, megszabadulva a súlytól.”*
(Balatoni hexameterrek, édesapám emlékének)

Otthon. Tapolca, ahol megszületett, a mai napig otthona, s talán nem meglepő, hogy legfőbb ihlető forrása. A környék vízimalmi több tanulmányában is visszatérnek, de a malmok történetét feldolgozó esszéjében lenyűgöző művelődéstörténeti távlatokat nyit az olvasó előtt: „Szent Gellért legendájának születésétől kezdődően a malom képét és dohogását-zöngését ott látjuk-halljuk a nép- és műköltészetünk alkotásaiban. Népdalaink Erdélytől Szigligeten át Kapolcsig szóltak a legszebb és legintenzívebb emberi érzésről, a szerelemről, amit csak a malom-képpel tudtak szavakba önteni:

*Túl a vízen van egy malom,
Bánatot örölnek azon,
Nékem is van egy bánatom,
S odaviszem, lejáratom.”*

Ha otthoni tájak szavakkal való megfestéséről van szó, élénkebbek a képei, mint bármely festményé:

*Izzó kánikulában a víz síktükrö,
és kékebb az égnél akkor a tó,
s ha szellő fut is rajta át, tündököl,
katedrál-üvegnek látható.
A templom tótágast álló tornyát
az őszi tavon szelek reszkettetik,
majd a lombokkal sötéten beszórják
csupálva szálig a parti platán leveleit.*

Az otthon nála egyben a haza is (és fordítva) – hogy is lehetne másként? Ahogy Szenes Péter fogalmazott Németh István Péter Utassy-díja alkalmából a Hitel folyóiratban 2023-ban: „Utassy József mintájára éli Németh István Péter is verseit. Ha akarna, sem tehetne másként: a pápai gimnáziumtól az Eötvös Collegiumon át a bölcsőjét ringató város és a tágabb, balatoni-pannon pátria belakásáig, a hazatalálásig és végső meggyökerezésig ez volt öröksége, ezt tanulta választott, klasszikus és kortárs mesereitől.”

Tudás. Bár ő maga határozottan visszautasít minden ilyesféle dicséretet, ámulatba ejtő, ami a fejében van. Hogy fér el ott annyi, és hogyan kapja elő emlékezetből, amire csak szükség van? Ez az ő titka.

Csak egy példa. Kitűnő Vasadi Péter-monográfiája egyáltalán nem csupán Vasadi Péter költészetéről szól. Kitekintések, kapcsolatok, szövedékek hálója. Azt írja egy helyen: „A szeretet kiiktatása az igazságból egyet jelent a meghamisításával, féligazságig

vagy házugságig zülleszt. Vasadi Péter ismerte és szerette Pierre Emmanuel *Veronika* című versét, amelyben az igazságra való hivatkozás a 20. században csupán retorikai fogássá vált. (...) Az igazság Vasadi Péter számára nem retorikai kérdés, hanem élet-tény. Távol áll tőle a hordószónoklat, közel viszont Szent Ferenc és Szent Antal prédikációja, amit halak és madarak hallgatnak, s a Jóisten, legföljebb.”

A fák szeretetéről szóló Vasadi-sorok („Meg szoktam őket ölelni. / Nagy türelemmel hagyják”) kapcsán ezt jegyzi meg: „A duhaj Jeszenyin ölelgette a nyírfákat, mintha azok fehér báli ruhába öltözött lányok lennének, akik dehogyis utasítják vissza a szerelmes közeledést.”

Németh István Péter fejében mintha nem volnának határok, korlátok – s talán csakugyan nincsenek.

Szerénység. Úgy tűnik, nem vágyik hírnévre, és az ezzel járó nyűgökre. Németh István Péter nem a kortárs magyar irodalom sztárszerzője, kötetei nem virítanak a könyvruházak könyvgú-láinak tetején, és nem szerepel ilyen-olyan toplistákon. A hivalkodást hírből sem ismeri. Hála istennek – teszem hozzá, mert ha fordítva lenne, nem az lenne, aki.

Ha el is pötytyenti valahol, hogy foglalkozott valami nemes, szép anyaggal – például fordított egy klasszikust –, azt csak úgy mellékesen teszi, beleszőve a *nagyobb képbe*, ami fenséges-ségével túlmutat az egyéni teljesítményen. Ahogy például ezekben a soraiban is, amelyeket ismét egy leveléből idézek:

„Számomra Rilke (*Mária élete*) és Pierre Emmanuel (*Evangéliumoskönyv*) életre szóló és meghatározó lírában élték újra a Történetet. Gyarló módon ezeket a verseket fordígtattam is. Képzeld, Vas István írt valamikor a nyolcvanas években egy Jézus-könyvet, s abban a Nikodémusról szóló rész mintha Emmanuel-fordítás lett volna. Nem lehetett ugyanaz – se más. Nikodémus a vers első, nagyobb tömbjében Jézushoz megy. Aztán a vers záró, rövid szakaszában a temetés képe, amikor Józseffel mirhát visz a temetésre. AKKOR – mit érezhetett, mit gondolt? Olyan szép,

hogy minden esztendőben újraírható mindez, sőt – én megint betlehemes figurák után turkálók a tapolcai piharcon, hogy egy cipősdoboznyi jászolt idén is fabrikálhassak.”

Szorgalom. Mindez persze nem állhatna elő tengernyi szorgalom nélkül, ami afféle üzemanyag Németh István Péter mindennapjaihoz. Úgy képzelem a köztünk lévő, nagyjából kétszáz kilométeres távolságból, hogy folyton dolgozik. Ha nem könyvei között válogat és olvas, ha nem íróasztalánál gépel kritikát, verset, fordítást, esszét, akkor korrepetálni szalad, vagy egy kiállításmegnyitóra, könyvbemutatóra, születésnapra tart, ahol méltat, moderál, beszélget.

Mert hogy is lehetne szorgalom nélkül összegyűjteni például annyi fát, amennyit ő egybehordott – ha nem is egy fáskamrába, de egy tanulmány erejéig, amelyet Nádas Péter 80. születésnapjának szentelt, az író vadkörtefájáról is megemlékezve benne. És ebben távolról sem csak a magyar irodalom közismert fáira hívja fel a figyelmet, de olyan, keveset emlegetett kincsekre, mint Buda Ferenc Szegénység, csüngő vállú fűzfá című, gyönyörű versére, vagy a mostanában cseppet sem divatos Illyés egy strófájára a Szüret felé című költeményéből.

S ha már a kiállításmegnyitókat emlegettem, az Udvardi Erzsébet irodalmi illusztrációiról szóló esszé annak a tanúsága, hogyan lehet egy művészt mindenre kiterjedő figyelemmel és megismertetési vágygal bemutatni. Semmit nem hagy elvarratlanul, kinyomozatlanul, megfejtetlenül. Íme: „A szép és pontos kifejezést arról, hogy egy hétköznapi részletben miképpen tündökölhet föl az örökkévalóság egésze, Török Endre irodalomtörténész tanította először. Ő Gabriel Marcel francia filozófus művéből merítette a kifejezést. Pilinszky János egybegyűjtött beszélgetéseinek előszavában a következő olvasható: „Az értéket átragyogásában lehet fölismerni, az érték egy bennünket meghaladó rend tükörképe.” (...) Megállok mindig a tapolcai Alsó-tó Szentkútja előtt, amelynek Madonnáját Udvardi Erzsébet festette. A rácsok közé fér fotómasinám, s bár szabad szemmel is lehet,

az exponálás után még inkább látni, hogyan simulnak egybe és eggyé az üveglap két oldalán az ágak s a levelek a Szűzanya és a Kisdéd arcával, alakjával, hogyan ragyognak át egymáson.

Kerestem, hogy vajon elhangzott-e valaki részéről Udvardi Erzsébet képeivel kapcsolatban ez a szó. Lám, 2002-ben Korzenszky Richárd szerzetes és testvérműzsa Udvardi Erzsébet herendi tárlatának megnyitóján már kinyilatkoztatta: „...a reménység, a felelőről kapott fényesség, amely a békesség, a szépség és a szeretet üzenetét hozza, a művész képein átragyog.”

Még sok kis szócikket kapcsolhatnék a nevéhez, de ennyi talán elég, hogy bárki kedvet kapjon Németh István Péter olvasásához.

Hogy alakja és eddigi életműve roppant korszerűtlennek hat, hogy nem divatos életformáról árulkodik, hogy nem igazodik a trendekhez? Talán senki sem látja pontosabban önmagát, mint ahogy ő írta egy levelében nem is olyan rég: „Ott maradtam valahol a XX. században – s ez még egy emberöltővel ezelőtt valódi modernség volt, most ugyanaz az elköteleződésem egy Don Quijoté-s alkatra vall, még ezt sem szégyenlem – hiszen akár a lovagnak, csak eszményeim vannak nekem is, állok kalaplevéve, fejemen egy csorba borbélytányér sincsen.”

„A költői szó az egyetlen obulusom...”

Laik Eszter interjúja
Németh István Péterrel

Mondhatni, már az anyaméhben hatott rá az irodalom és a művészet szeretete. S talán nem túlzás a benyomás: arra született, hogy ezt közvetítse. Hírnévre, díjakra, vagyonra nem vágyik, viszont szüntelen dolgozik, ír, fotografál, járja az országot, és gyűjti az élményeket, amiből aztán megszületnek a művek...

Hegedűs György felvétele

– *Veled beszélgetve elsőként nem is merülhetne fel más az emberben, mint a szülőhelyedhez, Tapolcához való hűséged. Már a felmenőid is itt éltek, régi tapolcai család fia vagy?*

– Igen, itt születtem, Tapolcán, e Balatonhoz közeli kisvároskában, amely a nevét hőforrás-

sáról kapta, akár a cseh Teplice, a szlovák Topolcsány, a horvát Toplice vagy a székelyföldi Maroshévíz, románul Toplica. A víz jelzője az ószláv nyelvben ugyanis a 'teplota', azaz a 'meleg'. Tehát szülőhelyem elnevezésének etimológiája innen, nem pedig onnan van, hogy a település egy 'tó polcán' található. Nevével persze mindig szívesen játszom, ez mostani adventben például

önironikusan a következő összezsengéseket jegyeztem föl egy papírszeletkére:

*Itt születtem: Tapolca.
Míg összeharangozott két tornya,
huzatos utcáit járhattad sorra.
Minek is kezdenél megint erre osonva
újabb és újabb dalokba?
Örvénylik eléd
idén is hullt lombokból a
forgószél-rajzolta
karácsonyfa.*

Igen, itt élek, azzal a kórházzal szemben, ahol 64 éve megszülettem. Ágyamat reggelente ugyanazzal a perzsa-féle takaróval terítem le, ami már akkor vén volt, amikor csecsemőként azon pelenkáztak. Kormos István verssorát érzem magamhoz igen közel, amelyben bevallotta, hogy szíve *titokban hűségeskedik*. Kérhetem a helybéliek bocsánatát, hogy én mindenek dacára irodalmi munkáimmal, nem hivalkodva, de ugyancsak egészen nyíltan tettem.

– *A felmenőid azért még firtatnám egy kicsit, már csak azért is, mert azt olvastam, hogy dédapád volt az a kútásó mester, aki felfedezte a tapolcai tavasbarlangot. Igaz a legenda? És ezek szerint több nemzedékig visszamenően tapolcaiak vagytok.*

– Nagyon fontos az, amire rákérdeztél! Tapolcán nem sokkalta többért maradtam, mint a pusztá megélhetés. Hosszú esztendőik múltak el, hogy csak munkanélküliként tudtam dolgozni szépirodalmi terveimen. Hatvanévesen már semmilyen intézményhez nem tartoztam, kizárólag a költészetnek éltem. Nem volt bennem semmilyen fanatizmus, csöndes járókelőként tettem mindent. Nem bántam meg, tíz megjelent könyvem tartalma nem rekedt fiókban, azaz a laptopom RAM-sötétjében. Olvasóim, ha azt éreznék, ez nem érte meg nekem, még mindig számolnunk kell azzal a törvényszerűséggel, amit Esterházy Péter fogalmazott meg Fejtő Ferenc nyomán: az ember nem azért él a szülőhelyén,

mert ott jó neki, hanem hogy halott édesanyja közelében lehessen. Rám ez az axióma a legteljesebb mértékben igaznak találtatott. A családi legendák ehhez képest igazán mesésnek tűnnek, ám ezek is segítenek a mindennapokban. Tapolca környékén vonult át az a huszársereg, amelybe a tizenhat éves győrszentiváni Németh Lexit sorozták 1848-ban, s a katonatársaival együtt a Káli-medence házaiba kvártélyozták be egy éjszakára. Neki a szintén tizenhat esztendő Lájser Rozália családjánál jutott fekhely. Reggel a sereg továbbvonult, de nem úgy a győrszentiváni közlegényke. Ady Endre róla is mintázhatta volna a gyáva Barla diák alakját, hiszen megnősült, itt maradt ösömnnek, szőlőt művelt, gyümölcságakat ojtott. Anyai ági felmenőm Bíró Gyula kútásó. Ő haladt verítékezve a mészkő rétegeiben, mígnem egy üreget talált maga alatt. Gyermekkoromban úgy képzeltem el, hogy egyszerűen behuppan a Kisfaludy utcai fényből a mesék termébe. A munkaadójának, a vállalkozónak a neve szerepel a márvány emléktáblán, de úgy vagyok vele, hogy tudom, amit tudok, s ez is így van rendjén. Temetésén már ott voltam, s anyám öccse azzal a verssel búcsúzott tőle, amit a mai napig őrzök: „Életében az ásó vízkereső varázsbót volt. / Csikorgott az acél a kő fölött, / néha vissza is ütött, amikor gödröt ásott. / Gödröket ásott. Csikorgó fogú föld ízű / fogoly volt, kutak megszállottja, gyöngy-vizek / sámánja s ha vízkereső botja alatt / végre kibuggyant a föld ere, / és tóvá folyt össze a gödörösók / reménye, tükrében táncolt / a beteljesült kenyér. / Gödröket ásott akár az aranytól megszállottak – / vas-bozontos szemű nagyapám, vak vakond / a földet fúrtad a sötétben, nyirokban, / s míg hallgattad a föld szívének nehéz ütemét / egyre mélyebbre húzott a mágneses magma. / Gödröket ástál a lemenő nappal, / a kelő holddal, a hajnalokkal, / s szomjazókkal, cserepes ajkú lázas akarással, / imátlan szájjal, szétmorzsolts fohással, az élni akaró utolsó kívánságával / a vízből nevető minden másnapi ébredésért, / markoltad a varázsbót álmodban is, / gyöngy-szemű gödröket ástál a talpad alatt – / s most, hogy hallgat az acél / és szomjasan tátognak a szürke nagy kövek, / vasbozontos szemű nagyapám, pillád rácsára / rá-

feküdt a föld nehéz dobbanó szívével, / s ott az utolsó gödörben a bazalt-súlyos / téli ég alatt talán pihenni tértél, / hogy összefolyjon véred íze kristály-hűtlen kútjaid vizével.” Anyám öccse tragikusan korán hunyt el, pedig tehetséges orvos volt, aki festett és verseket is írt. Anyám és apám szintén írt verseket. Ezek a költemények meg is jelentek az egyetemi újságban, később a kisvárosi lapokban és a balatoni kalendáriumok hasábjain. Ezek a darabok sem egy kitalált családi kalendárium oldalairól valók, hanem papírszeletkéimen bibliográfiai egységek. S azért meséltem, idéztem, lásd: a lírai hajlamomat azért volt kiktől örökölnöm.

– *Ilyen örökséggel, gondolom, nem is volt kérdés, hogy művészi, irodalmi irányba indulsz el az életben. Hogy érezted magad, amikor tizennyolc évesen hátrahagyva a Balaton-felvidéket, becsöppentél a pesti egyetemi életbe? Egyáltalán: milyen volt a legendás Eötvös Collegium diákjának lenni akkoriban, milyen pluszt adott annak az intézmény, aki odakerülhetett?*

– Az egyetemi életbe Pápán szerzett érettségimen és egy esztendőnyi kiskatonaságon át vezetett az út. Pápán a kollégiumban abban a bolthajtásos tanulószobában voltunk, amelyben hajdanán Jókai, Orlai Petrich és Petőfi tartották az önképzőköri fölolvasásokat. Hódmezővásárhelyen 1978 szeptemberében – az első kimenőm alkalmából – Ferenczy Béni időskori virág-csendéleteiből láttam tárlatot. Azóta is csak ritkán láttam akkora győzelmet, mit művész aratott a romlás fölött. Ferenczy 1956-ban bekövetkezett szélütését követően tanult újra rajzolni-festeni viszonylag épen maradt bal kezével. (Abban az alföldi laktanyában volt előfelvételis többek között Esterházy Péter és Bari Károly is.)

Az Eötvös Collegiumba már a seregben szerzett igen értékes barátságokat vittünk. Évfolyamtársamnak mondhatom Boros Gábor filozófust, N. Pál József irodalomtörténészt és Pálfalvi Lajos (polonista) műfordítót. S a többieket, akikkel együtt focizhattam, nem sorolhatom, hosszú volna a névsor. A hajdani és kortárs Eötvös-kollégisták műveiről mindig igyekeztem recenziókat vagy terjedelmesebb tanulmányokat írni. Majdani kollégisták akár egy komoly könyvet is kiadhatnának egyszer ezekből

a munkáimból. (Keresztury Dezső, Jékely Zoltán, Simon István, Fodor András, Lator László, Utassy József, Kiss Benedek, Oláh János versei elkísértek, azokról elemzéseim a mai napig születnek. Ha még a szépprózáirókról is sereg számlát készítenék, Sánta Ferentől a csereszegtomaji Szabó Istvánon át Gy. Szabó Andrásig, úgy járnék, mint velük, akikkel a Ménesi úton a labdával dobzenét adtunk a környéknek. Csonka lenne a regiszter. A kertészeti egyetem olajbokrainak az illatát minden vizsgaidőszakban újra érzem itt, a Balaton közelében, bár húsz éve nem jártam a Himfy- vagy a Kelenhegyi lépcsőkön. Az Irodalomtudományi Intézet régi tudósai, kedves tanárainm gyakorta látogatnak a földszinti és emeleti, legalábbis álomi folyosókról: Rónay László hozza nekem a Márai-kötetet, Kecskés Andrást faggatom verstani kérdésekről, Bíró Ferencet Batsányi lírájáról. Nagyon szép volt a Collegium kertjében olvasni, míg rigók ugráltak köröttem, vagy trilláztak az ágakon. Az éjszakai fennmaradások is emlékeztetnek, amelyek nem csupán nótázásokról szóltak, hanem gyakorta megtörtént, hogy éjfélkor hívtunk taxit szemináriumi tanárainknak. Ezen alkalmakon sem tanultam keveset. Az egyetemre akkoriban nem volt sikk bejárni, akadt professzor, aki a katedrájáról könyörgött, hogy tanuljanak, kollégák, tanuljanak is, mert magukat már a Jóisten sem menti meg a diplomától. (E kérést tulajdon két fülemmel hallottam gólyaként!) Ha iskolát kerültem is, de nem vettem kajlám azokat az utolsó diákéveket. Olvastam a Március 15. téri romkertben Pesten, olvastam a Remy Martin márványasztalánál, a Kelenföldi pályaudvar várójában, váltáskám mindig tele volt antikváriumi szerzeményekkel. Tizennégy éves korom óta írok verseket. Szerettem volna költők társaságába kerülni, tán még a szerkesztő urak barátságát is elnyerni tizenévesen. Imponált, ha valaki úgy készített lapot, hogy nem melleleg volt jó szerző. Már 1980-at írtunk, amikor a Petőfi hídon villamosoztam át, vissza Budára, s egy igen komisz rosszullet tört rám. (Még nem tudtam, hogy ezzel köszöntött be a nem szűnő pánikbetegség.) Az irodalmi életbe így nem léphettem be, viszont később az irodalomba a szigorú és kényes ízlésű Parancs

János szelíden betessékelt. Utolsó egyetemista tanévemben a 20. századi irodalomtörténeti tanszék demonstrátora lettem, Király István és az ott tanítók (Czine Mihály, Koczás Sándor, Bodnár György, Vasy Géza, Kenyeres Zoltán, Szabó B. István, Tarján Tamás, Fráter Zoltán, Bárdos László...) bizalmából. Az Eötvös Collegium igazgatója, Szijártó István, szintén a tanszéken tanított. Valamennyiüknek a tanítványa maradtam. S ehhez most már katedra sem kell, elég a rajztábla vagy a laptop. A Collegium eredeti célkitűzése szerint a bentlakóknak vidéken kell mindazt kamatoztatni, amit az intézménytől kaptak. Ezzel próbálkozom ded pályámon...

– *Hogyan hagytad el végül Pestet, az egyetemet, és tértél vissza kedves vidékedre? Nem vonzott, hogy egyetemi tanár légy, és tudományos karrierbe kezdj?*

– Döntésemletről nem tudtam még 1984-ben. Nem kellett földobnom sem egy féldollárost, sem egy régi ezüst ötforintost. Fej vagy írás? Főváros vagy vidék? Budapesti szerzők műveivel is ugyanúgy akartam foglalkozni a Balaton mellett, miképpen Takáts Gyula verseit vittem föl a Himfy-lépcsőn. (Csu Funak, ha dolga akadt, intéznivalója volt a fővárosban, a közeli Gellért Szállóban hált meg, és sietett vissza Kaposba vagy Bece-hegyre, ahogyan Bálint Sándorék még aznap az utolsó vonattal Szögedre.) A körtérről a Ménesi útra vezető lépcsősort bölcsőhelyem bazaltjából rakták. Mint Mándy Ivánnak a tapolcai Malom-tó partján a Teleki tér, nekem éppúgy hiányzott a Badacsony és a Szent György-hegy Budán. A kollégium felé tartva a vonaton már Csajágnál honvágyam volt. Egry József festményeinek albumát vagy legalább kiállítás-katalógusát szinte mindig megutaztattam. Ha hazafelé az ablakból megpillantottam Akarattyánál a víz tükrét, legbelül fölujjongtam. Igen szerettem a keszthelyi futballmeccsre járni, mert a meccs háttéréül a Balaton szolgált. Balatonfüreden és Keszthelyen is kerestem állást, elszegődtem volna kollégiumi nevelőtanárnak is, csak hogy a Balatonnál éljek-írjak. E kettő biztosan sikerült, s ma sem bántam meg, hogy hallgattam a szív sugallatára. Főm is tiltakozott volna az ellen, ha

a tudományos karriert választom. Semmiféle eszköz nem volt a kezemben ahhoz. Verseket akartam írni. 1985-ben Budapesten nem tudtam. Úgy éreztem, nem szeretném, ha fennhéjázásnak hatna most, csak a költői szó az egyetlen obulusom. Maradva a motívumnál, ha már érdemet emlegettem.

– *Vagyis hazahúzott a szíved, és csakugyan tanár lettél. Úgy tudom, nagyon komplex módon tanítottál, nem a hagyományos és tantárgyi határok mentén, elválasztva egymástól a művészeti területeket, hanem amolyan összművészeti szemlélettel. Ezt a mai napig nagyon jellemzőnek érzem veled kapcsolatban...*

– Igen, így történt. Balatonfüreden kötöttem ki. Akkor, 1985-ben Veszprém megyében Tapolca és Füred még versenytársaknak számítottak. A bauxitbányászat megszüntetése az 1990-es években szülővároskám fejlődését megakasztotta, a balatoni kisváros pedig rakétastartot vett, s ma mintha nem is a Magyar tenger (Pálóczi Horváth Ádámtól a földrajzi név), hanem valami távolibb nagy víz partján nyújtózna el. (A görög falu építése azonban túlzás volt.) Nyolc, majd plusz egy évet tanítottam Balatonfüreden. Ha tulajdon „arasznyi múltam”-ban (Buda Ferenc) „eckermannkodnék” (Esterházy Péter), mondhatnám: egy kor-szak volt. Igen szerettem tanítani. Egy-egy magyaróra ugyan-olyan alkotásként tekintettem, mintha verset vagy szépprózát írnék. Tanítványaim közül többen is megköszönték az úgynevezett komplex esztétikai stúdiumokat. A kifejezést nem én találtam ki, utólag, hanem magyar szakos édesanyám végzett egy devecseri továbbképzés alkalmával olyan tanfolyamot, amelynek Tüskés Tibor *Testvérműzsák* című könyve volt a törzsanyaga. A pécsi irodalomtörténésztől hasonló fejtágításokat kaptam, mint a pesti tanszéken. Tiborral leveleztem, verselemzései, képzőművészeti tanulmányai, az irodalom és a film, színház, muzsika közös metszeteinek vizsgálata komoly hatással volt rám. És valóban: ma sem tudok másképpen gondolkodni a szonett szoborszerűségéről és zeneiségéről. Pilinszky filmszerűen pergő költői képeiről. Azokat a füredi tanórákat meg-megpróbálom rekonstruálni. Tandori Dezsőről (tanítványaimmal gombfociz-

tam is a 100. órán), Szőcs Gézáról, Hemingway öreg halászáról, Simon István vadgesztenyefáiról (a Kedves cukrászda teraszán tartottam, ahol megmutattam, hol szeretett üldögelni Pilinszky János) meg is jelentek ezek a 45-45 percek. Tanmenetem volt, de óravázlatom soha. Szakfelügyelőm egy dupla kávé felhőrpintését tartotta azzal egyenértékűnek.

Az évezred első százada első tizedének felében tanárkodtam utoljára. Utolsó munkahelyem a Csobánc-hegy alatti iskola volt Diszelben, ahol történelmet és művészettörténetet – s amit éppen kellett – taníthattam. (Tanítványaim valamennyien a tanulásban akadályozottak csoportjába tartoztak. Szívmelengető, hogy több mint húsz esztendő után ők köszönnek nekem a legnagyobbakat így karácsonytájt az utcákon.) Szívesen rajzoltak a szabadban, munkáikat napilapok közölték, egy-egy alkotásukkal olyan pályázatokon nyertek, amelyekben neves középiskolákba járó diákok vettek részt. Mintha csak egy ókori pedagógosz bácsi lettem volna, peripatetikus, a szomszédvárak közti mezőben meséltem nekik a végvári török–magyar párviadalokról. Nem éreztem rabszolgaságot.

– *Az alkotás ekkor már része volt az életednek? Gondolok itt a költészetre, a tanulmányíráshoz, a fordításra... Sőt, akkor már azt is megkérdezem: ezeket kezdettől párhuzamosan műveltél, vagy egyik „húzott bele” a másikba?*

– Weöres Sándor szerint a legszebb alkotás a séta. Ilyen értelemben nem tévedtem, hogy alkotásnak neveztem a tanítást is. Ha komoly alkotói mulasztásom van, azt a séták ellen követtem el. Komolyan. Tanulmányokat kisdíjak koromban kezdtem el írni. A pápai gimnáziumban tanulmányi versenyekre próbáltam első önálló dolgozataimat elkészíteni. Jó iskola volt, mondhatom. Ady és Krúdy világát igen megszerettem. A 20. század első feléből egyenesen nekem szóltak. (Most 2024 karácsonya előtt is egy korai, kevésbé ismert Ady-verset idézgetek: „Ma tán a Béke ünnepe, / A Messiásnak volna napja, / ma mennyé kén’ a földnek válni, / Hogy megváltóját befogadja. / Ma úgy kén’, hogy egymást öleljék / Szívükre mind az emberek, – / De nincs itt hála, nincs itt

béke: / Beteg a világ, nagy beteg...”) Nem sikerültek valami fényesen azok az írásaim, de tán még sikerül e két géniuszunkról is valami érvényeset, épet mondanom. A festményekről, a szobrokról volt könnyebb szólnom: Egry József balatoni képeiről, Borsos Miklós szobrairól és tusrajzairól. Alkotásaikról tünődéseket és verseket is írtam. Aztán jöttek csak a szemináriumi dolgozatok a fővárosban: Szenczi Molnár Albertről, Csokonairól, Aranyról, Csáth Gézáról. Kormos István *Nakonxipánjából* (no meg Szigetközének költői tájszótárából) szakdolgoztam, s Rónay tanár úr, nekem is, mint Neked, végig figyelemmel kísérte munkámat. Illyés Gyulának a 80. születésnapjára könyvismertetőm készült. (Közügy.) Harmadéves voltam a Babits-évfordulón. (Az évben a *Sunt lacrimae rerum*ot elemeztem.) Nagyobb lélegzetvételű tanulmányom nem született sokáig, s ez így is volt rendjén, mert még az sem könnyítette volna meg születését, ha a tanórákon okostelefon vagy diktafon állt volna rendelkezésemre. Az ember szét- és széjjel tanította akkor azt, ami egy esszében akár érdekes és izgalmas lehetne. 32 éves koromig a líra volt a legfontosabb számomra. A versek és a verses műfordítások között nem is tettem különbséget. A kilencvenes évek második felétől, kilábalva a második, az addiginál is hosszabbra nyúló betegségemből (a pánikbetegségből depresszió is lett) az értekező próza felé fordultam. Film- és verses könyvismertető, regény, novellaelemzés, kiállításmegnyitó – mind-mind, mint írásra alkalmas téma, olyanmire érdekelt, hogy nemegyszer személyes hangon is került ki kezem alól. A papír fölött elmondhattam, amit már nem tanítottam. Az elmúlt esztendőkből is még évente két tucat tanulmányt írtam, s ezekből – mint ahogyan ebből a beszélgetésünkből – szintén kikerekedik egy curriculum vitae. Amolyan életgyónás. Egy megközelítendő alkotás számon kér, mikor és milyen körülmények között ismertem meg, sőt – milyen lelkiállapotban. Konfesszió a filológiában? De mosolyikon: nem én kérdezek. A vers adomány nekem, a próza pedig olyan ihlet, amit akkor nem tékozlok el, ha szorgalmamat is hozzáadom. Általában nem vagyok lusta, mert kell a frányának a büntudat. Ha e dolgaimból

akár papíralapú kiadványban, akár online felületen viszontlátok egy részt, azt sem bánom, hogy hatásfokom a régi kávédarálós gőzmozdonyoknak felel meg. Hadd pöffögjek, dohogjak még! Azon is, hogy nem mindig tekintettem magamat költőnek, mivel volt részem hallgatásban elég, de leginkább irodalomtörténész-ként nézek tükörbe. Azt senki ne remélje, hogy megél a verseiből (csak Petőfinek sikerült), nekem sem szerepelt terveim között, de azt sem gondoltam, hogy egész pályám során majd egyetlen egyszer sem lesz szüksége egyetlen intézménynek sem (se múzeumnak, se könyvtárnak etc.) rám mint irodalomtörténészre. (Mondhatnám: az ám, hazám, pedig tanítottak.) Elmondhatom: nem éltem az irodalomból, ellenkezőleg, érte éltem. S akkor már persze: általa. Írjam meg versben ezt? Dehogy. Másra kellenek a sorok.

– *Ha csak azokat a tanulmányaid nézzük, amelyeket az Irodalmi Jelenben publikáltál, hihetetlen változatos a névsor, akikkel foglalkozol. Kisfaludy Sándor, Hamvas, Weöres, Kormos, Bodosi György... És akkor ott van számos köteted: Simon István, Vasadi Péter, Nagy Gáspár, készül a Simonyi Imre-könyv... Meg sem kísérelm felsorolni. Mi alapján választasz szerzőket, akiket tanulmányozol: mindig a személyes kapcsolódást keressük?*

– Igen. (Beh szeretem ezt a szót! A legszelídebb nem-et sem kedvelhettem soha, kerültem is, mint ördög a tömjént – hogy Kormos István állandósult szókapcsolatával, szóláshasonlatával éljek.) Személyesség nélkül nincsen se líra, se lírikus. Márpedig én a szerelmes filológiára esküdtem. (Vas Istvánnak van egy korai költeménye erről!) Azt gondolom, a szépirodalomban használhatunk – sőt, egyenesen szükséges is itt-ott használnunk – elidegenítő effektusokat, ám hitelességünket veszítenénk el, ha a viviszekciók hűvösségével végeznénk munkánkat. Federico García Lorca az Escorialra is azt mondta, hogy hideg izzás az egész. De izzás, ami a síttre, hamura épült csodának. (A Balatonparton mindig eszembe jutott a jéggé fagyott hólapocskákról a parázs is.) Többször írtam tanulmányt vagy könyvismertetést személyes találkozásokot követően, így történt, hogy kezét fogott

velem Kormos István, hogy Bodosi Györgyék pécselyi házában voltam vendég, hogy Mándy Ivánt hallgattam Szőrényi László szemináriumán a Ménesi úton, hogy Vasadi Péter és Nagy Gáspár a barátságába fogadott. Sorolhatnám még a találkozásokat, s kutyafülű volnék, ha legalább egy ceruzarajz erejéig nem örökíteném meg a Velük kapcsolatos élményeimet. S létezik egy másfajta személyesség, amellyel a klasszikusok ajándékoznak meg olvasásuk közben. Így társaloghat az ember a Szent György-hegyen Horatius-szal a 21. században is. Elég, ha pohara mellett a Soractét kicseréli a Balaton-felvidék kihűlt vulkánja nevével. (Így tették a dunántúli költőelődök is kétszáz esztendeje.) Catullus antinómiái éppolyan ismerősek nekem, mint Pilinszky János versbeli ellentétei a modernitásban.) Ha személyesen kértek föl értékelő írás elkészítésére, igyekeztem igent mondani, s belefogtam az olvasásba, aztán csak az írásba. Nem mindegy. Sőt, soha nem tudtam megtenni, hogy írjak valakiről-valamiről, hogy el sem olvastam a művet. Pedig vannak, akik ebből a recenzálásból így üznek sportot, hogy bele sem néznek a könyvbe, vagy csak mint a sirály a bögyével a vizet, éppen csak érintik azokat az oldalakat, amikért a szerzők éjfél körül a papír fölé hajoltak. Azt hiszem, teljesítettem az idei restanciáimat, kivéve egy igen szép könyvről nem szóltam, s meglehet, hogy a 2025-ös esztendőben az első munkám az lesz, hogy egy lírikus első prózakötetéről küldjem el olvasónaplóm fejezetét. (Csokonai Attila a *Szabadmatt* kötetét már két esztendeje, hogy dedikálva elküldte nekem Tapolcára.) Az évfordulókra sem haragszom, ellenkezőleg, adósságaimra figyelmeztetnek. Pápai diákkorom legeslegkedvesebb költője Nagy László volt, akinek Simon István temetésén a közelében állhattam. Juhász Ferencsel jött a szertartásra, egy tengerkéék öltönykabátot viselt a kánikulában. Páskándi Géza a nyári ingjét megcsomózta csak köldökén. Ott állt Bazsiban a sír körül a fél magyar irodalom. Minden hangzatosság nélkül jelentem ki, igen személyesen, hogy én a *feleket* szógálni szeretném az új évben is.

– Miközben képletesen és néha szó szerint is körülvesz az élő és a klasszikus irodalom – amiről, néha az a benyomásom, mindent

tudsz –, ne feledkezzünk meg arról, hogy te magad is alkotó ember vagy. A lírádról, azt hiszem, egyértelműen kijelenthető, hogy a klasszikus verselés híve vagy, mind tartalmi, mind formai szempontból. Jól érzékelem, hogy a látvány az egyik fő ihlető forrásod – legyen az a táj vagy egy festmény vagy akár csak lelki szemekkel látható belső táj?

– Jaj, dehogyis tudok mindent az irodalomról! Nemhogy mindezt, de még azt sem, amit tényleg illene. A világirodalom legjelentősebb remekműveiből sem fogok tudni már elolvasni szám-talan opust, s igen fontos lenne másodszor is kézbe venni azokat, amelyek komoly, esetleg életre szóló hatásokkal ajándékozták meg diákkorunkat, ifjúságunkat. Pilinszky János életműve is csonka lenne, ha nem adatik meg neki a Dosztojevszkij-újraolvasás kegyelme majdnem hatvanesztendős korára. Ottlik *Budájában* meg egyenesen arról van szó, hogy csak akkor történik valami, ha az másodszor, vagy akár harmadszor fordul elő velünk. Ha úgynevezett saját versem készül, annak komoly köze van a *déjà vu*-élményekhez. S a témáimat valóban szeretném úgy alakítani a versekben, hogy azok valamiféle örök keretet nyerjenek. Illyés Gyula egy Giotto-kép előtt hétszáz éves győzelmes keretről beszélt. Igen, a klasszikus szabályok alól még a szabadversekben gondolkodók sem vonhatják ki magukat. Szomorúan veszem észre, hogy gyakorta a kortársak ezzel az elemi szabállyal nagyon hanyagul bánnak, sőt arra fittyet is hánynak. A költő mesterségbeli tudás nélkül olyan, mint az a culáger, aki Palladiónak adja ki magát. S még csak a verselés elsajátítása sem minden. Csokonai figyelmeztet: a verscsinálás még nem poézis. Milyen boldog osztály lehetett az az oskolában, ahol a versírást tanították! Nem csupán Debrecenben, a 18. század végén, de még a háborús Vietnámban is. Kölyökkoromban jelentek meg az iskolás kisfiú, Tran Dang Hoa költeményei magyarul. Napalmbombázás a dzsungelre, és költészet az osztályteremben. Ámultam. Sokat tűnődtem ezen, hogyan születik a költészet. Az igazi vers! Amelyről Weöres Sándor doktori értekezést is írt. Arra jutottam, hogy szükséges, de korántsem elégséges feltétel a hexameter, az aszklepiadészi

sor, a szonett, a haiku, a felező nyolcas vagy a rubái ismerete, a tiszta és a kancsal rím, vagy éppen az asszonánc virtuóz alkalmazása, még nem teremtdőtt meg költeményünk. Kétségtelen, az első ritmikus munkadalok, amelyek segítettek eleink hó-rukkjait, mondjuk, egy nagy kő fölemeléséhez, már igen közel voltak a mai értelemben vett versekhez. De még hiányzott belőlük valami: a kép! Amitől a költészet születik, teremtdődik. (Weöres megírta, mi köztük a különbség, ami ugyan ugyanarról szól. A vers világra jöveteléről, megtestesüléséről.) Illyést szeretem erről citálni: a kép a legcáfolhatatlanabb emberi beszéd. Szóval nem szeretném itt a spanyolviaszt fölfedezni. Érvényes tűnődései vannak a képről az előttem járók közül Nádas Péternek Zalában vagy Földényi. F. Lászlónak a közeli Ábrahámhegyen. A ritmus csak szolgál, szolgál a dolga – írta Batsányi János is már, ám a kép szavakkal való rögzítése a legszebb költői művet eredményezi magában is. Nem véletlenül írták az úgynevezett írott képeket. Csanádi Imre festményeket megverselő könyvében (nem adták ki önálló korpuszban) található az egyik leggyönyörűbb magyar költemény. Mária és Erzsébet találkozásáról szól, amit M. S. mester festett. Nem csupán Gyurkovics Tibor, Kerék Imre, Markó Béla, Áfra János vagy a sümegi Réfi János tollából olvasható kötetnyi „írott kép”, de már Juhász Gyulától is adtak ki válogatást *Ars longa* címmel, amelyben a költő képzőművészet ihlette versei sorakoznak. Fantasztikus. De nem szűkíteném le a költői képek alkotását a képekről, mert valóban: életünk is egy film kockáinak a sorozata. A legeslegszebb tájkép, amit magunk előtt látunk: a Szépkilátóról pillantva a Balatonra, az a képkivágot, amit egy vidéki kastély alléja hoz a szemünk elé, a somogyi dombok ölbe kapó szelídsége, a korinthuszi öböl ragyogása, amit egy itheai kis panzió szobaablakából láthattam, és persze Badacsonyra, a Tomaji-öbölre emlékeztetett, a tapolcai Malom-tó mellvédje a ciprussal (innen Venetóra gondolhatok). Mesterművek ezek a Jóisten képtárából. Sajnos, én nem tudok rajzolni, se festeni. E tárgyból legfőljebb csak négyest kaphattam, míg műalkotás-elemzésből mindig jelesem volt. Több amatőr festő alkotásához is született versem, akár

Greco, Egry József, Matisse, Giorgone vagy a többi nagymester remekeihez. Remélem, maguk a versek minden esetben egyazon ihletforrásból születtek és alakultak: a mindenkor bennem munkáló *paysage intime* eleveenségéből. Egy télire felkötözött szőlőfürt a bádogtányéron is anakreóni verset követelhet.

– *Ha már a látványról beszéltünk, muszáj szóba hoznom azt is, hogy néha fotókkal fejezed ki, amit máskor verssel. Mikor kezd-tél fotografálni, milyen masinával teszed, és nem tervezel-e kiállítást ezekből a képekből?*

– Fényképezni Pápán, diákkoromban, 14 évesen tanultam először. Kollégiumi társam, Lájér Sándor értette meg velem a masina működésének elvét, a fényérzékeny negatív természetét, a fényerősség és blende szűkítése-tágítása közötti összefüggést, s hogy a változó fényviszonyoktól függően – már az előbbiek ismeretében – melyik záridőt válasszam. Vagy éppen ha a 125-öd másodpercnyi exponálási időhöz ragaszkodom, hogyan állítsam be a blendét. E technikák ismertetései minden alapfokú fotósuli első leckéi között megtalálhatók ugyan, csak hogy baráti türelemmel percek alatt életre szóló tanítást kaptam, s megannyi idősb tanárom keze alatt nehézfejű, álmodozó kamasznak bizonyultam. A felvételeimből egy, a még Fő téren álló Szent Flórián szoborról és egy 1977-es plakát behavazott Ady-arcáról maradt meg. (Utóbbi mindhárom kiállításomon szerepelt, először 2016-ban, Tapolcán, majd Balatonrendesen és Kapolcson.) Kezdetben csak jegyzeteket készítettem a legolcsóbb analóg masináimmal. Vittem magammal a Szmenámat Velencébe, ahol főleg az emléktáblák föliratait gyűjtöttem. Amikor Malcesinében a vár alatt, a Garda-tavon elhaladt egy hajó, annak ugyanúgy kattintottam utána, mint mikor pápai diákként csak Visegrád falai közül láttam egy dunai járatra. Az ezerkilenszáznyolcvanas évek végére egy ZENIT-E típusú gépet vittem magammal Bécsbe, s legjobban a Mariahilfer Strassén az ottani Mikulás és Jégkirálynő kettősét tudtam lefotografálni. A Balaton közelében is pusztán dokumentáltam albérletemben a figurafotókkal: a könyvek és a két hangfal között a tárgyait, az olvasólámpám körött néhány

játékmedve. Az el nem kapott pillanatok közül talán csak azokat sajnálom, amikor sirályok jöttek föl a faluba. Ez azt jelentette, hogy jön a hideg. Az ezerkilencszázkilencvenes években Balatonbogláron lefényképeztem minden évszakban a Balatont, ám nem gondoltam volna, hogy, ha a digitális kor majd egészen kiszorítja az analóg fényképezést, magam is egy tenyérynyi NIKON-nal járom majd a világot, amely egyre szűkebb köröket engedett láttatni magából. A tenger után még megkaptam a Balatont, a Balatont követően a tapolcai Malom-tó várt, hogy aztán az utcámban (amelynek kórházában megszülettem) egy tócsával is beérjem, ha abban tükröződnek az ágak, s megvan még egy-két odataposott levél élénk színe és jellegzetes formája. Szőnyi István *Zivatar után* című képe volt az az alkotás, ami előtt valósággal lehorgonyoztam. 1954-ben a kerítéslecek ahogy tükröződtek egy tócsában, azoknál pontosabban szavak sem tudtak volna beszélni arról, hogy „*Dánia börtön*”. Ugyanakkor, aki tócsába néz, lehorgasztott fejjel, lesütött szemmel is láthatja az eget, sőt birtokolhatja a Napot, Földet, a faágakat akár madárral is. A picinke tavakban a mindenség modelljét pillanthatjuk meg. A vízfelületen lefotózott látványt elég 180 fokkal elforgatnunk, s még Monet homályosan, ám zseniálisan látott tündérrózsáit is izgalmasan örökítettük meg. Ha a víz patakként elmozog, Van Gogh égi folyamai elevenedhetnek meg fényképeinken. Nem is kell a nagy motívumokért messzire utazni. Egy jó fotó nem attól lesz sikerült alkotás, hogy a fénykép készítője elvándorolt érte a tengeren túlra vagy a sivatagba. A mozgásképtelen idős André Kertész szál polaroidgépjével is remekművekkel lepte meg a világot. Kórházi szobájából örökítette meg emeleti ablakok tükröződéseit, halott felesége emlékére pedig egy büsztöt hordott magával, egy arctalan szobrocskát, amire mindig másképpen esett a fény. (Giorgio Chirico festett hasonló, arc nélküli figurákat.)

A Balatonon a tihanyi alkonyt fotografáltam le úgy hajóról, hogy a vitorlás árbóca pontosan a lenyugvó napba dőlt. Ady Endre legkedvesebb hajóját, a Helkát, úgy sikerült megörökítenem, hogy a keszthelyi mólón véletlenül elejtettem a gépemet, s

az a kőre hullva exponálta a járművet. A hullámok eltorzultak abban a pillanatban, s mintha csak egy szököár dobta volna odébb a hajót. Rimbaud után szabadon *Ady részeg hajójának* tituláltam ezt a felvételt. Ma is megvan a számítógépem vincseszterében. Nincsenek terveim, ambícióim a fényképezéssel kapcsolatban. De ígérhetem, hogy az objektívemmel – Alföldy Jenő tanár úr komoly szójátékával élve – továbbra is szubjektív szeretnék maradni.

– *Ahogy ennek a fotóid is szép lenyomatait, na meg ahogy a leveleidben is tudósítasz róla, rengeteget jársz-kelsz az országban. Előadásokat tartasz, felolvasod új tanulmányaid, bemutatókon, megemlékezéseken veszel részt, kiállításmegnyitásokra kérnek fel, és még sorolhatnám. Nyilván nem tévedek, ha ebből arra következtetek, hogy fontos számodra az élő jelenlét, a kapcsolattartás, a barátságok... Mit tartasz ezek legfőbb hozadékának?*

– A GPS-nél pontosabban mutatja az útjaimat minden föl-olvasásom, olvasónaplóm vagy fotóm. Nincs az a hipermodern ketyere, műszer, mellyel mindez jól megmutatható.

Az elmúlt három évtizedben nem léptem át az országhatárt, mondanám, de ez nem teljesen igaz, mivel a könyvtáros kollégáimmal elkirándultam Somorjáig, s Komáromban arra gondoltam pedig, hogy nagy mesemondónknak Pápán diákkorában milyen ismerős lehetett a nagytemplom és Szent Flórián szobra... Baráti hívásra megyek 2025-ben a nagy mesemondónk Velence-élményéről előadást tartani (a *Névtelen vár* alapján) Keszthelyre, a pipázó költőinkről Balatonboglárra, s a nyáron, itt, Tapolcán a régi kaszinó utcájában irodalmi sétát fogok vezetni. Baráti kérésre mindig lesz a tarisznyámban kézirat. Százéves lesz Nagy László, a közeli Bazsiban Simon István félszáz évvel ezelőtti halálára is emlékezéssel készülök. Barát és Olvasó nélkül az ember semmi. Értük húzódik félre, vonul vissza a költő. Szeretnék még érvényes dolgokat írni. Az egészségemért dolgozni nem csupán Értük s ezekért a dolgokért kell, hanem egy másik tét a legfontosabb, remélem, beszélgetésünk vége felé közeledve, nem fog túlzásnak hatni. Amiről a legkevesebbet tudok, az üdvösségünk-

re gondolok. Ami az utak, emlékek, olvasmányok végén várhat, ha vár. Mindenesetre úgy tettem, teszek, hogy ott van. Székesfehérváron elemi erővel hatott rám Szent István kőkoporsójának az az oldala, amin egy angyal a halott királyunk élő lelkét csecsemőként viszi a magasba. A szarkofág üzenete egyértelmű a számomra most is. Betegen, elrontott szívritmussal, aritmiás légzésünkkel nem állhatunk meg majd Előtte, aki küldött. Már édesanyánk szorongásainak is részese voltunk, magzatként hányféle pánikban kulcsoltuk térdünket, amikor gyászolt, vagy a világ méltánytalanságát kellett elviselnie. A jóvétevédségre vagyok az összes kudarcokkal és tanúk nélkül is dolgozó poklaimmal. Láttá-e ezt valaki Barát? Mit tudhat erről egy kisváros vagy a nagyvilág? Nem tudom. Csak azt, hogy ha ifjúságunkban és érett korunkban nem őriztük meg volna lelkünk legtitkosabb szerkezetét (Ottlik), még mindig ott van a vénség: hogy a lehető legépebben adhassuk vissza azt, mint ahogyan illik még egy talált tárgy esetében is.

– *Nemrég azt írtad nekem, nyolcvan nap múlva nyugdíjas leszel, s ha nem is utazod körbe ezalatt a Földet, de sok terved van. Változni fognak-e a napjaid a nyugdíjjal, vagy még „sűrűbb” lesz az élet, még sebesebben rollerezgetsz majd a dunántúli városokban, és még több munka kerül ki a kezed alól? Miket tartogatsz az olvasóidnak 2025-re? Ismerve szüntelen alkotó természeted, úgy is kérdezhetném: miket forgatsz a fejedben?*

– Egészen pontosan, újfent kiszámolom, már csak 65 nap. Vágom a centit, de a természetben és a költészetben, szerencsére, nincsen leszerelés. Karrierépítésbe aligha fogok, szeretnék csöndben tovább dolgozni. Nem jutni messzire, sokszor, de sokszor körbeérni a Balatont. Többször meglátni még az újat, vagy ugyanazt. Közben kedves költőimmal és festőimmal foglalkozni: köztük Kisfaludy Sándor verseivel, Egry József és Udvardi Erzsébet festményeivel. Az infinitívus nem parancsol, itt legföljebb kérlek. Remélem, képek jönnek eléem – s akkor már az sem fontos, hogy ha nincsen éppen tenyeremben a fotómasina!

Pusztai Ilona

„Mindegy, hová. Csak haza.”

Szentmártoni János *Eső előtt hazaérni* című legújabb, nyolcadik verseskötete az elmúlt tíz év verseit tartalmazza. *„Magam is elcsodálkoztam azon e kötet összeállítása-
kor, hogy vajon mikor írtam verseket
az elmúlt tíz sűrű évben. Hát még
azon, hogy szinte nélkülem mennyi-
re megszerkesztette magát az anyag,
a mondanivaló”* – jellemzi kötetét a

szerző honlapján. Igazat kell adnunk a költőnek, mert karcsúsága ellenére is sűrű szövésű, tűpontosan megszerkesztett munkával van dolgunk, ahol a versek egymásnak felelgetve, egymás kiegészítve erősítik a kötet egészének mondanivalóját. Köszönhetően Zsille Gábor szerkesztőnek, aki egyben Szentmártoni János költészetének avatott ismerője is.

Ha egy szóval kellene jellemezni, akkor a hazatalálás kötetének nevezhetnénk Szentmártoni legújabb versgyűjteményét. A hazaérkezés, a hazajutás vágya költészetének egyik kulcsfogalma, ahogy arra már Kalász Márton is felfigyelt harmadik *Itt, a papíron* című kötete kapcsán: *„... egész költészetének (...) alapvető élménye, belső küzdelmének indítéka, emlékeiből is eredő s általuk megerősített célja: a hazajutás.”*

Mag a szerző is ezt erősíti meg honlapján írt bevezetőjében: *„A hazatalálás könyve ez, amelyben Uliссzesz, aki a Madárjós című kötetem óta huszonhat éven át volt zaklatott útitársam, végső búcsút int.”* Ám már két évvel korábban, 1996-ban az *Ithaka* című versben megjelenik a bolyongásra ítélt Uliссzesz alakja, hogy írói alteregóként végigkísérje az életművet: *„Ne kérdezd többé ki vagyok, / ki vol-*

tam én, honnan jöttem. / Szememben még lángol Trója / fallá nőtt hullám köröttem. // Én nem talállok haza már.” A 2008-ban napvilágot látott ötödik kötet, az Ulysses helikoptere kulcsversében, a *Kezdetről és Azótától* címűben szintén felbukkan alakja: „*Ulysses, Drogo, Ripolus – mind azt keresték, / amire itt most emlékezem.*” A görög hős Szentmártoni többi alakmásához – Dino Buzatti *Tatárpusztájának* főhőiséhez, Dorgóhoz, illetve Gert Hofmann regénye, a *Vak vezet világtalant* vak koldusához, Ripolushoz – hasonlóan „*maszkként a létezés kilátástalanságának, értelmetlenségének foglalat.*” Ahogy azt Szentmártoni önvallomásos esszéjében költői életműve summázataként megfogalmazza: „*Az 1995-ös Útszéli magánytól a legutóbbi Miféle földet című kötetig az egyik fő motívum tehát az ön-nem-élés.*” Örök bolyongásra, nyugtalan keresésre ítéltetett alteregói a valaki más helyett élés szimbólumai, ismét csak Szentmártonit idézve: „*Az a gyötrő érzés és gyanú, hogy valaki más helyett élek, s nem azt az életet, amelyet kellene.*”

A trójai hős figurája a mostani kötetben is hangsúlyos szerepet kap. Az *Amikor hazaér* című harmadik fejezet egésze egy Ulisszesz-ciklus, az öreg, kalandoktól megfáradtan hazatérő görög hős belső monológja: „*Nem akar más lenni, csak önmaga, / s tán lenne hozzá még pár szava, / néhány dal, na meg ez a költemény. / Nem csábítja lidérces, messze fény, // háború, kalandok káprázata – / Csak arra vágyott, érjen haza.*” De a negyedik fejezetben is a *Penelopéhoz* című vers – mottója szerint Ulisszesz asztalfiókjából – az idősödő, az élet terhetől meggyötört férfi rendhagyó szerelmi vallomása: „*Ez a vers marad. S így egy kicsit te is. / Benne majd megérintelek. / Ahogyan mindig is szerettem volna. / Ahogy mindig is szeretted volna, / hogy megérintselek. / S ha összezúzva is, de – élünk még. / Együtt. Ahogyan sohasem. Ahogy valahol mindig.*”

A kötet címadó versének, amely a második fejezet záró verse, szintén a hazatérés vágya a fő üzenete: „*Jó volna még eső előtt hazaérni. / Lassan úgy vagyok: / mindegy, hová. / Csak haza.*” De itt még csak a vágy jelenik meg, ahogy ez a motívum uralja a már említett harmadik fejezet Ulisszesz-ciklusát is, hogy végül konkrét értelmet nyerjen a *Gombai hó* című, a negyedik, utolsó fejezetet záró versben, amely a megérkezés, egyben belső meg-

békélés, a harmóniára találás lehetőségét sugallja: „*Itt szabadok lehetnek végre, / akiket magamba falaztam. / S tán én is meglelem a békét, / amitől eddig csak könyvek regéltek, / s a hallgatás évei után / felbugyoghat torkomból az ének.*”

Ugyanakkor ennek a *Gombai hóban* megfogalmazott vágynak ellentmond a kötet élén nyitányként álló *A legkisebb király*, amely sokkal inkább a hazatérés reménytelenségének, hiábavalóságának verse: „*Amikor a legkisebb királyfi is hazatér, öregem, / és csak áll, álldogál egy szegetlen házban.*” Ez a klasszikus népmesei elemekre épülő szereplőre rezignált hangú számvetés, keserű létösszegzés. Az élete delén túljutott ember szembenézése az eddig eltelt idővel, a küzdelmekkel, sorstragédiákkal, a veszteségekkel: „*Nem tudja még, hogy becsaptad őt, / csak azon töpreng, az emészti, / miért nőnek újra és újra a sárkányfogak, / s miért vágta mellbe az üresség / minden egyes győzelem után.*” Ahogy a versekben gyakran visszatérő motívumai: szüret, bor, ősz (*Egy este az iszkázi kertben, Tanvers az ásásról, Borral telt, Ahogy útra kelttem, Szüret*) Berzsenyihez, Babbitshoz hasonlóan az elmúlás mellett számvetés, létösszegzés szimbólumai. Az elmúlás gondolata ott rezeget több, a veszteségeket számba vevő műben, a sógora halálára írt *Megkésett rekviem egy csingeri fiúért* vagy a *Hová mennek a klasszikus nagymamák?* című költeményekben, de a *Tánc az időben* és az *Évek* című középkori haláltáncok, villoni balladák egyéni hangú átírataiban is.

De nemcsak a térbeli hazaérkezésről van szó a kötet verseiben, épp ilyen fontos a szellemi értelemben vett megérkezés, a szellemi hátszország megidézése. Kezdve az első fejezet élén álló, a Nagy László emlékére írt az *Egy este az iszkázi kertben* című verssel, folytatva a második fejezetben a mesterének tekintett Oláh Jánoshoz írt ciklussal (*Hommage Oláh János emlékére*), egészen a negyedik fejezetig, az erdélyi Király Lászlóhoz (*A világszelídítő*) és a Kilencekkel induló Kovács Istvánhoz (*Elköszált levél Kovács Istvánnak*) írt művekig.

Szentmártoni János frissen végzett irodalmárként lett az Oláh János alapította Magyar Napló munkatársa, ahol rögtön mentorra is talált a főszerkesztő karizmatikus személyében, és lett

origó számára Nagy László és Oláh János költészete, amelyhez mindenkor igazodni lehet. *„Itt ismerkedtem meg közelebbről a Kilencek és a velük egy időben, a '60-as évek végén induló Hetek költői csoportosulások szellemi örökségével is. Azokkal a poétákkal, akik a Nagy Lászlóék költői forradalma után megújították és átmentették azt a versnyelvet, amely egyrészt a népköltészeti gyökerekből táplálkozik, de már a városi életforma atmoszféráját is magába sűríti – másrészt a közéleti és morális felelősségvállalást, a történelmi és morális érzékenységet természetes módon ötvözi a legmélyebb vallomásossággal.”* Ezért is hangsúlyosan fontos számára Oláh János *Lehet élni így is?* versének ez a gondolata: *„A tanulság nélkül lappangó valóba / ne láss bele önfelmentő sejtelmeket”, amely „a legsűrítettebben tudja érzékeltetni a lényeglátás és önelemzés pontos természetrajzát.”* Erre az idézetre nemcsak esszéjében hivatkozik, de az Oláh János 80. születésnapjáról megemlékező két verse: *Fesztivál után, Mintha mi sem történt volna* mottójául is ezt választotta. A második fejezet címe, a *Megsokszoródva* is a *Mintha mi sem történt* című versből vett idézet: *„Megsokszoródva vagy most jelen, / s ez vigasztal”,* a mentor, a mester szellemileg tovább él a tanítványokban, követőkben a fizikai halál legyőzésének reményét hirdetve.

Szentmártoni költészete a modern divatokkal szembemenve önvallomásos, önreflexív líra. Fakad ez egyrészt a példaképek, írói minták hatásából, de még inkább belső indíttatásból, késztetésből, lelki habitusból. Már Halmai Tamás is kiemeli a válogatott verseket tartalmazó *Ballada hétköznapi díszletekkel* című kötet kapcsán a hangsúlyos énközpontúságot. De Zsille Gábor is abban látja Szentmártoni költészetének közönségsikerét, hogy *„az a fajta költő, aki a szívünkhöz szól.”* Maga Szentmártoni is többször hivatkozik erre a költői világot meghatározó attitűdre: *„Ki kellett írnom magamból mindazt, amit nem értettem, hiányát annak, amit elvesztettem. Tudattalanul is inkább önterápiás célból ragadtam tollat 11–12 éves korom körül, mintsem mondjuk exhibicionizmusból”* – nyilatkozta Ilyés Krisztinkának adott interjújában. De esszéjében is hasonlóan vallott arról, milyen belső erő késztette, készíti a mai na-

pig a versírásra: „A hiány kitöltése tehát az első olyan élmény, feszítő erő, még ha akkor fogalmam sem lehetett az ilyesmiről, amely arra ösztönöz, hogy valamiképpen szavakba préseljem át mindazt, amit nem érthetek.”

„Remekül ismeri a mesterség formai finomságait, tud rímelni, alkalomadtán meg is teszi – de nem béklyózza meg a tollát (...). Emberien szól hozzánk, nagyon empatikusan, egyenletes sodrással, szép szóval és nyílt szívvel; érzésünk szerint éppen jó arányban vegyítve a kifinomultságot és a keresetlenséget” – jellemzi Zsille Gábor Szentmártoni költészetét. Jellemzője, hogy mindig a tartalomhoz választ formát, nem az üres formajátékok mestere. Ezért is, bár a kötet többségét szabadversek alkotják, négy kötött formájú is helyet kapott, az Oláh János halálára írt *Előhang*, az Uliisseszciklus két verse, a *Prológus* és *A pillanat*, valamint az Arany János születésének bicentenáriuma írt *Aranyidő, meggyfabot*. Ugyanakkor szabadverseinek meghatározó eleme a Nagy László-i örökségnek tekinthető erős zeneiség. A balkáni ritmusokra épülő *Ez még nem az* című haláltánc szinte rockosan dübörög, a szöveget tagoló, ismétlődő tagadások („Nem, nem ez még nem az...”) adják a vers erőteljes lüktetését. De a *Megkésett rekviem egy csingeri fiúért* című költemény megszólító formulái is Nagy László emblematikus, nagy ívű, hömpölygő szabadverseit (*Himnusz minden időben, Tűz, József Attila!*) idézik meg az olvasóban. Szentmártoni szabadverseit a szakaszokat tagoló fordított refrénes sorok szervezik. Egyrészt kijelölik a gondolati egységek határát, másrészt ritmust adnak a műveknek.

Halmi Tamás a *Ballada hétköznapi díszletekről* írt elemzése végén kritikaként megjegyzi, hogy „a kötet szerkezetére kiterjedő szigorra lesz szükség a jövőben, hogy a költészetében benne rejlő lehetőségeket meggyőző módon kibontsa.” Elmondhatjuk, Szentmártoni költészete mostanra végleg beérett. A jelen kötetre sikerült megteremteni a korábban hiányolt szerkezeti szigor, amely révén valóban meggyőző módon tud kibontakozni Szentmártoni lírájának sokszínűsége, erőteljes gondolatisága.

Ilyés Krisztinka

Milyen, amikor egy kislány öntudatlanul neveli fel a halált?

Nagymamákkal és természetfeletti erővel bíró öregasszonyokkal, virágos kertekkel és szobrokkal, ördögökkel és angyalokkal találkozhatunk szembe magunkat, ha kinyitjuk, olvasni kezdjük Kopriva Nikolett legutóbb megjelent, *Talán vagytok* című verseskötetét. A Mentor Könyvek Kiadó gondozásában megjelent verseskötetet nem érdemes egy lélegzetvételű olvasmányként tekinteni. A költő őszintesége, a világban szerzett tapasztalata tükröt tart szemünk elé. A világban zajló történetekből merítkeznek: nem fél kijelenteni és bemutatni – a gondolatokat és érzelmi impressziókat viszont nem egyszerű és letisztult képekben helyezi olvasói elé.

„Ez a háború könyve” – olvashatjuk rögtön a kötet fülszövegében. Valóban a háborúé és a bizonytalanságé, a halálé és a sötétségé – a verseket nemcsak a háború hangulata, hanem az otthonlanság érzése is átjárja, miközben a költőnő nagyon érzéki megoldásokkal figyelmet és méltó emléket állít nagymamáinak is. A két súlyos – mert lehúzó és deprimáló – téma nem akar ugyan különösebb kapcsolatot felmutatni egymással, mégis ott levítál mindkettőben a halál, a más- avagy a túlvilág atmoszférája. Az első, *még háború* című ciklusban a háború őrjöng és rombol: *másvilágivá* változtat helyszíneket és életeket. A *nagymamáim átváltozásai*ban a nagymamák lépnek át a part túlsó felére, egy másféle létformában.

Az bizonyos, hogy az orosz–ukrán háború egyre több szépirodalmi alkotásban megjelenik, de a kárpátaljai származású költő

új kötetében nem csupán megjelenít: kérdéseket tesz fel, ellentmond és tiltakozik. Hiszen milyen az, amikor egy szarvasbogarakat gyűjtő kislány akarja „öntudatlanul felnevelni a halált”? (*cso-da*) Hogyan lehetséges az, hogy bár „szól a légvédelmi sziréna, / már senki nem rohan pincébe”? Miért nem veszi észre senki „az utcán bolyongó angyalt”? (*még mindig sötét*) „Órákon keresztül / bámulta az utcasarkot, de / istent hiába kereste.” A *mész* című versben érezzük az emberiség megbotlását – milyen világban élünk, ha már Megváltónk sincs jelen, helyette viszont „az ördög ezer alakban / járkal közöttünk”?

A végérvényes kétségbeesések, az önmegkérdőjelezések közepette fordítunk át a nagymamákra emlékező sorokra, ahol rátalálunk a békére, a megbocsátásra – közben persze a sarokban figyel minket az idő, az elmúlás: „akkor még nem sejtettük, / hogy a kétezer-tizenkilences az utolsó / karácsonyunk” (*havazás*). A kötet ezen részében viszont a halálnak egy másik alakjával szembesülünk: a nagymamák figyelnek az angyalokra, hiszen „néhányik széles karimájú kalapban, / rongyos kabátban járja / az utcákat, országutakat, / a sárga tanyavilágot.” (*hiába kérdeztem*) A nagymamákhöz és a róluk szóló versek a gyerekkorunkat idézik: amikor még a generációk közötti távolságból fakadó különbözőségek sem tudták eltávolítani egymástól az értékeket. Az elmúlással való megbékélés viszont nem egyértelmű, az elengedés a képzelőerő szüleménye – a nagymamák egyszerre vannak jelen az *ittben* és a *másholban*: „talán magzat vagytok. / boszorkányok és angyalok / beszélnek hozzátok.”

A kötet utolsó ciklusa, a *papírváros* érdekes módon folytatja a két utat – kapunk újabb képeket a háborúról és a nagymamákról, öregasszonyokról. S talán mindhárom részre érvényes a kövé válás folyamata: a korszakainkat, a különböző időszakokat és helyszíneket, az emberek gondolatait, csalódottságait és boldogságait is magába szívhatja némelyik kőszobrunk. „A szoborrá válás kiemel az időből, nem enged végérvényesen elmúlni” – mondja maga a költőnő. Verseivel pedig ezt teszi ő is: kiemel az időből, és nem enged végérvényesen elmúlni.

Gerencsér Anna

Az aranyhárga és a piszkosszürke város

Őszintén bevallom, alapvetően minden verset némi gyanakvással szemlélek. Annyi pocsék verssel találkoztam az utóbbi időben, és annyi szabadversnek csúfolt, rosszul sikerült prózával, hogy elvesztettem az optimizmusomat. Tamási Orosz János *Ide kell születnie* című kötete azonban visszaadta azt a hitemet, hogy még ma is születhetnek kiemelkedő költemények. Mi több, úgy vélem, az ő verseiben megtestesül az az eszmény, amit annyian próbálnak – sikertelenül – elérni: az a nyelvi leleményesség, könnyed hullámlás, a szabálytalanságból is összeálló dallam, mely a szabadverset olyan sokoldalú és különleges műfajjá teszi.

Először – mivel ez a könnyebb – a versek formáját szeretném méltatni. Tamási Orosz János olyan magabiztossággal használja a költői eszközöket, hogy ismeretlenül is azonnal rájöttem volna, gyakorlott költővel, a szakma mesterével van dolgom. Verseiben semmi sem véletlen, semmi sem csupán „így sikerült” – de költészete ennek ellenére sem veszíti el könnyedségét és spontaneitását, nem válik erőltetetté, művivé.

A teljesség igénye nélkül szeretném kiemelni először szem-szívet gyönyörködtető költői képeit, mint például: „s szakadt az éjszaka homálya / mint átlátszó könnyű hálóing” vagy „de szárnya nem vet árnyat s nem verdes / úgy hogy majd tőle jó messze hegyek / dőljenek nagy robajjal hanyattvást / a megáradó emberszív előtt” vagy „fényeket temet az égbolt. Diófám estélyi / ruhája pompás, a csillagok áttört / ezüstje csillan a leveleken.”

**IDE KELL
SZÜLETNIE
IDE KELL**

Tamási Orosz János

Számos vers – például a *Madárka* és a *Röptető* – teljesen az ismétlésekre épül, de az ismétlés más versekben is megjelenik, és úgy fokozza a vers intenzitását, mint egyre gyorsuló körtánc. Vagy épp hipnotikus, mantraszerű hatást kelt, úgy vezet el a vers végén a csúcsponthoz, mint a *Karácsony délutánja Bécsben* című versben: „*láng-e a lélek, mondd, barátom, / láng-e a lélek, csak-ugyan!? / láng-e a lélek; láng-e, láng-e, / vagy fénye van csak; vagy füstje csak. / vagy halálunk vagy csak; Uram.*”

A legmeghatározóbb azonban az, hogy Tamási Orosz János verseinek ritmikája és szójátékai, illetve kreatív szóalkotásai tökéletes keretet adnak a versbe foglalt érzelmeknek és hangulatoknak. Ez a dallamosság és kreativitás tűnik fel először, ahogy például ezekben a sorokban: „*ha egyszer majd kétszer élünk / semmi nem marad semmiség / vércse voltál ma vércsepp vagy / egy kihúzott szög peremén*” vagy „*öled csendjeit el nem érhetem / s nem élhetem meg soha viharait / izzó éjfény enyém már csak ez / fényszórót be a gázpedált padlóig*”.

Nem akarom azonban azt a benyomást kelteni, hogy ezek a versek csupán formájuk miatt lennének nagyszerűek, mert, bár az is lenyűgöző, a mély és különleges tartalom az, amiért nemcsak rövid távú szórakozást jelentenek, de hosszú távon is az olvasóval maradnak.

A felületes olvasó számára a versek viszonylag vegyesek: versben megörökített pillanatképek, portrék, szerelmes költemények, jó barátoktól búcsúzó és filozofikus versek váltják egymást. Van azonban két szál, amely az egész kötetten végighúzódik, két meghatározó téma, amely szinte minden versben ott van, vagy kimondva, vagy a háttérben.

Az első a veszteség. Az ifjúság és ifjúkori álmok elvesztése („*az ifjúság mint ólommadár ül / szívemen ül nem repül már ül csak / figyel vár nem érti de tudja sejti sorsát*”); ép elménk, önmagunk elvesztése („*aki / kóválygó lidérceket szelídítget / magához / aki / árnyékként tántorog / tárgyai emlékei között / aki / néha sír néha üvölt / és néha mesél*”); az otthon és az értékek elvesztése („*s csak itt van / jussa a reménynek: hogy higgyem, / lesz még kontinens,*

nevére / büszke, mert nem járhatja le / sok száraz szővirág”). Végül pedig, sok versben visszatérő témaként: az élet és az emberi méltóság elvesztése.

Tamási Orosz János sok kedves baráttól, nagy művésztől búcsúzik ebben a kötetben, és különös hangsúlyt helyez a méltóságteljes halál, a kényszerű – ám nem szükségszerűen keserű – búcsú témájára. Verseinek tárgyaként vagy címzettjeként megjelenik többek között Polcz Alaine, Antal Magdolna, Tompos Kátya, Szőcs Géza, Juhász Ferenc, Gátfalvi István, ám több másik, nem névre szóló vers is foglalkozik ezzel a kérdéssel. Nehéz téma ez, melyről súlya miatt különösen nehéz akár jót, akár újat írni, de Tamási Orosz János mély őszintesége, érzékenysége és alázata a legridegebb és legcinikusabb olvasó lelkéig is elér az olyan sorok révén, mint például: *„levette válladról Isten a csoda terheit / levette szívedről a tűnődés türelmét / hogy meghalhass itt alant a földön és / elmondhassa fész tu fész – köszönöm”* vagy *„már százezer éve, hogy odaát hallgat; / s még ma is fekszem, fekszem ott; / egyenletes, nyugodt, csöndes légzését / hallgatva csöndjének. és – hallgatok.”*

A második visszatérő téma a kontraszt. A fény és a homály kontrasztja, a remény és a kétségbeesés, a test és a lélek. Az *Így vagyunk a városban* című vers kezdetén például így jelenik meg: *„a város amelyben élek / aransárga / de / van egy barátom / neki piszkosszürke / a barátomnak tegnap / bánata volt / a hetvennégyes busz / a dohány-utcában / eltrafált egy szürke zsigulit / ebből kifolyt egy hapsi / abból meg egy csomó vér”*. Az aransárga város képe több versben is visszatér: ez a nosztalgikus emlékek aransárgája, a reménybeli jövő, az elképzelt ideálok, a talán sosemvolt boldogság aransárgája. De, ami számomra ennek a képnek a legfőbb üzenete: az aransárga városban élni választás kérdése. Ott van mellette a kontraszt, a piszkosszürke város: a mocskok, reménytelenség, unalom, feladott álmok és elvesztett értékek helye, és mindenkinek saját döntése és felelőssége, hogy melyik várost választja, hogyan tekint az életére, és hogyan éli.

Talán a legpontosabban ezt a *Vízjelek* című vers fejezi ki: „*Minden nap írni, ha nincs kinek, oly / ostoba, mint amennyire elvárható. Mert / hasztalan írni, ha nincs mondanivaló. / Hasztalan élni, ha csak élésre vagy jó.*” Hasonló gondolat ez Hamvas Béla filozófiájához, aki szerint minden emberrel vele születik a tudás, hogy az élet csak akkor ér bármit is, ha feláldozzuk valamiért. Az élet önmagában: semmi. Többre van szükség, művészetre, mely értelmet ad a megmagyarázhatatlannak is, szerelemre és hűségre, elvekre és célokra. Tamási Orosz János verseiben a céltalan és értelmetlen élet kerül ellentétbe azzal, mikor az ember küzd, jobbra, többre törekszik. Azzal a kérdéssel szembesíti az olvasót, hogy mi ad értelmet az ő életének, mit tesz ő azért, hogy a városa aranyárga, ne pedig piszkosszürke legyen.

Tamási Orosz János sorai megérintenek, megindítanak, meg ráznak. Olyan érzés olvasni őket, mint egy vízesés alatt állni, ahol súlyos hullámokban zuhog le mások élete. Idegen érzések, színek, illatok ömlenek a sorok közül, elborítják az olvasót, átítatják a vers hangulatával. Végül pedig tükröt tartanak elé, melyben másképp láthatja önmagát és az életét, viszontláthatja a saját küzdelmeit és hiányosságait, de egyben lehetőségeit és értékeit is.

Tamási Orosz János *Ide kell születnie* című kötete a költő már így is jelentős életművének méltó folytatása. Versei többé teszik az olvasó életét, ennél jobbat pedig nem igazán tudok mondani egy kötetről. Hálás vagyok, hogy olvashattam, és jó szívvel ajánlom minden olvasónak.

Juhász Kristóf

Hangok útonjáróknak

Tűnődés Kobza Vajk *Csillanás* című lemezéről

Kobza Vajk albumairól többször és több fórumon volt már alkalmam írni, s bátran állítom: ez nemcsak az én hallatlan szerencsém, hanem minden olyan emberé, aki napjaink mindent elöntő zajdömpingjében valódi hangokból álló, igazi zenét akar hallani. Lehetne most hosszan elemezni ezt a manapság merőben szokatlan muzsikát, lehetne sorolni a mindent kényszeresen fölcímkező,

„kartotékadatoló” korunkban a fáradt szellemünket csiklandozó jelzőket, hogy világzene, meg régizene, meg orientális, dzsesz-szes, akusztikus, instrumentális, improvizatív – ám javasolom, tűnődjünk el inkább Kobza Vajk és kiváló zenésztársai albuma kapcsán bizonyos alapkérdésekről. Ugyanis a lemezen hallható muzsika nemcsak a korszerű pop-„kultúra” és mainstream öncélú örvényéhez mértén képvisel vállaltan egyfajta végállapotot, de még a valóban igényes zenék szintúgy megszámlálhatatlan sokaságában is afféle világok közti kapu, vagy nyugvópont, akár az egzotikus légköri jelenségek közt sokat emlegetett hurrikán szeme.

Töprengésünket egy mindenki számára nyilvánvaló tény realizálásával kell kezdenünk, mely épp annyira magától értetődő, mint amennyire napjaink tudománya és közbeszéde tökéletesen figyelmen kívül hagyja: tudniillik az ismert emberi történelem és kultúrtörténet – a mából nézve – legjelentősebb korszakhatárának kijelölésével. Van ugyanis elektromosság előtti és elekt-

romosság utáni kor (a túlfejlett agyú posztmoderne és monitorfejű üldögélők majd elkeresztelik pre- és posztelektronikus korszaknak, vagy mittudomén minek). E korszakhatár jelentősége jóval radikálisabb bármely sűrűn emlegetetténél, beszéljünk bár Róma bukásáról, a reneszánszról, a nagy földrajzi felfedezések vagy épp a forradalmak koráról, netán az úgynevezett szexuális forradaloméről. Aki közös – emberi – történetünket reálisan akarja látni, annak tisztában kell lennie azzal, hogy az általunk ismert világ leggyökeresebben az elektromosság térhódításával változott meg. Ráadásul történelmünk egészéhez képest megdöbbenően új fejleményről beszélünk: az emberiség évezredekkel élte le, s hozta létre máig csodálatra és döbbenetre méltó alkotásait anélkül, hogy egyetlen konnektor is árválkodott volna a falban, amibe be lehet dugni a fűtőgép, a fűtőtest, a hajszárító, a villamosszék vagy a kávéfőző villásdugóját. Ez a kényelmi állapot gyakorlatilag történelmünk legutóbbi száz évében vált elterjedtté (és még ezen állításom is könnyen vitathatná pár milliárd nincstelen afrikai vagy ázsiai földműves). Magyarán szólva a történelmünk, civilizációnk, kultúránk legismertebb és legfigyelemreméltóbb manifesztumai vagy pusztán emberi-állati erővel, vagy mechanikus szerkezetek segítségével jöttek létre a templomi freskóktól a lovagvárokon és katedrálisokon át az óceánjáró hajókig. Az emberi történelem döntő része elektromosság nélkül történt. Miért fontos ezt a tényt ilyen hosszasan és részletesen hangsúlyozni Kobza Vajk zenéje kapcsán?

Mert ezen a lemezen olyan zenét hallunk, amelyet az emberiség több ezer éve alatt bármikor hallhattunk, csak éppen előben. Ez a fajta zene több ezer éve létezik, ellentétben azokkal a zenékkel, amiket az emberiség legnagyobb része manapság hallgat. Amiket ma a többség hallgat, azok a történelem nagy részében a legnagyobb akarattal sem létezhettek volna, hiszen nem léteztek szintetizált hangok, sem elektronikus távközlés, sem sokszorosítás.

Ha meghallgatjuk a *Csillanás* című albumot, akkor azt fogjuk hallani, ahogyan az emberi lények a történelem kilencven (vagy

kilencvenöt, vagy kilencvenkilenc?) százalékában muzsikáltak. Természetesen – ez egyszerű, paraszti ésszel belátható – minden korban volt háttérzene, funkcionális zene, szórakoztató zene, tánczene, munkadal, harci dal. Gyakorlatilag az összes olyan zsáner létezett, ami ma is, hisz az embernek mindig volt igénye dallamok és ritmusok segítségével dolgozni, szerelmeskedni, csatába indulni, áldani vagy átkozódni, hálát adni vagy keseregni, netán megpihenni. A zene mindig volt, és mindig áthatotta az emberek mindennapjait, legfőljebb az elektromosság előtti korban a mai értelemben vett „háttérzene” többségét a mindenkori zenehallgató saját szájú dalolása, dúdolása, füttyörészése jelentette.

Képzeljünk el egy útonjáró embert vagy embercsoportot bármelyik kultúrkorszakunkban az őskortól napjainkig (mert manapság is vannak még vidékek – s a vele készült interjúkból tudjuk, hogy Kobza Vajk is tévedt már olyan környékre hangszerével –, ahol konnektort bizony hiába keresünk). Az útonjáró zarándok, kereskedő, csavargó, vitéz vagy vándor napokig-hetekig kóborol a rengeteg erdőben vagy a végtelen sivatagban, emberi szót nem hall, csak a természet hangjait, amik hol idilliek, hol vérfa-gyasztóak. Ha van is nála valami instrumentum, elővenni nem meri: bármikor kitépheti kezéből az útonálló haramia, a vihar vagy valami zsákmányleső fenevad. Dúdolgat-dalolászik hát magában napokig-hetekig, s reméli, hogy hamarosan biztonságba ér: olyan helyre ahol emberek vannak, ahol tűz mellett melegítheti meg ételét és fáradt tagjait. És mit ád Isten: tényleg elér egy vendégfogadóba, egy oázisba, egy kegyes szívű törzsfőnök sátrába vagy egy szent életű remete barlangjába. Ott megpihenhet, és előveheti hangszerét. És tegyük föl, hogy abban a fogadóban, oázisban, sátorban vagy barlangban mások is vannak, akik szintén elővették már hangszereik. És ezek az útonjárók, ezek az arra tévedtek, e kóborlók akkor muzsikálni kezdenek. Muzsikálnak, mert ezzel ünneplik azt, hogy még élnek, s hogy megpihenhetnek útjuk során.

Ilyen ihletett gondolataink támadhatnak a *Csillanást*, Kobza Vajk nyolcadik stúdióalbumát hallgatva – muzsikus-zene-

szerzőnk igen termékeny, mert ezen kívül összesen 21 hangzóanyagon láthatjuk a nevét. Ahogy ő maga fogalmazta: régizenét művelő, népzenét kedvelő családban nőtt föl, zongorán kezdett tanulni, majd hamar kézbe vette a pengetős kobozt, a históriás énekmondók hangszerét, de később inkább olyan instrumentumot keresett, amivel jobban ki tud bontakozni, így találta s tanulta meg használni kalandos utakon (2006 és 2007 között hónapokig járta Törökországot) az údot, azaz arab vagy mór lantot, az európai lantok őseit. Azt a zenetörténeti-kultúrtörténeti megismerési utat, amit Kobza Vajk bejárta, koncertjein a közönség is bejárhatja vele: az iráni, örmény, török dallamoktól a mediterrán reneszánsz világon át a mai lantszerzők dalaiig és természetesen a saját szerzeményekig tart a vándorút. És mivel számos muzsikussal dolgozik együtt a legszélesebb palettán a dzsessztől a metálig, kialakította a szólóalbumain is hallható, csak rá jellemző, egyedi világot, melyben a keleti vagy épp hazai (nép)zenei gyökök nem különülnek el élesen. Hanem hol összefonódnak egy sejtelmes atmoszférában, mint a *Csillanás* album *Érintkezések* tételében is, melyben Fatou Gozlan bolgár kavalja viszi a prímet. Hol pedig elő-előtűnnek egyedi zamatukkal, mint a *Virágok vetélkedésében*, ami egy igen régi műforma sokadik színeváltozása: a középkori virágköltészet s a külön műfajt képviselő vetekedő ének fonódott össze a latin vágáns dalköltészetben, majd formálódott a századok során szinte minden tájegységi gyűjtésünkben fellelhető népi balladává. Hogy Kobza Vajk mindeme stílárís jegyeket szintetizáló hangulati értelmezésében hová is lehetne sorolni a *Virágok vetélkedését*, annak megfejtése a jövő zenetörténészeire vár, a dal atmoszférája mindenestre egyszerre fájdalmasan szép s fölkavaró. Afféle kulturális híd ez a lemez Nyugat és Kelet között: éppúgy szól rajta hegedű, kaval és basszusfúvolya, mint perzsa szantúr (afféle ős-cimbalomnak is tekinthetjük), meg egy regiment egzotikus ütőhangszer. És akkor még nem beszéltünk az olyan dalokról, mint a *Kossuth Ada Kalehben* (többek szerint ez a sziget szerepel Jókai *Az arany emberében*) vagy a *Bégo Mustafa lebegő kertjei* (ő vitte csónakjával az osztrákok

elől menekülő Kossuthot a szigetre 1849-ben). Mintha filmzenét hallgatnánk képzeletünk belső filmjéhez. A sok, több száz éves zenei impulzus mindent átható időtlenségben olvad össze. Kobza Vajkon s a már említett Fatou Gozlanon kívül játékaival gazdagítja még a lemezt Bakai Márton, Burns Kati, Cziráki Melinda, Major Balázs, Murányi Norbert és Pengő Csaba.

A hangzás így bizony jó sűrű, de zseniális arányérzékkel kevert, ízes, meleg. Olyasféle zene ez, amit a napi hajszában megfáradva, pihenésre vágyva kezdünk hallgatni, aztán egyre jobban elmélyedünk e végtelenül sokszínű és árnyalatú hangszóttas részleteiben.

Kégl Ildikó

„Még meg se virradt már alkonyul”

Fecske Csaba múltba merengő poézise a valós világ és a látomásos, álomszerű víziók elemeinek megkapó ötvözete, ez az atmoszféra jellemzi legújabb – *Őszi napozás* című – kötetének opusait is, melyben a létösszegzés irodalmi színrevitele zajlik. A kötetben verssé épülnek Fecske poétikai-ontológiai eltöprengései, miközben megtapasztaljuk, búcsúzásának stációit hogyan avatja egyetemessé egy alanyi költő. Az *Őszi napozás* mélyről feltörő valomáslíra, megvallása egy életnek.

Az *Őszi napozás* tudatos törekvés a létösszegzésre, mely során a költő poétikai, esztétikai és ontológiai aspektusból közelít az egzisztenciális fenyegetettség kérdésköréhez, miközben az öregség problematikáját, a test romlásának folyamatát is tematizálja. A kötet nyolcvan opusa ahhoz a kérdéshez is közelebb viszi az olvasót, hogy lehetséges-e a nyelv segítségével leírni a lét komplexitását, belső világunk rezdüléseit, a közvetlen megtapasztaláson túli szférát. Az *Őszi napozás* öt szabályos ciklusba — *Felületképzés*, *Óvatlan évek*, *Helykereső*, *Kerti party*, *Őszi napozás* — rendezi a búcsúra készülődés stációit.

Fecske Csaba értékvilágát, sokirányú érdeklődését tükrözi az egyetemes és a magyar irodalmat gazdagító elődökről való megemlékezés, melyre mindjárt az első ciklusban megannyi példát láthatunk. A *Felületképzés* szövegkorpuszaiban, hol vendégszövegként, hol egy-egy ismert vers parafrázisaként köszönnek vissza a klasszi-

kus opusok: József Attila (*Óda/ Piinkösdi rózsá*), (Házám/ Záróra), Petőfi (*Szeptember végén/ Kerti Party*), Babits (*Esti kérdés/ Est-kísértés*), Csokonai (*A reményhez/ Kótyagosan*). A meditatív, az élet értelmére rákérdező *Est-kísértés* Babits *Esti kérdéséhez* hasonlóan a halálhívást és az életperspektívát ütközteti: „*fölötted az ég tátogó halszáj / elnyel végül de addig tartsd magad / amíg e világ használója vagy.*” Az időhöz való sajátos viszony, az időérzékenység Fecske Csaba versuniverzumának fundamentuma, nem meglepő, hogy a létfilozófiai kérdéseket sűrítő elégikus-meditatív *Esti kérdés* a számvetésre készülő költőt reflektálásra készítette. Fecske, miközben az élet körforgását, az emberi mulandóságot, s egyáltalán a lét diszszonanciáját szövegezi meg, saját nyelvi regisztereit megszólaltatva válaszol a forráskölteményt szervező főbb motívumokra (égi dajka, bársonyos lepel), s természeti képekkel átpoetizálva beszél az elmúlásról. A vers zárata már nem pusztán témafelvetésben és intonációban, de a fűszál-szimbolika megidézésével közvetlen is reflektál a forrásműre: „*nézd ezt a remegő kis fűszálát / egy hét se kell talán és leszárad / elszárad de tavasszal újra nő.*”

Fontos darabjai a ciklusnak az elhunyt feleséghez írt költemények, melyek egy része gyászvers, másik hányada inkább a házasság nehézségeit, egy kapcsolat zátonyra futását tematizálja. A házassághoz és a házastárshoz való megszenvedett ragaszkodás stációit emeli lírai élménnyé Fecske Csaba, ami azért meglepő, mert új szint hoz ebbe a – nagy amplitúdókat nélkülöző – költészetbe. Mindazonáltal harmonikusan (és okságát tekintve érthető módon) ágyazta be ezt a tematikát az *Őszi napozás* nagy számvető versei közé a költő, aki ezeken a szöveghelyeken úgy vall házasságának kudarcáról, amely még a Fecske-életművet figyelemmel kíséző olvasókat is meglepheti. „*már félúton / zátonyra futott hajónk holott siring tartó / utazást reméltünk*” (*Hajótörés*), „*utólag mindegy már melyikünk volt / aki a másikban valamit összetört*” (*Nem tudom*). Vagy a rezignált intonációt felváltó ironikus nyitánya az *Óvatlan éveknek*: „*negyvenöt évig élt boldog házasságban / mondta a pap amin meglepődtem / ezt jó lett volna tudni korábban is / biztosan nagyon jó boldognak lenni.*” Ebben a temetési szertartást megidéző kontextusban katartikus erő-

vel hat a fecskei irónia, s a rezignált hang, amellyel a kívülálló szemzőgéből beszél az elvesztegetett boldogságról, a visszahozhatatlan, kijavíthatatlan múltrol. A szerelem szépségét és teljességét, a férfinnő kapcsolat misztériumát roncsoló gesztus olyan intenzív, hogy azt érezzük, szerelmes verseit is magánytapasztalata feszíti szét. Ezek a meglehetősen sajátos szólamú opusok külön kategóriát képeznek a kortársi szerelmi lírában, dísztelenségükkel, alulstilizáltságukkal Petri György hangját idézik. Keresztury Tibor Petri szerelmes versei kapcsán alkotja meg a *nem hagyományos szerelmes vers* kategóriát, s ezt a csoportképzést arra alapozza, hogy a szerelmi líra hagyományos jelentéstartalmát radikálisan átértelmezi a költő. „*Petri költészete kerüli a hagyományos líraiságot, az emelkedett hangnemet, a poétikus hanghordozást*”. Az Örökhétfő ilyen típusú verseire reflektálva írja, hogy „*A szentimentális-romantikus, vágyakozó költő közhelyes szerepét ezzel az ironikus, de az adott kapcsolati helyzetet érteni és elemezni igyekvő nézőponttal váltja ki Petri. Ebben a kontextusban a házasság például nem valamiféle mitikus, sorsszerű esemény, nem ajándék, pláne nem csoda, hanem praktikus döntés eredménye.*” Fecske Csaba kései lírájának ún. nem hagyományos szerelmes versei hasonló hangon és hasonló igénnyel szólalnak meg.

Mindemellett korábbi (javarészt plátói) kamaszkori szerelmek töltik meg a kötet ezen második egységét. Női arcokat, melleket, combokat formál az emlékezés, érintéseket vizionál, és elmaradt csókokról beszél (*Nem történt semmi*), miközben romantikus eseménytöredékeket – sétákat, csónakázást – idéz meg. Láthatjuk, hogy mint annyiszor, ebben a második – *Óvatlan évek* – ciklusban is az időt akarja megkötni a szerző költői eszköztárának kellékeivel.

A harmadik, *Helykereső* ciklus *Akit halálodig szerettél* című darabja a költő nagyanyjának alakját idézi meg, s azért is érdemes kiemelni, mert miközben felmenőjéhez szól, szakrális motívumai árulkodnak a szerző Istenhez való viszonyáról is. Fecske Csaba biblikus versei köznapiak, úgy artikulálódik bennük a keresztény hit, hogy az emelkedettség egyetlen akkordját sem halljuk ki belőle: „*vajon az Isten akit / halálodig szerettél és annyiszor próbára tett / beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket.*” A szerző

versbeszédében meglehetősen gyakran emlegeti a Teremtőt, feltűnő azonban, hogy több szöveghelyen egyenrangúnak tekinti teremtményével. Ez a biblikus motívumokra erősen építkező — ugyanakkor azt minden pátosztól megfosztó — versnyelv elemi erővel mutat rá a költő létszemléletének illúziótlanságára.

A Fecske Csaba-i versuniverzum fundamentumai — a rezignált szólam, a sajátos emlékezőtechnika, az időcentrikus látásmód — szépen építik ezt a verseskötetet is, miképp a teljes életművet. A számvetés, az egzisztenciális fenyegetettség hívja életre az *Ahol ott vagy* című költeményt is, a harmadik, *Helykereső* ciklus egyik legsikerültebb darabját. „*szép lassan beesteledem/ lapockáim csonka szárnyak/ álmodják csak a röptömet/ örömét a szárnyalásnak.*” Szövegkorpuszaiban minden eddiginél markánsabban jelenik meg a költő versvilágának alappilléreként meghatározható, elmúlástudatból táplálkozó beszédmód. Javarészt a betegség, a test elhasználódása, a halálközelség irodalmi színrevitele zajlik a kötet nyolcvan poémájában, a mindenkori ént alakító események hiteles, rezignált ábrázolásával. Egyszerre szakrális és profán hangon megszólaló versei úgy emlékeznek múltbeli eseményekre, hogy azokat a jelen egy sajátos látószögéből monitorozza a költő. Fecske Csaba énreprezentációs technikájának fundamentuma, hogy miközben régi emlékeit feltárja és visszaidézi, megpróbálja újraélni, adott esetben újrakonstruálni azokat, derűs nosztalgiával, intenzív vágyképzettel. Egyik legszebb példa erre a visszaemlékező felnőtt nosztalgikus hangján megszólaló *Gyerekkor*, az *Őszi napozás* cikluscímmel jelölt panelből: „*doromboló macska a gyerekkor / mígnem hirtelen kapja magát/ fölszalad a padlásra egerészni / aztán várhatod hogy visszajöjjön.*” Fecske Csaba gyermekkori élményei költészetének elapadhatatlan forrásaként szolgálnak. Emlékezése horizontján újra és újra feltűnik a szeretett táj, eszmélésének helyszíne, a Bódva-völgyi Szögliget, s verseiben megragadható az a szeretetteljes elmélyültség, amellyel viszonyul hozzá. Ahogyan a kötet utószavát jegyző Jánosi Zoltán írja: „*Az idő és az ember, a jelen és a múlt törvényeivel való viaskodás ekként a művek meghatározó szellemi küzdelmét adja.*” „*visszaszerezni meg gondolatlanul / ami egyszer már volt nagyon*” (Öreghang), „*mint*

sárban elakadt szekér időzik bennem a múlt” (Holnap is jövők), „gazdáikat keresik a tavalyi lábnymok” (Ha már nem vagy itt), „aszalt gyümölcsként édesül a múlt” (Nagy ár).

Az *Őszi napozás* megannyi szöveghelye mutatja, hogy ez a múltba révedő hang milyen nagy szervezőerő Fecske költészetében. Utóbbi idézet emblemikus példája a múltbeli eseményekhez való nosztalgikus odafordulásnak, itt ragadhatjuk meg leginkább, hogy az emlékeket megszépítő idő milyen meghatározó motívuma ennek a poézisnek. Érdemes elidőzni az utolsó előtti versciklus – *Kerti party* – Nagy ár című versének alábbi szöveghelyén: *„időnk fut mint agár elől a nyúl / láttad már hogy bucskázik fel szegény / még meg se virradt már alkonyul.”* Fecske Csaba emlékezőtechnikája és halálfunkciójának kulminál ebben a néhány sorban, ami nem pusztán az idő múlásának kétségbeejtő sebességét, de létünk semmibe hullását (felbucskázását) is intenzív képekkel ábrázolja. *„Az időnek a mérge beleette magát a filozófiánkba, a művészetünkbe, a napi beszédbe”* – írja Csáth Géza *A sebészben*, az idő múlását katartikus erővel tematizáló novellában –, majd kifejti, hogy *„Schopenhauer megírta a Welt als Wille und Vorstellungot, Shakespeare a lenni vagy nem lenni-t. Az időnek köszönhetjük az V. szimfóniát is, a Beethoven sorsszimfóniáját – amelynek haláltáncszerű témájában a másodpercek kérlelhetetlen egymás után való lepergését halljuk.”* Fecske Csaba hivatkozott versrészlete az V. szimfóniához hasonló drámai erővel idézi meg az idő múlásának sebességét. Eltöprengésre érdemes, ahogyan egy vadászati jelenettel – az agarászattal – ábrázolja a költő az idő feltartóztatathatlan múlását: a nyulat kergető agár futása itt nem pusztán a múltó idő, de egyben a halál szimbóluma is. Az itt megképződő halálfunkció kulcsmotívuma ennek a poézisnek, érvényes a kötetegészre, s a teljes életműre.

A verseskötet, s egyben az utolsó ciklus címadója az *Őszi napozás*, mely klasszikus évszak-toposzokkal teremti meg a párhuzamot az emberi lét és a nyár (el)múlása között, miközben a költő létérzékelését is ábrázolja: *„lezuhan szemhéjam zsalugáttere elbóbiskolok / magára hagyom az időt mi dolgom vele / aszalódom tovább ha már olyan készségesen süt a nap.”* Érdemes lehet az asza-

lódás – mint a versszöveg egyik kulcsmotívuma – jelentésrétegeire kitekinteni: az aszalási eljárás során összetöppedés, a testtömeg nagy részének, víztartalmának elvesztése zajlik, ami szépen rímél az öregedő test képi megjelenítésére. Az elmúlástudat igen erős szövegszervező erőként van jelen a versben, miközben megmutatkozik a Fecske-szövegekre jellemző csattanószerű zárlat is.

A kötet utolsó verse a 74.-*RE* című opus, melyben a költő önmagát köszönti, s nem nehéz észrevenni az analógiát a szerző által különösen tisztelt József Attila Születésnapomra című költeményével, mely nemcsak verselés, tematika, és szövegtördelés, de – a fanyar humort, az ironiát, a hetyke dacot megszólaltató – stílus tekintetében is megidézi a klasszikust. Az életével számot vető költőember a versforma rokonságát is fontosnak tartja:

*„Mert nem voltam más, mint béna,
holdfényzabáló poéta,
szegény-
legény.”*

Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy adott költemény nemcsak e párhuzamosságok okán válik a ciklus egyik legsikerültebb darabjává, mint inkább a jellegzetes fecskei hangvétel miatt, amellyel az elmúlástapasztalatot közvetíti a szerző. Miközben a lélek (és persze a test) fájdalomának nyelvével ír a költő végső kérdésekről, súlyos veszteségekről, kései lírájának e darabjában intenzív és szembesítő önfeltárást is végez. A 74. születésnapra írt számvető költemény talán épp az illúziótlansága okán válik drámai erejű vallomássá, amit a pátoszmentes, ugyanakkor tragizáló hangnem teremt meg. Fecske Csaba annak ellenére sem süllyed bele semmiféle szentimentalizmusba, hogy egyfolytában nosztalgiazik. Betegségéről, a test elhasználódásáról, s magáról a halálról is végtelenül tárgyilagosan beszél, mintha ezzel az objektív előadásmóddal eltávolítaná magától a jelent, annak minden nyűgével. A vers harmadik versszakában a béna kifejezés direkt utalás az 1991-ben bekövetkezett balesetére, melynek következtében testi rokkanttá vált az akkor negyvenkét eszten-

dős költő). Cioran szerint „*A szenvedésnek egyetlen célja, egyetlen értelme van: felnyitja az ember szemét, felajzza szellemét, elősegíti a megismerést. »Szenvedett, tehát megértett«, mindössze ennyit mondhatunk arról, aki beteg volt, akit igazságtalanság ért, avagy a szerencsétlenség bármilyen formája*” – mutat rá a francia–román filozófus. Búcsúzó, a teljes életutat átfogó kíméletlen és őszinte önfeltárás ez a vers, kései lírájának meghatározó darabja.

Szólnunk kell a Fecske Csaba-i fanyar humorról és szatirikus ábrázolásról is, mely adott kötet *Mesekő, Feliületképzés, Gyorsaság* című darabjaiban kulminál, de még a létösszegző versekben is sajátosan artikulálódik. Életperspektívát és halálhívást egyszerre ötvöző költészetének felfejtése közben megtapasztalhatjuk, micsonda teremtmény erővel bír az elszenvedett veszteség, fájdalom, hiány. Egyedivé alakítja megszólalásait az emberfeletti türelem és alázat – személyiségének alapvonása –, mellyel életének sorcsapásait (betegségét) viseli, értelmezi, rögzíti, majd egyetemessé avatja. „Szenvedett, tehát megértett” – alkalmazhatjuk a ciorani tételt az életműre, s a kötetegészre, mely adott szöveghelyeken kerül legintenzívebben kifejezésre. Alanyi költészetében mikrostruktúrákat rögzít, csendes, monoton hétköznapi eseményeket ábrázol és értelmez, miközben átszűri magán a világot, s a lét komplexitását integrálja verseibe. Stílusjegyeinek és motívumkészletének vizsgálata során elmondhatjuk, hogy adott kötetben is szembeötlő az ingerintenzív képalkotás, az érzékszervekre erősen ható benyomások rögzítése. Ebben az impresszionista stílusjegyekből épülő versnyelvben az inger bár elsősorban a látásra és a szaglásra koncentrálódik – mind az öt érzékszerv irányából hat.

Miképp a gyerek- és fiatalkori élmények nosztalgikus megidézése, úgy a haláltematika is kezdetektől jellemzi ezt a költészetet, az *Őszi napozás* azonban tudatos búcsúra készülődése a hetvenhat esztendő költőnek. Tematizálja az emberi test romlásának folyamatát, a testi és lelki fájdalmak megélését, és megszövegezi a veszteséget, a házastárs elvesztése miatti gyászt. Miközben verssé épülnek az emlékek, a múlt alakjai népesítik be a ciklust: az édesanya (*Vallomás, Gyerekkor*), a nagymama (*Akit halálig szeretttél*),

az édesapa (*Mint a füst*), a nagypapa (*Örökség, Ritka vendég*) alakját is megidézi a költő. Láthatjuk, milyen szerves része ennek a költészetnek a múltban való megkapaszkodás. S hogy milyen szerepe van az énmegőrzés szempontjából az emlékeknek, arra Kundera olyan válaszlehetőséget kínál, amely harmonikusan beilleszthető Fecske Csaba életművébe. *„A múltunkra emlékezni, magunkkal hordozni talán előfeltétele, hogy sértetlenül őrizzük meg éniünket”* – írja a cseh író, költő, esszéista, aki teljes életművében a lét és a tudat viszonyán elmélkedett, így folytatva: *„Hogy ez az én el ne csökevényesedjen, dússága megmaradjon, ápolgatni kell az emlékeket, mint a cserepes növényt, ehhez pedig elengedhetetlen a kapcsolattartás a múlt tanúival, vagyis a barátokkal. Ők a tükrünk, az emlékezetünk; nem várunk el tőlük mást, mint hogy néhanapján felfényezzék ezt a tükröt, és mi nézegethessük benne magunkat.”*

Mérhetetlenül távol áll ettől a költészettől a szentimentalizmus minden formája: a költő nem alkalmaz romantikus kliséket, nem eufemizálja a szenvedést, megrendülés nélkül beszél a halál elkerülhetetlenségéről. Ez a versnyelv, amellyel Fecske a halált tematizálja, egyedi vonásokkal ruházza fel az egyébként gazdag magyar elmúláslírát. A Fecske Csaba-i búcsú lírai megfogalmazásában a szembenézés őszintesége és illúziótlansága teremti meg az alapot, de a kétely, az ironia is autentikusan jelenik meg ebben a versvilágban. A ciklus nyolcvan verse maga az átpoetizált haláltudat, mely szinte kivétel nélkül szabadvers formában íródott. Szövegtanilag fontos jellemzője a kötetnek, hogy a szerző ezúttal sem tagolja írásjelekkel verseit, a központosítás elhagyása – csekély kivétellel (*A Nap még füstölög... W. S. BÁ, A 74.-RE*) – következetesen végigvonul a ciklusokon.

Az *Őszi napozás* versei a múltba fordulást, az emlékezés mennyi változatát tematizálják sajátos időszemlélettel, ontológiai érvényességgel, esztétikailag maradandóan, miközben a hetvenhat éves költő létmegvallását is színre viszik.

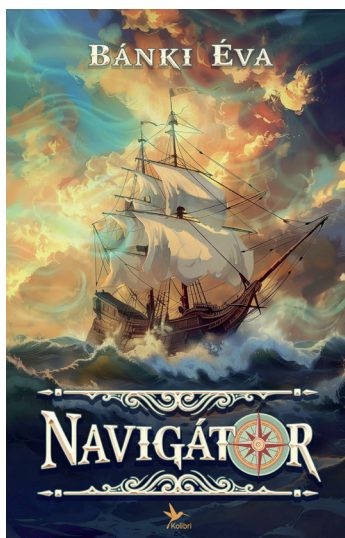
Gulisia Tímea

Mint akiknek nincs mit veszteniük

2024-ben a Kolibri Kiadónál jelent meg Bánki Éva *Navigátor* című ifjúsági regénye. Az első portugál felfedezőutak idején játszódik, hősei az Alencarok, egy navigátorcsalád három nemzedéke.

A krónikák a hajóskapitányok nevét jegyzik, a navigátoroké gyakran feledésbe merül. Pedig ők mutatják az irányt a szeszélyes vizeken, ahol néha bálnák úszkálnak a hajó körül, máskor sellőket vélnek látni. A karavellákat megtépázó viharok mellett a belső ellenség is pusztít, a C-vitamin hiány miatt skorbut szedi áldozatait. A legénység jelentős része odavész, otthon maradt családtagjaik azt sem tudják, hol vetették őket a tengerbe. A matróznak szegődő, általában szegény családból származó fiúk fele nem tér vissza első útjáról. Mindezt vállalva vágnak neki az ismeretlennek, mint akiknek nincs mit veszteniük. Pedig van, aki várandós feleséget hagy otthon, s a gyerek talán sosem láthatja az apját.

A regény mindhárom férfi főszereplőjét Perónak hívják. „Az első Pero színesnek látta a szeleket. Az ő fia elvesztette a szeleket. Az ő fiát pedig Indiáig vitték a színes szelek” – olvasható a könyv hátlapján. A színes szelek természetfeletti motívuma meseszerűvé teszi az eseményeket. A navigátorok mélyen, nem evilági módon kötődnek a tengerhez, szinte már nem földi, hanem vízi élőlények. „Aki leszogálta az idejét hajósinasként, annak a máját, gyomrát, gerincét, állmait, minden érzékszervét az óceán irányítja. Különös tengeri állat lesz, aki a tengeren él, ott keresi a kenyerét, de csak a szárazföldön érezheti magát biztonságban. Ha egyszer hazajut, a hullámokról ál-

modik.” Aki egyszer beszívta a tenger sós illatát, sosem szabadul, teste a hullámok ütemére ring. A tengerész Miatyánkkal kezdi a napot, és úgy hiszi, a Mennyország a nagy víz túloldalán van.

Képet kapunk a korabeli társadalomról is, a matrózok szegényes házáitól a királyi palotákig. Megismerjük a portugál néplelket, hitvilágot, nemzeti büszkeséget. Egy különös népet, akik hívő keresztények, ám vérükben muszlim vér is csörgedez. *„A szegényeknek nincs más vagyonuk, mint a titkaik”* – hangzik el. A regény egyik szereplője kémként tökéletesen beolvad az arabok közé, és talán már ő sem tudja, kicsoda igazából.

Mindhárom generációt végigkíséri az anya, majd nagyanya, dédanya: Aldonca alakja, aki titkon mór királyi leszármazott, és olyan finom fahéjas, magvas süteményt tud sütni, mint senki a világon. Ő az, aki a parton várja szeretett Peróit, ő az egyetlen biztos pont hullámok sodorta életükben. A regénynek feminista vonatkozása is van, hiszen nők nem szállhatnak hajóra, akkor sem, ha szeretnének.

A *Navigátor* olvastatja magát, egy nap alatt olvastam el a több mint kétszáz oldalt. Ifjúsági regény, de kortól függetlenül élvezhető, izgalmas, és emberi történetekkel, minden didaktikusság nélkül tanít. Történelmi tematikájú, mégis nagyon aktuális, abszolút modern regény. Külön kiemelném a nyelvezet gördülékenységét, finom, ízléses tárgyilagosságát.

A borító- és könyvterv Müller Péter munkája, a térképeket Bognár Eszter rajzolta. A borító első látásra tipikus ifjúsági irodalom-illusztráció, ám jobban megnézve mégis több annál. A viharos tengeren, színes felhők alatt hánykolódó hajó ötvözi a most divatos ábrázolási technikát a régi korok hangulatával. A kötetben fellelhető térképek még átélhetőbbé teszik a leírtakat, és kicsit mi is navigátoroknak érezhetjük magunkat, eltávolodhatunk hétköznapi problémáinktól, és felülhetünk egy karavellára, ami ki tudja hova visz, csak vigyen.

DEBÜT

Prokop-Volfer Vanessa

Szoba

*Orgonák árnyékában négyszögletű erdő,
ott pihen a család, anyám, apám, a gyermekkorom,
kértem Istent, hogy engedje meg,
kellemetlen szentelt lelkeknek,
ha szentségtörést követelnek,
adassék meg az akaratuk,
és hagyta, hogy szétváljon, ami
színe előtt örökké egy.
Puha takaró alól nézem
a havas utcát.
Villanófény a gyermekkorom.*

Kert

*Ha lehetnék,
Ha lehetnék, virágokkal teli kert lennék, illatos menedék.
Ha lehetnék, zöld pázsitos kert lennék, élénkítő kedvű.
Ha lehetnék, csodát termő kert lennék, gonosztól őrző.*

*Ma kert vagyok, mert akarok kert lenni,
liliomszirmokat fújok arcodra, és átváltozol,
fenyővé, fává, holdarcú királlyá,
évszak lesz, négyarcú rét,
búzaszínű nyár, archa harapó tél,
ősz zörgő levelű nyugalma,
tavaszok vakító hajnala,
suhanó éjszaka selyemöle.*

Hagyom

*Hagyom, folyjék le rajtam a szennyed,
érintsen meg az éjszaka ajka,
érezsem a bánatot, mert szabad.
Igen, szabad, mert én így akarom.
Akarom, mert ez ad otthont,
nyújtja a megszokott biztonságom.
Szemem duzzadt a könnytől,
szám is száraz, a hőtől,
attól, mely az agyamban forr.
Forrjon, így már érzem, hogy élek.
Gondolatot gondolatra téve
mérgezem magam.*

Szelfi

*Egyszerűen nagyszerűen sasszézok a tömegben,
dús ajkaim enyhén szóra nyitva, jelzik a mondanivalót,
mely egykor sok volt, ma már parányivá változott.*

PROKOP-VOLFER VANESSA 22 éves, Szatmárnémetiben született, jelenleg Kolozsváron él, ahol a Babeş–Bolyai Tudományegyetem pszichológia szakos hallgatója.

„Az, ahogyan eljutottam a pszichológia világához, egy hosszú és színes út eredménye.

Tizennégy évesen a debreceni Ady Endre Gimnázium drámatagozatán kezdtem el tanulni, ahol először kerültem igazán közel a versekhez, drámákhoz és prózákhöz. Itt ébredt bennem a színház iránti szenvedély, ami arra ösztönzött, hogy tovább mélyítsem a tudásomat.

Ezzel az elhatározással felvételt nyertem a Pesti Broadway Stúdió színészképzőjébe, ahol még szorosabb kapcsolatot alakítottam ki a költészettel és a színjátszással.

Bár a színészet világa teljesen magával ragadott, a pszichológia iránti vonzalmam egyre erősebbé vált. Miközben azon dolgoztam, hogy különféle karaktereket hitelesen jelenítsek meg, egyre inkább az emberi lélek titkai kezdtek érdekelni. Hogyan gondolkodunk, érzünk, mi mozgat minket – ezek a kérdések egyre mélyebb jelentőséget kaptak az életemben. A döntés, hogy végül a pszichológiát választottam hivatásomnak, nehéz volt, de ma már tudom, hogy helyes úton járok.

A színház ugyanakkor továbbra is fontos része az életemnek. Most már a nézőtérrel figyelő szemmel próbálok megfejteni azt, ami néha megfeythetetlennek tűnik – az emberi lélek rejtelseit.

Számomra a pszichológia és a színház nem egymást kizáró világok, hanem olyan területek, amelyek kiegészítik egymást, és együtt formálják az utamat. A pszichológia nemcsak abban segít, hogy másokat jobban megértsek, hanem abban is, hogy önmagamot is újra és újra értelmezzem. Ez az önismereti folyamat mélyen beépült a verseimbe, amelyek az életem lenyomatai és egyben az önreflexió eszközei is.

A színházi világban szerzett tapasztalataim, az ott tanult finom érzékenység és a pszichológia strukturált megértése különleges módon találkoznak az írásaimban. A versekben szabadon ötvözhetem mindazt, amit eddigi utam tanított: az érzelmek kifejezésének művészetét és az emberi lélek megértésének tudományát. Az írás így lett számomra híd a múlt és a jelen között, amely egyszerre ad teret az önkifejezésre és az önismeretre.”

- 3 200 éve született Jókai Mór
 3 **Böszörményi Zoltán:** Jókai (vers)
 5 **Praznovszky Mihály:** Leánykérés a füredi sétányon (esszé)
 14 **Lajtos Nóra:** A fuvaros (próza)
 17 **Oláh András:** Tudjuk meg milyen az íze a gyógyulásnak;
 az utolsó nyár; [omlásveszély]; az elcsórt idő (versek)
 19 **Kis Mónika:** Sorok között (próza)
 22 **Iancu Laura:** Intés egy emberhez; Levél egy baráthoz (versek)
 24 **Loraszko Bálint:** A yacht klub (regényrészlet)
 33 **Szabó Palócz Attila:** Boka a szélben (vers)
 36 **Szávai Attila:** Őszi tökölés (próza)
 39 **Usier Tamara:** Első szűrővizsgálat; Mintha jól ismernélek;
 Pánikvers; A lakantusz-bogarak csilingeléséről (versek)
 43 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. I. (próza)
 46 **Lárai Eszter:** Csúcson; Gyász II (versek)
 47 **Bene Zoltán:** 2024 (próza)
 51 **Nagypál István:** Évszakok holtpontja (vers)
 52 **Benyhe István:** A semmi kötelén (vers)
 53 Könyvajánló
 53 **Kovács Újszászy Péter:** Önfelüldözés
 56 **Gerencsér Anna:** Magányosok társasága
 64 **Lévai Aliz Mária:** Mint teknős a páncélt
 69 **L. Takács Bálint:** Inváziós fajok
 78 **Nagy Milán László:** A szekér
 87 A hónap alkotója: **Németh István Péter** – „Vízikerék mohos
 deszkái árnyán...” – avagy verses tudománytörténeti vázlat
 a malmokról Márta Istvánnak a Művészetek Völgyébe
 102 **Laik Eszter:** Egy tapolcai Don Quijote dicsérete – avagy
 széljegyzetek Németh István Péter munkásságához
 111 „A költői szó az egyetlen obulusom...” – **Laik Eszter**
 interjúja **Németh István Péterrel**
 128 **Pusztai Ilona:** „Mindegy, hová. Csak haza.” (Szentmártoni János:
 Eső előtt hazaérni)
 133 **Ilyés Krisztinka:** Milyen, amikor egy kislány öntudatlanul neveli
 fel a halált? (Kopriva Nikolett: Talán vagytok)
 135 **Gerencsér Anna:** Az aranyárga és a piszkosszürke város
 (Tamási Orosz János: Ide kell születnie)
 139 **Juhász Kristóf:** Hangok útonjáróknak (Kobza Vajk: Csillanás)
 144 **Kégl Ildikó:** „Még meg se virradt már alkonyul” (Fecske Csaba:
 Őszi napozás)
 152 **Gulisio Tímea:** Mint akiknek nincs mit veszteniük (Bánki Éva:
 Navigátor)
 154 **Prokop-Volfer Vanessa:** Szoba; Kert; Hagyom; Szelfi (debüt)

○ **200 éve született Jókai Mór**
Böszörményi Zoltán: *Jókai*
Praznovszky Mihály:
Leánykérés a füredi sétányon

○ **Lajos Nóra:** A fuvaros

○ **Oláh András:**

Tudjuk meg milyen az íze a győgyulásnak

○ **Kis Mónika:** Sorok között

○ **Iancu Laura:** Intés egy emberhez

○ **Loraszko Bálint:** A yacht klub

○ **Szabó Palócz Attila:** Boka a szélben

○ **Szávai Attila:** Őszi tökölés

○ **Usier Tamara:** Első szűrővizsgálat

○ **Nagy Zopán:**

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. I.

○ **Lárai Eszter:** Csúcsos

○ **Bene Zoltán:** 2024

○ **Nagypál István:** Évszakok holtpontja

○ **Benyhe István:** A semmi kötelén

A hónap alkotója: **Németh István Péter** –

„Vízikerék mohos deszkái árnyán...” –

avagy verses tudománytörténeti vázlat a malmokról
Márta Istvánnak a Művészetek Völgyébe

Laik Eszter: Egy tapolcai Don Quijote dicsérete –
avagy széljegyzetek Németh István Péter
munkásságához

„A költői szó az egyetlen obulusom...” – **Laik**
Eszter interjúja **Németh István Péterrel**

Prokop-Volfer Vanessa: Szoba; Kert; Hagyom; Szelfi (debüt)

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap